Yeni Ümit

FİYATI: 5.00 YTL

Dinî İlimler ve Kültür Dergisi YIL: 19 SAYI:79 OCAK - ŞUBAT - MART 2008

www.yeniumit.com.tr

106702 - 2008/1

Aç bağrını aç ki saçılsın her yana nurlar
Ve aydınlansın artık şu kararan ufuklar;
Kalmasın yerkürede ışıksız hiçbir diyar,
Tüm insanlık durmuş bekliyor böyle bir bahar...

BİR BÜYÜLÜ
DÜNYA VARDI

Pırıl pırıldı o dünya apaydın ufukları, apaydın insanlarıyla. Dört bir yandan herkes merakla ona koşar ve bir kere onun nurefşân iklimiyle tanışanlar da ülkelerini bırakır gelir, onun ovasında obasında yaşarlardı. Bu dünyada geceler meleklerin iklimi kadar nurlu, gündüzler de cennet yamaçları gibi şendi. Gam-keder iğreti dururdu gelip üzerlerine çökse de. Sevinç-neş'e tamdı en tozlu-dumanlı durumlarda bile. Genç-ihtiyar herkesin yüzünde, gözünde parıldayan ışık, gamzeden vefa ve samimiyet sayesinde o ülkede hayat âdeta bir şölene döner ve her hâliyle ruhanîler iklimini andıran o dünyada yaşama, ütopyaları aratmazdı. Civanmertti, yiğitti insanları. Vefa soluklanırdı her bucakta. Yerde kalmazdı mazlumun ahı ve haddi bildirilirdi zalimin anında.

İnanılmaz bir incelik, bir terbiye göze çarpardı her yanda. Sıradan insanlar bile hiç mi hiç kaba davranmaz ve hep bir centilmenlik sergilerlerdi her zaman. Şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun, rüzgârlar ne kadar muhalif eserse essin, onlar, asla itidali elden bırakmaz, herkesin öfke ile köpürdüğü durumlarda dahi içinde neş'et ettikleri toplumun saygı kurallarına göre hareket eder ve kat'iyen kaba davranmazlardı. Mâbed, mektep her zaman kendi mânâlarının kat kat üstünde bir ışıkla tüllenir, çarşı-pazar her yanda dolaşan enderunîleriyle bu mânâya farklı bir lezzet katardı.

Nazar mı değdi, yoksa bizde nazarlar mı sathîleşti; toplum yavaş yavaş karbonlaşmaya başladı. Zamanla içimizden bazıları ve yakınımızda bulunan bir kısım nankörler kendi değerlerini, kendi ruh ve mânâ köklerini baltalamaya durdular. Nefret ediyorlardı kendi özlerinden ve bağrında neş'et edip geliştikleri millet ruhundan. O güne kadar saygı duyduğumuz her şey horlanıyor ve yüzlerce senelik tarihî müktesebat ve millî kazanımlar değersiz bir metâ gibi sokağa fırlatılıyordu. Herkesi büyüleyen, çevremizdeki hasımlarımızı bile hayran bırakan en füsunlu yanlarımız bir kısım müstağriplerce âdeta iç bulandırıcı nesneler gibi algılanıyordu. Yer yer bizi ayakta tutan temel dinamikler bir bir budanıyor ve ruhumuza inat çöplüğe atılıyordu.

Böylece her gün biraz daha millî ruhun benzi sararıyor, tarihî renkler matlaşıyor ve milletin ufkunu her yandan korkunç bir kozmopolitlik sisi-dumanı sarıyordu. Gün geldi, çoklarının, düşünceleriyle beraber eda, endam ve üslûpları da değişti. Yüreklerindeki nurla beraber ufuklarındaki ışıklar da karardı ve her yanda fitili-yağı millet ruhundan asırlardan beri par par yanan meşaleler söndü, onların yerini içi boş kandiller aldı. Artık her yerde, ruhlarda bir gevşeme, iradelerde sendeleme ve heyecanlarda da tekleme göze çarpıyordu.

Âdeta bütün bir tarih boyu harıl harıl koşan at da, yiğit de yorgun düşmüştü. Her tarafta bir çözülme manzarası hâkimdi ve her yanda hazan ağlamaları duyuluyordu. Çevreden yükselen husumet homurtularına içte ve vesâyetteki çatlak sesler de katılınca vatan evlâdına oturup ağlamak kalıyordu. Fuzûlî'nin ifadesiyle:

"Dost bîvefa, felek bîrahm, devran bîsükûn,

Dert çok, derman yok, düşman kavî, talih (de) zebun(du)."

Her tarafta öyle bir sam yeli esiyordu ki hiç sorma..! Ne yeni nesillerde direnme gücü kalmıştı ne de hayatî müesseselerde tâkat. Peşi peşine devriliyordu mîâdı dolmuş gibi her şey.. ve anında devrilenlerin yerini bir kısım derme-çatma şeyler alıyordu. Gayrı nilüferin başında toprağa kök salıp göklere ser çeken o muhteşem ağaç çürümeye yüz tutmuştu; yenileyemiyordu kendini ve karşı koyamıyordu içten-dıştan bünyesini kemiren parazitlere. Koyamazdı da, yorgundu, sarsıktı ve üzerine baltalarla gelenlerin haddi hesabı yoktu. Bin senelik bir hınçla geliyorlardı üzerine.. kesip biçiyorlardı keyiflerince. Dilim dilim koparıyor ve paylaşıyorlardı aralarında. "Evvelâ başı" deyip onu koparıyor, sonra göğsünü yarıp kalbini çıkarıyor; ardından kolunu-kanadını buduyor; bilmem kaç kere öfkeyle homurdanıyor ve dinme bilmeyen bir gayz ve hınçla gelip gelip bu enkaz üzerine çullanıyorlardı. Hakkından gelindiğine inandıkları zaman bile bir türlü yakasını bırakmıyor; dirilir, kalkar, bütün oyunlarımızı bozar veh-

miyle başında nöbet tutarcasına onu sürekli göz altında bulunduruyorlardı.

Bununla da yetinmiyor, bölgede onun şuuraltı müktesebatına karşı savaş ilan ediyor, onu hafızalardan silmek ve herkese unutturmak istiyorlardı. Onun hatırlanması, şöyle-böyle zihinlerde yeniden canlanması korkutuyordu evhamzedeleri, paranoyakları. Ona karşı hayallerinde oluşturdukları ürperten kurgular aslında onların uykularını kaçırıyor ve hayatı onlar için yaşanmaz hâle getiriyordu.

Ama yıkan için de, yıkılan için de olan olmuş ve dünyanın en önemli bir denge unsuru yerle bir edilmişti. Ne var ki, kin, nefret ve gaflet öylesine derindi ki, kimse bölgede huzur bendinin yıkıldığının farkında değildi. O gün olup bitenler, bugünleri gören vicdan insanlarının sinelerine birer zıpkın gibi saplanıyordu ama onların da yapacakları fazla bir şey yoktu…

Artık bir zamanlar o taptaze, o olabildiğine canlı ve huzur edalı olan mübarek ruhun ne rengi ne deseni ne de ümit vaadeden bir yanı kalmıştı. Yerle bir olmuş ve İsrafil sûru bekler gibi bir hâli vardı. Böyle bir sûr olur muydu ve o dirilir miydi, bilemem. Bizim ölüden diri, diriden ölü çıkarılacağı konusunda itikadımız tamdı; ama görünen o ki artık asırlarca bölgede muvazene unsuru olan o ruh ve onun çelik iradeli temsilcisi hiçbir mazluma kanat geremeyecek, hiçbir düşkünün elinden tutamayacak, hiçbir azgına dur diyemeyecek, hiçbir felaketi göğüsleyemeyecek, hiçbir çığlığa cevap veremeyecek ve hele kat'iyen "Ben de varım!" diyemeyecekti.. dolayısıyla da gayrı hiç kimse merak edip bu efsanevî ruhu görmek için bölgeye gelmeyecek, kimse bu dünyadan huzur iklimi diye bahsetmeyecekti; zira orada görülen bütün tatlı rüyalar sona ermiş, emeller dibe vurmuş, gürül gürül olduğu döneme ait sesler kesilmiş, mehter susmuş, kös de rafa kaldırılmıştı… Gurbet derindi, dönüşü olabilir miydi bilinemezdi ama hasımların, onun hakkından gelmiş ve onu bütün bütün bitirmiş gibi bir hâlleri vardı.

İşi bitirilen ve sonra da derin bir çukura itilen, şair-i şehîrimizin hüzünlü kaleminden damlayan iki kızanla bir zeybek değildi. Önce kıyılan sonra da kıyım kıyım hâle getirilen bölgede muvazene unsuru bir ruh ve Asyalı bir yiğitti; evet,

Bir yiğit vardı, gömdüler şu karşı bayıra…
Arkadan kefenini, gömleğini soydular.
"Aman kalkar!" deyip üstüne taşlar koydular,
Bir yiğit vardı, gömdüler şu karşı bayıra.

Yiğidim, hele anlatıver olup biteni!
Sen dertli, vatan dertli, oturup ağlayalım…
Ağlayıp da sinelerimizi dağlayalım,
Yiğidim, hele anlatıver olup biteni!

…………..

İradelerde çatırtı, ruhlarda müthiş şok,
Tarihi yağmaladı bir düzine tâli'siz;
Değerler altüst oldu, mukaddesat sahipsiz,
İradelerde çatırtı, ruhlarda müthiş şok.

Tıpkı rüyalarda olduğu gibi diril, gel!
Beyaz atının üzerinde bir sabah erken;
Gözlerim kapalı, ruhumda seni süzerken
Tıpkı rüyalarda olduğu gibi diril, gel!

Ümit ve beklentilerimizin rengi, şivesi ne olursa olsun, yıkık bir rüyaya dönmüş o altın çağların ruhumda birer hicrana dönüşen elemini dindirmede zorlanıyor ve yer yer gözyaşlarımla serinlemeye çalışıyorum. Sağdasolda şafak emareleri arıyor, iç içe hatıralara inkılâp etmiş hülyalar içinde dolaşıyor ve tam bir çerçeveye oturtamadığım, belki de sığdıramadığım o tasavvurları aşkın pırıl pırıl çağları ciddî bir dâüssıla ile bir kere daha yâd ediyor ve inliyorum. Hâdiselerin daha bir karmaşıklaştığı ve her şeyin boz bulanık bir hâl aldığı şu günlerde bazen bütün bütün mazileşiyor, aydınlık günlerimize yöneliyor, onların üzerine abanıyor ve yaralı gönlümü yaşaran gözlerimle nefeslendirerek "Meğer ne âlî bir milletmişiz!" diyor, yüzümü, gözümü o muhteşem köke sürer gibi bir hülyaya dalıyorum.

** Sızıntı dergisinin Ocak 2005 tarihli 312. sayısından alınmıştır.*

Prof. Dr. Suat YILDIRIM *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

Allah Teâlâ'nın Zât-ı zülcelaline mahsus mevzular anlatılırken büyük ekseriyetle mütekellim-i vahde sîgası seçilmekte ve "Ben" diye hitap edilmektedir. Fakat, Cenâb-ı Hakk'ın saltanat-ı âmme hesabına hitapta bulunduğu hususlarda, azamet ifade eden "Biz" sözüyle mesele ele alınmaktadır.

ALLAH'IN "BİZ" ZAMİRİNİ KULLANMASI

Yüce Allah tek olduğu halde Kur'ân-ı Kerim'in pek çok ayetinde "Biz" diyerek çoğul zamiri kullanmaktadır. Türkçemizde bu üslubun fazla kullanılmaması sebebiyle bu konu ciddi bir meseleymiş gibi çokça dile getirildiğinden bu hususu ele alma ihtiyacı duydum. Bu makalemizin, konuyu merak edenleri tatmin edeceğini umarım. Cenab-ı Allah'ın "biz" buyurması, **azametini** ifade eden bir üsluptur. Bu üslup, bilhassa, ülkenin tamamında hükmünü yürüten ve icraatta bulunan hükümdarların kullandıkları bir ifade tarzıdır. Arapçada birinci çoğul şahıs "nûn" zamiri ile yapılır. Fail tek olmasına rağmen çokluk belirten ve "**nûnu'l-azame**" denilen bu zamirin kullanılmasına Arap belagatinde çok rastlanır. Bu üslubun; failin azametine, yapılan icraatların ehemmiyetine, sebeplik yönünden söz konusu icraatlarda çok vasıtaların rol oynamasına, Allah'ın onlara değer vermesine, çoklukta tezahür eden birliğe yani Allah'ın ehadiyyetine, bazen Cenab-ı Hakk'ın herhangi bir meseleyi te'kid etmesine delalet etmek gibi fonksiyonları bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayette **Cenab-ı Hakk'ın birliği, zatında fiillerinde ve sıfatlarında şeriki olmadığı** tasrih edildikten sonra **iltifat üslubu** ile, zaman zaman şahıs değişikliği yapılır.

İltifattan burada kastım, bir **belagat terimi** olarak iltifat sanatıdır. İltifatta, mesela **birinci tekil şahıstan birinci çoğul şahsa geçerek**, "O şöyle yaptı." dedikten hemen sonra, "Biz şöyle takdir ettik." gibi bir cümle kullanılır. Zira, Allah'ın birliği, Allah'ın vahdaniyyeti artık hiç şüphe ve tereddüde mahal olmayacak bir şekilde aşikardır. Kullanılan azamet cem'inden çok kişinin değil de, tek kişinin kastedildiğinde en ufak bir tereddüt bile yoktur. Allah'ın birliği zaten yüzlerce ayette açıklanmıştır.

Aynı ayette bile Allah Teala hakkında birinci tekil şahıs (O) ile birinci çoğul şahıs (Biz) kullanılmasının sayılamayacak kadar örneği vardır. Bunlardan rastgele bazılarını aşağıda zikredelim:

"Sizi bir tek candan yaratan O'dur (…) Biz ayetlerimizi anlayan kimseler için açıkça bildirdik." *(En'âm sûresi, 98)*

"Gökten bir ölçüye göre su indiren de O'dur. Biz onunla ölü bir ülkeye hayat veririz. İşte siz de mezarlarınızdan öyle çıkarılacaksınız." *(Zuhruf sûresi, 11)*

"Şayet Biz, peygamber gelmeden kendilerini azap ile helak edecek olsaydık onlar: 'Ey Yüce Rabbimiz, n'olurdu bize bir elçi gönderseydin de biz böyle zelil ve rezil olmadan önce Sen'in ayetlerine uysaydık.' derlerdi." *(Taha sûresi, 134)*

"O'dur ki yeri size beşik yaptı. Orada sizin için yollar ve geçitler açtı. Gökten size yağmur indirdi. İşte o su ile türlü türlü bitkilerden çiftler çıkardık." *(Taha sûresi, 53)*.

"O nesneler mi üstün, yoksa gökleri ve yeri yaratan ve gökten sizin için yağmur indiren mi? Öyle bir su ki Biz onunla gözleri ve gönülleri açan pek güzel bahçeler bitirmekteyiz. Halbuki siz onun bir tek ağacını bile bitiremezdiniz. Hiç Allah ile beraber başka tanrı mı olur? Elbette olmaz, ama onlar haktan sapan bir güruhtur." *(Neml sûresi, 60)*

"O, gökleri gördüğünüz gibi, direksiz yarattı. Yere de sizi sarsmaması için sağlam dağlar koydu ve orada her türlü canlıyı üretip yaydı. Gökten de yağmur indirdik, orada her türlü çifti yetiştirdik." *(Lokman sûresi, 10)*

Ayrıca En'âm 5, 38, 99, 106; Fâtır 27 ve daha birçok ayete de bakılabilir.

Zaten bu üslubu pek iyi bildikleri içindir ki Cahiliyye Arap müşrikleri de bu kullanıştan şirke asla bir yol bulabileceklerini düşünmemişlerdir. Dilde böyle bir imkân olsaydı onlar şirklerine buradan bir cevaz çıkarmaya teşebbüs ederlerdi.

Yalnız, Necran Hıristiyanlarından bazılarının -teslise bir delil bulamadıklarından- bu ifadeyi bahane ettiklerine dair bir rivayet vardır. Bu da işaret ettiğimiz gibi, teslis akidesine akli delil bulmakta zorlanmaları sebebiyle ileri sürdükleri zayıf bir bahaneden ibarettir.

Bu azamet üslubu, hitabı âlemşümul olan Kur'ân-ı Hakim'e pek uygun düşmektedir. Çünkü bu üslup şunu ifade ediyor: "Nerede insan varsa, nerede mahluk varsa orada Biz varız. Biz her an ve her yerde işbaşındayız."

Gökte güneşi görmek onun varlığının delilidir. Göğe bakan, gökte güneşi görünce hemen güneşin bir olduğuna hükmeder. Fakat cam gibi her bir şeffaf şeyde, her bir kar tanesinde, her bir su damlasında adeta bir güneşin yerleşmesi, bütün bu tecellilerin hep aynı, tek bir güneşin tecellileri olması onun varlığını çok daha çarpıcı bir şekilde gösterir. Kesrette tezahür eden bu birliğe "vahdet" yerine "ehadiyyet" demek daha yerinde olur.

Aynen bunun gibi, Cenab-ı Hakk'ın iradesiyle, kudretiyle, merhametiyle ilmiyle, ihsanıyla, konuşmasıyla tek tek her bir mahlukun yanında olması, onlarla ilgilenmesi, onlara ihtimam göstermesi, yani ehadiyyetinin tecellisi, bu üslupla daha net ve daha kapsamlı şekilde anlatılır. Pek çok örnekten yalnız şu bölümü zikredelim:

"*Hiç üzerlerindeki göğe bakmazlar mı? Bakıp da **Bizim onu nasıl sağlamca bina edip süslediğimizi,** onda en ufak bir dengesizlik olmadığını düşünmezler mi? **Yeri de döşedik**. Oraya dengeyi sağlayacak sağlam ulu **dağlar yerleştirdik**. Orada gönüller, gözler açan **her türlü bitkiden çiftler bitirdik.** Bütün bunları, Allah'a yönelecek her kula, Yaradan'ın kudretini hatırlatması, dersler veren birer basiret nişanesi ve **ibret nümunesi olması için yaptık.** Gökten bereketli bir **yağmur indirdik**. **Onunla bahçeler ve biçilen ekinler, salkım salkım meyveleriyle ulu hurma ağaçları yetiştirdik.** Bütün bunlar **kullarımıza** rızık vermek içindir. Hem o yağmur **ile toprağa hayat verdik**. İşte ölmüş insanların mezarlarından çıkışı da böyle olacaktır.*" *(Kaf sûresi, 6-11)* Bu pasajda görüldüğü gibi, Allah'ın rubûbiyyetinin ve ehadiyyetinin kâinatın her tarafını dolduran sayısız icraatları sıralanmış ve bunlar 10 (on) yerde azamet cem'i ile ifade edilmiş, böylece bu harika icraata münasip bir haşmet üslubu giydirilmiştir.

Diğer taraftan **azamet cem'i, ifadeye daha bir tesir kazandırır**. Zira yapılan icraatların hadde hesaba gelmez şahitler tarafından müşahede edildiğine delalet eder. Misal olarak Nebe' sûresinden şu pasajı alalım: *"**Biz yeri bir döşek yapmadık mı?** Dağları da arzı tutan birer destek (kazık) **yap-***

*madık mı? Hem **sizi çift yarattık**. Uykunuzu da **dinlenme yaptık**. Geceyi bir örtü, gündüzü geçiminiz için **çalışma zamanı kıldık**. Üstünüzde yedi sağlam **gök bina ettik**. Orada pırıl pırıl yanan **bir lamba koyduk**. Size hububat, tohumlar, bitkiler ve ağaçları birbirine sarmaş dolaş **bahçeler çıkaralım** diye sıkışıp yoğunlaşmış bulutlardan bol bol **yağmur indirdik**." (Nebe' sûresi, 6-16)* Görüldüğü gibi bu kısa pasajda Allah Teala insanların her birini tek tek yaratmasını, arzı döşek kılmasını, onları rızıklandırmak için yağmur indirmesini, bahçeler, meyveler, mahsuller çıkarmasını vb. her an milyarlarca insan ve mahluk tarafından müşahede edilen trilyonlarca icraatlarını zikretmekte, insanların bunlarla haşir neşir olduklarını, bunların nefes alıp vermeleri kadar bir yoğunlukla bütün insanlarca her an yaşandığını çarpıcı bir üslupla dile getirmektedir. Bu da azamet cem'i ile olmaktadır. "*Biz öyle takdir ettik.*", "*Biz biliriz*" gibi ifadeler kullanılmakla "*Ey muhataplar! Tek tek görüp bildiğiniz gibi bütün bunları biz yaptık.*" manalarını ifade eder.

Cenab-ı Hak Kur'ân'da bazen "**Ben**" der. "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat sûresi, 56)* ayeti gibi.

Bazen ona "**Sen**" diye hitap ederiz. "Tö*vbeleri çokça kabul eden ancak Sen'sin*" *(Bakara sûresi, 128)*, *"Muhakkak sen azizsin, hakimsin" (Bakara sûresi, 129)* gibi.

Birçok defa **üçüncü tekil şahıs** olarak kullanılır. "O yaptı, O yarattı, O takdir etti." şeklinde kullanılır.

Nadiren, Allah Teala tek olduğu halde tazim ifade etmek üzere Kendisine hitap ederken **Siz** denir. Nitekim şu ayette bu durum vardır: "*Ahireti inkar edenlerden birine ölüm gelip çatınca, işte o zaman: "Ya Rabbi" der, "ne olur beni dünyaya geri **gönderin**, ta ki zayi ettiğim ömrümü telafi edip yararlı işler yapayım." (Mü'minun sûresi, 99-100)*.

Bütün bu beş türlü şahıs zamiri kullanıldığı halde, Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir yerinde Cenab-ı Hak için "**onlar**" zamiri kullanılmaz.

İşte bütün bunlardan şöyle bir işaret bulunabilir; **Uluhiyyet, beşer dilindeki dar siga ve formlara sığmaz. Bu kullanımlar ile lisanın sınırları zorlanmakta, Allah Teala'nın sıfatlarını, fiillerini ve icraatlarını ifadeye dilin imkânlarının yetmediği anlatılmak istenmektedir.**[1]

Biz ifadesinin kullanılmasının bir yönü de şudur: **Cenab-ı Allah icraatına bazen mahlukatını perde yapmak suretiyle onlara değer verdiğini göstermek için de bu ibareyi kullanmak istemiş olabilir**. Mesela: *"Hiç şüphe yok ki o zikri, Kur'ân'ı Biz indirdik, onu koruyacak olan da Biziz." (Hicr sûresi, 9)*

Bir başka yönüne de bir misalle temas edeyim; Cenab-ı Hak Bakara sûresinde "***bir halife yaratacağım***"[2] dedikten biraz sonra "**kulnâ**" (dedik)[3] buyuruyor. Şimdi burada Cenab-ı Allah yaratma fiilinin yalnız kendisinin olduğundan, yaratmada hiçbir sebeb, hiçbir vasıta bulunmadığından dolayı orada "**Ben yarattım**" diyor.

Fakat, "**dedik**" ifadesinde, Cenab-ı Allah'ın kelamını insanlara tebliğde Vahy meleğinin, Hz. Peygamberin ve daha başka vasıtaların sebepliği söz konusu olduğundan Cenab-ı Allah orada cemi sigasıyla "**Biz dedik**" buyuruyor.[4] Bunun daha başka açık misalleri vardır, ama bu kadarla iktifa edelim.

Cenab-ı Allah'ın külli rubûbiyyetinin tezahürü olarak insanlığın tamamını ilgilendiren hususlarda azamet zamirinin kullanılması pek münasip düşmektedir. Mesela: "*Şu kesindir ki Biz Tevrat'tan sonra Zebur'da da: 'Dünyaya ehil kullarım varis olacaklar (dünya onlara kalacak)' diye yazdık." (Enbiya sûresi, 105)* "*Ehil kullarım*" diye çevirdiğimiz kelimenin Arapça aslı "*Salihîn*"dir. Elmalılı M. Hamdi Yazır bu ayetin tefsirinde özetle şunları yazar: "*Yeryüzü fitne fesat çıkaranlardan alınır, halifeliğe ehil ve salahiyetli olan Cenab-ı Hakk'a kulluk yapanlara verilir. Yani uzunca yaşama sırrı, dürüst olma prensibine dayanır, bozuk olanlara yaşama hakkı yoktur. Zebur'da olduğu gibi Allah Kur'ân'da da bildiriyor ki dünyanın varisliği, tevhide bağlı, şirkten ve tefrikadan uzak olup en güzel ve sağlam işler işleyen kullara aittir.*"[5]

Bu ayet azamet üslubundaki çeşitli özelliklere örnek teşkil eder: Evvela: Aynı ayetin aynı cümlesi içinde Allah, Kendisini hem "Ben" (kullarım) hem de "Biz" olarak (yazdık) nitelendirmektedir. 2. Zatını "Biz" olarak tavsif ettiği gibi o kullarını da çoğul şekli ile "salihîn" diye nitelendirmesi güzel bir mutabakat teşkil etmektedir. 3. Mekan ve zaman bakımından evrensel, dünya ve insanlık çapında bir tezahürden bahsedilmektedir.

Azamet sigası bazen Allah Teala'nın muhataplarına ihtimam göstermesinin, onlara değer vermesinin ifadesi olmaktadır. Mesela: *"Hiç şüphe yok ki o Zikri (Kur'ân'ı) Biz indirdik, onu koruyacak olan da Biz'iz." (Hicr sûresi, 9)* Bu ifade bize şunu düşündürmektedir: Cenab-ı Hak Kur'ân'ın sahibidir, bu sözün tek sahibi O'dur. Fakat bu kelamı **Cebrail** (a.s) ile göndermiştir. Muhatap **Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem)**'dir. Peygamberimiz de, Kur'ân-ı Kerim'in metninin muhafazası için o kadar tedbirler almış, o kadar geniş bir uygulama yapmıştır ki, ayrıntıları kitaplar doldurur.

Pek iyi bilindiği üzere, insanlık tarihinin en büyük hadisesi, Kur'ân'ın yani evrensel risaletin gönderilmesidir. Kur'ân Allah'ın halk üzerindeki hüccetidir. Dolayısıyla bu metin, kıyamete kadar baki kalmalı, hem de yeryüzünün her tarafında hemen ulaşılacak şekilde bulunmalıdır. Kur'ân metninin korunmasında; Cebrail'in okuması, Hz. Peygamber (a.s.)'ın bellemesi, tebliğ etmesi, kâtiplere yazdırması, sonra vahyi tamamlanan sûreleri cem ettirmesi, her Ramazan ayında Cebrail ile mukabele etmesi, ashabından Kur'ân muallimleri yetiştirip onlar vasıtasıyla ümmetine Kur'ân öğretmesi, ashabdan Kur'ân metnini ezberleyen hafızların yetişmesi, tabiîn neslinden itibaren her nesilde kurrâlar, hafızlar yetişmesi, gele gele şu anda bile her nesilde İslâm ümmeti içinde milyonlarca hafız, Kur'ân öğreten ve öğrenen mü'minler, Kur'ân metninin bir kelimesi bile değişmeksizin dünyanın yüz binlerce köşesinde bulunmasında rol oynamışlardır. Allah Teala dünya çapındaki bu işte Kur'ân okuyan ve okutanları istihdam ettirdiğinden hem azamet sigası ile "Biz indirdik" buyurmuş, diğer taraftan "koruyucular" (hafizûn) sıfatını da cemi getirerek o milyarlarca mü'minin gayretlerine de telmihte bulunmuş, böylece onlara değer verdiğini göstermiştir.

"*Biz sana aşikar bir zafer ihsan ettik. Bu da Allah'ın senin geçmiş ve gelecek kusurlarını affetmesi (…) içindir*" (Fetih sûresi, 1-2) ayetinde kullanılan azamet cem'i, zafer kazanmada Allah Teala'nın istihdam ettiği mü'minlere değer vermesini ifade eder. Nitekim Âlûsî bu konuda şöyle demektedir: *"Allah Teala'nın azamet cem'i ile zaferi Kendisine isnad ettikten sonra affetme işini ism-i a'zam olan Allah lafz-ı celiline isnad etmesi şuna işaret edebilir: Mağfiret etmede hiçbir sebebin dahli yoktur. Ama zaferi Allah bazı vasıtaları kullanarak verir. Bazı âlimler şöyle demişlerdir: Büyüklerin âdeti, konuşmalarında birinci çoğul şahsı kullanmadır. Çünkü ekseriya yaptıkları icraatları, görevlilerini çalıştırarak gerçekleştirirler."*[6]

Azamet cem'i bazen şu ayet-i kerimede olduğu gibi te'kid belirtir: "*Ahirette Allah nezdinde olan nimet, eğer bilirseniz, sizin için elbette daha hayırlıdır. Sizin elinizdekiler tükenir ama Allah'ın elinde olanlar bakidir. Biz sabredenleri, işledikleri en güzel işleri esas alarak ödüllendirecek, kötülüklerini bağışlayacağız.*" (Nahl sûresi, 95-96). Âlûsî bu ayeti şöyle açıklıyor: "*ve lenecziyennehüm (ödüllendireceğiz) ifadesinde üçüncü tekil şahıstan birinci çoğul şahsa geçilmesi, "ahirette Allah nezdinde olan nimet, eğer bilirseniz sizin için elbette daha hayırlıdır" cümlesinde yer alan vaadi te'kid için olup sözünde durmanın ehemmiyetini hatırlatmak gayesine yöneliktir."*[7]

Bazen azamet cem'i, failin büyüklüğünü hatırlatmanın yanı sıra, aynı zamanda mef'ulün ehemmiyetini de göstermek gayesine yöneliktir. "*İman edip yararlı işler yapanların mükâfatlarını ise tam tamına ödeyeceğiz. Allah zalimleri sevmez*" (Al-i İmran sûresi, 57) ayetinin tefsirinde İbn Âşur şöyle der: *"Nüveffihim diye azamet nununa izafe etmek, failin yaptığı işin azametine dikkat çekmek içindir. Zira Büyüğün bağışı da büyük olur."*[8]

Buna bir başka örnek de şu ayet-i kerimedir: "*Allah'a itaat edin, Resulüne itaat edin! Eğer yüz çevirirseniz bilin ki Elçimizin görevi sadece açık bir tebliğden ibarettir.*" (Teğabün sûresi, 12) Âlûsî bu ayetin tefsirinde şöyle der: "*Zamirle ifade ederek "onun görevi" denmesi beklenirken azamet cem'ine muzaf olarak "Elçimiz" buyurulması, Hz. Peygamber (a.s)'ı şereflendirmek gayesiyledir. Ayrıca hükmün medarına yani tebliğ görevine, bir de ondan yüz çevirmenin ne derece büyük bir vebal olduğuna (adeta Allah'tan yüz çevirme olduğuna) dikkat çekmek içindir.*"[9]

Görüldüğü üzere azamet üslubunun kullanılmasında failin azametini veya yapılan icraatların ehemmiyetini yahut o icraatların her tarafta çoklukla bulunduğunu, ayrıca çok sayıda kişinin onları gerçekleştirmede sebeplik açısından rol oynadığını, Allah Teala'nın onlara değer verdiğini göstermek gibi çeşitli fonksiyonlar bulunmaktadır. Bu üslubun kullanılması Allah'ın kapsamlı rubûbiyyetini ve Kur'ân-ı Kerim'in evrensel risaletini pek güzel yansıtmakta ve Allah'ın birliğine en ufak bir gölge düşürmemektedir. Çok sayıdaki örnek tahlil edilerek ayrıntılara girilecek olursa, Kur'ân-ı Hakîm'de Allah Teala'nın azamet cem'ini kullanmasında daha farklı inceliklerin de bulunacağı muhakkaktır. Bu makalemizde bu kadarla yetiniyoruz.

* Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
syildirim@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Uluhiyyet*, İstanbul, 1997, s.57.
2. *Bakara sûresi*, 30.
3. *Bakara sûresi*, 35.
4. B. Said Nursi, *İşaratu'l-İ'caz*, Bakara 30 tefsirinde (s. 297, İhsan Kasım neşri, 1409/1989).
5. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Enbiya sûresi, 105 tefsirinde.
6. Ruhu'l-Meani, *Fetih sûresi*, 1-2 tefsirinde (26/91).
7. Ruhu'l-Meani, *Nahl sûresi*, 95-96 tefsirinde (14/225).
8. Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir, *Âl-i İmran sûresi*, 57 tefsirinde (1/761).
9. Ruhu'l-Meani, *Teğabün sûresi*, 12 tefsirinde (28/125).

Dr. Reşit HAYLAMAZ *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

Hazreti Âişe (r.anha) çok zekî bir nâdire-i fıtrat ve da'vâ-yı nübüvvete tam vâris olabilecek yaradılışta biri idi. İzdivaçtan sonraki hayatı ve daha sonraki hizmetleriyle kat'iyyen sübut bulmuştur ki; o muallâ varlık, ancak Nebî zevcesi olabilirdi.

Âişe Vâlidemiz'in Evlilik Yaşı

Âişe Vâlidemiz'in, *altı veya yedi yaşındayken nişanlandığı, on yaşındayken de evlendiği* yönündeki rivayetler,[1] onun evlilik yaşıyla ilgili kanaatin oluşmasında bugüne kadar en önemli âmiller olagelmiştir. Bu kanaatin yerleşmesinde, erken yaşlarda evlenmenin o gün oldukça yaygın oluşu ve coğrafi yapının etkisiyle çocuklardaki fizikî gelişmenin daha erken yaşlarda tamamlanması gibi sebeplerin de belirleyici olduğunu unutmamak gerekir. Onun içindir ki konu, dün denilebilecek bir zamana kadar hiç gündeme gelmemiş ve tartışma konusu olmamıştır.

Söz konusu hususu bugün, o günkü şartları nazara almayan ve İslâm'ı da '*dışarı*'dan inceleme konusu yapanlar gündeme getirmekte ve meseleyi kendi zaviyelerinden değerlendirip tenkit etmektedir. Bu farklı duruşa İslâm Dünyası'nın tepkisi de aynı değildir; bir kısmı, meseleyi olduğu gibi kabul etmenin gerekliliği hususunda ısrar ederken[2] az da olsa diğer bir kısmı, evlendiği dönemde Âişe Vâlidemiz'in, daha olgun bir yaşta olduğunu[3] ifade etmektedir. Karşılıklı tepkilerin ağırlığını hissettirdiği bu tartışmalar esnasında, her zaman dengenin korunamadığı; *tepkilere cevap teşkil etsin* denilirken söz konusu rivayetlerin yok sayıldığı veya bu tavra tepki olarak diğer alter-

Âişe Vâlidemiz, dokuz yaşında iken evlenmiş olsa bile o günkü toplum telakkilerine göre bu çok tabii ve doğal olmakla birlikte hadiseye daha genel bakıldığında onun, 17 veya 18 yaşlarında iken 'Mü'minlerin Annesi' hüviyetini kazandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yakın zamana kadar bu hususta olumsuz hiçbir beyan serdedilmemiştir.

natifleri görmezden gelme yanlışlığına düşüldüğü de bir gerçek.

Bilindiği üzere herkes, kendi yaşadığı devrin çocuğudur ve arkadan gelen nesiller tarafından da, o devrin kültürü esas alınarak değerlendirmeye tâbi tutulmalıdır. Toplumlar, ortak birikimin neticesinde hâsıl olan '*örf*'lere göre yön bulurlar ve bunların hesaba katılmadığı yerde, o toplum hakkında karar verme konumunda olanların isabetinden söz etmek oldukça zor, hatta imkânsızdır.

Meseleye bu zaviyeden bakıldığında, Allah Resûlü' nün neş'et ettiği dönem itibariyle kız çocuklarının erken evlendirildiği[4] ve bu türlü evliliklerde yaş farkının pek önemsenmediği[5] bilinen bir vak'adır. Kız çocukları hakkında o günkü toplumun benimsediği olumsuz tavrın ve bu tavrın aileler üzerinde oluşturduğu baskının, bu anlayışı tetiklediği de söylenebilir. Burada, iklim ve coğrafî şartların müsait olması yönüyle çocukların, fizikî gelişimlerini daha erken tamamladığı ve kız çocuklara, *kocasının evinde büyümesi gereken birer varlık* olarak bakıldığı gerçeğini de unutmamak gerekir. Kaldı ki bu, sadece kız çocuklarıyla ilgili bir mesele değildir; o günkü uygulamalara bakıldığında erkek çocukların da erken yaşlarda evlendirildiği anlaşılmaktadır. Mesela Amr ibn Âs ile oğlu Hz. Abdullah'ın arasındaki yaş farkı, sadece on ikidir ki bu durumda Hz. Amr, dokuz veya on yaşındayken evlenmiş olmalıdır.[6]

Bu bilgilerden hareketle diyebiliriz ki Âişe Vâlidemiz, dokuz yaşındayken evlenmiş olsa bile ortada garipsenecek bir durum yoktur. Şayet böyle bir husus söz konusu olmuş olsaydı, Zeyneb Vâlidemiz'le izdivacında fırtına koparmak isteyenlerle, Benî Mustalık Gazvesi dönüşünde ve hiç olmadık yerde Âişe Vâlidemiz'e iftira atanların, onlar açısından önem arz eden böyle bir meseleyi dillerine dolamamaları düşünülemezdi. Sonuç nasıl olursa olsun sadece başlı başına bu bilgi bile, Âişe Vâlidemiz'in evliliği konusunda olumsuz herhangi bir durumun olmadığını ispat için yeterli bir güce sahiptir.

Peki, gerçekte durum nedir? Yaş tespiti konusunda yukarıdaki bilgiler tek alternatif midir? Bu soruların cevabını alabilmek için elbette o günlerin kapısını aralamak ve aralanan bu kapılardan girerek meseleyi, deliller üzerinden tetkik etmek gerekmektedir. Dilerseniz, ulaşılan delillerin bize ne ifade ettiğine birlikte bakalım:

1. Risâletin ilk günlerinde Müslüman olanların isimleri sıralanırken, ablası Esmâ Vâlidemiz'le birlikte Âişe Vâlidemiz'in adı da zikredilmektedir. Dikkat çekici olan bu zikrin, Hz. Osmân, Zübeyr ibn Avvâm, Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibn Ebî Vakkâs, Talha ibn Ubeydullah, Ebû Ubeyde ibn Cerrâh ve Erkam ibn Ebi'l-Erkam gibi '*Sâbikûn-u Evvelûn*' tabir edilen en öndekilerin hemen arkasından; Abdullah ibn Mes'ûd, Ca'fer ibn Ebî Tâlib, Abdullah ibn Cahş, Ebû Huzeyfe, Suhayb ibn Sinân, Ammâr ibn Yâsir ve Habbâb ibn Erett gibi isimlerden de önce gerçekleşiyor olmasıdır.[7] Demek ki Âişe Vâlidemiz, o gün küçük de olsa '*irade*' beyanında bulunabilecek bir çağda ve ilk Müslümanlar arasında yer alabilecek bir durumdadır. Söz konusu bilgilerde ondan bahsedilirken, '*O gün o küçüktü.*' şeklinde bir kaydın konulmuş olması, bu manayı ayrıca teyit etmektedir.[8]

Ablası Esmâ Vâlidemiz'in konumu da bu kanaati güçlendirmektedir; zira onun, on beş yaşında iken Müslüman olduğu bilinmektedir.[9] Bilinen bir gerçek de onun, 595 yılında dünyaya gelmiş olduğudur.[10] Bütün bunlar, risâletin ilk yılı olan 610 tarihini göstermektedir. Demek ki Âişe Vâlidemiz, yaşı küçük olmasına rağmen 610 yılında Müslüman olmuştur. Bunun için o gün onun, en azından beş, altı veya yedi yaşlarında olması gerekir ki, on üç yıllık Mekke hayatıyla en az yedi aylık[11] Medine günleri de bu tarihe ilave edildiğinde onun, Allah Resûlü ile evlendiği gün –risâletten beş yıl önce dünyaya gelmiş olma ihtimalini esas alacak olursak- en azından on sekiz yaşında olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

2. Mekke günleriyle ilgili olarak Âişe Vâlidemiz, "Ben Mekke'de oyun oynayan bir kız iken Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, '*Doğrusu, onların asıl buluşma zamanları, kıyamet saatidir; Kıyamet saatinin dehşeti ise, tarif edilemeyecek kadar müthiş ve ne acıdır!*' (Kamer sûresi, 46) ayeti nâzil oldu."[12] bilgisini vermektedir ki bu bilgi, onun yaşıyla ilgili olarak bize farklı kapılar aralamaktadır. Şöyle ki:

Söz konusu ayet, Kamer sûresinin 46. ayetidir ve bütün halinde nâzil olan bu sûrenin, İbn Erkam'ın evinde iken ve bi'setin dördüncü (614),[13] sekizinci (618) veya dokuzuncu (619)[14] yılında indiğine dair farklı rivayetler vardır. Özellikle ayın ikiye yarılma hadisesini ve o gün buna olan ihtiyacı nazara alan bazı âlimler, söz konusu tarihin 614 olması gerektiği üzerinde durmuşlardır ki bu tarih esas alındığında Hz. Âişe Vâlidemiz, ya henüz dünyaya gelmemiş veya yeni doğmuş demektir. 618 veya 619 tarihi esas alındığında da durum pek değişmemektedir. Zira bu durumda o, henüz dört veya beş yaşında demektir ki her iki yaş da, söz konusu hadiseyi kavrayıp yıllar sonra da aktarabilecek bir olgunluğu ifade etmemektedir. Bu durumda ise o, en yakın ihtimalle risâletin başladığı günlerde dünyaya gelmiş olmalıdır.[15]

Burada dikkat çeken başka bir husus da, o günü anlatırken bizzat Âişe Vâlidemiz'in, "*Oyun oynayan bir kız çocuğu idim.*" şeklindeki beyanıdır. Kendisini ifade ederken kullandığı '*kız çocuğu*' kelimesinin karşılığı olan '*câriye*' lafzı, ergenlik çağına geçişi ifade etmekte ve o dönemler için kullanılmaktadır. Arap şairlerinden İbn Yerâ, bu yaşlardaki birisini kastederek maksadını şu şekilde ifade etmektedir: "Sekiz yaşına geldiğinde artık o, benim için bir câriye değil; Utbe veya Muâviye'ye nikahlayabileceğim gelin adayımdır." Bazı bilginler bu kelimenin, on bir yaşın üzerindeki kız çocukları için kullanıldığını ifade etmektedir.[16]

Kamer sûresinin indiği tarih olarak 614 yılını esas alacak olursak, Âişe Vâlidemiz'in risâletten en az sekiz yıl önce doğmuş olduğu ortaya çıkar ki bu tarih 606 yılına tekabül etmektedir. Bu ise, evlendiği gün onun on yedi yaşında olduğunu ifade eder. Sûrenin indiği tarih olarak 618 yılını kabul ettiğimizde ise onun, 610 yılında dünyaya gelmiş olma ihtimalini ortaya koyar ki bir yönüyle bu, evlendiği gün Âişe Vâlidemiz'in on dört yaşında olduğu sonucunu doğururken diğer taraftan onun, risâletten dört yıl sonra dünyaya gelmiş olamayacağını ispat eder.

Bu bilgilerle birinci maddede ifade edilenleri yan yana getirdiğimizde, Âişe Vâlidemiz'in 606 yılında dünyaya geldiği ve on yedi veya on yedi buçuk yaşında iken de evlendiği sonucuna ulaşmamız mümkün olmaktadır.

3. Âişe Vâlidemiz'in Mekke yıllarıyla ilgili olarak anlattığı bazı hatıralar da bunu destekler mahiyettedir. Mesela:

a) Risâletten kırk yıl önce gerçekleşen ve tarih belirlemede bir kıstas olarak kabul gören Fil hadisesinden geriye kalan iki kişiyi Mekke'de dilenirken gördüğünü söylemesi;[17]

b) Mekke'nin en sıkıntılı günlerinde Allah Resûlü'nün sabah-akşam kendi evlerine geldiğini ve bu sıkıntılara dayanamayan babası Hz. Ebû Bekir'in de Habeşistan'a hicret teşebbüsünde bulunduğunu detaylarıyla birlikte anlatması;[18]

c) İlk defa namazın ikişer rekat farz kılındığını, mukim olanlar için daha sonraları onun dört rekata çıkarıldığını, ancak sefer durumlarında yine iki rekat olarak bırakıldığını ifade etmesi;[19]

d) "Biz İsâf ve Nâile'yi, Kâbe'de cürüm işlemiş ve bu sebeple Allah'ın kendilerini taş haline getirdiği Cürhümlü bir adamla kadın olarak duyup dururduk."[20] gibi ifadelerle ilk günlerle ilgili nakillerde bulunması gibi daha pek çok hâtırat, daha ilk günlerden itibaren onun, gelişmeleri takip edebilecek bir çağda olduğunu ifade etmektedir.

4. Efendimiz'le izdivacı söz konusu olduğu günlerde Âişe Vâlidemiz'in, Mut'im ibn Adiyy'in oğlu Cübeyr ile sözlü oluşu da bu kanaati güçlendirmektedir. Burada ayrıca dikkat çeken husus, söz konusu teklifin, Havle binti Hakîm gibi aile dışından birisi tarafından gündeme getirilmiş olmasıdır. Açıkça bu onun, o gün evlilik çağına gelmiş ve evlendirilebilecek genç bir kız olduğunu ifade etmektedir.

Söz konusu 'sözlülük hali'nin, İbn Adiyy ailesi tarafından ve *oğullarının anlayışı değişir* gerekçesiyle feshedildiği de bilinen bir gerçektir.[21] Burada akla, İbn Adiyy ailesinin, oğullarının anlayışını değiştireceklerinden endişe ettikleri Ebû Bekir ailesiyle böyle bir akdi niye ve ne zaman yaptıkları sorusu gelmektedir. Bunun en makul cevabı söz konusu akdin, ya risâletten önce veya İslâm'ın açıktan tebliğinin başlamadığı dönem-

de gerçekleşmiş olduğu şeklindedir ki her iki durumda da onun, bi'setin dördüncü yılında dünyaya gelmiş olma ihtimali söz konusu olamaz; hatta bu, sanıldığından da erken yıllarda dünyaya gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.[22]

Bu kararın, açıktan tebliğin başlandığı dönemde alınmış olma ihtimali nazara alınacak olursa bu tarihin, İbn Erkam'ın evinden çıkış günleri olan 613-614 yıllarını ifade ettiği görülecektir ki bu, sözlendiği dönem itibariyle onun henüz dünyaya gelmediğini kabullenmek demektir. Bu durumda, söz konusu akitten bahsetmenin de imkânı yoktur. Öyleyse bu sözün bozulduğu tarihlerde onun, en azından yedi veya sekiz yaşında olduğunu kabullenmemiz gerekir ki bu da onun, takriben 605 tarihinde dünyaya gelmiş olduğunu göstermektedir.[23]

5. Mevzuya ışık tutması bakımından Âişe Vâlidemiz'le diğer kardeşlerinin arasındaki yaş farkı da dikkat çekicidir. Bilindiği gibi Hz. Ebû Bekir (*radıyallahü anh*)'ın altı çocuğu vardır; bunlardan Hz. Esmâ ve Hz. Abdullah, Kuteyle binti Ümeys'ten; Hz. Âişe Vâlidemiz'le Hz. Abdurrahman, Ümmü Rûmân (r.anha)'dan; Muhammed, Esmâ binti Ümeys'ten ve Ümmü Gülsüm de Habîbe binti Hârice'den dünyaya gelmiştir. Bu durumda Esmâ Vâlidemiz'le Hz. Abdullah; Abdurrahmân ile de Âişe Vâlidemiz anabir kardeşlerdir ve bu her iki anabir kardeşlerin arasındaki yaş farkları konumuza ışık tutacak mahiyettedir; şöyle ki:

a) Hz. Ebû Bekir'in ilk kızı olan Esmâ Vâlidemiz, hicretten yirmi yedi yıl önce 595 tarihinde dünyaya gelmiştir.[24] Allah Resûlü'nün hicreti esnasında Zübeyr ibn Avvâm ile evli ve o gün altı aylık hamiledir. Bir diğer ifadeyle o gün yirmi yedi yaşındadır.[25] Üç ay sonra Medine'ye hicret ederken Kuba'da oğlu Abdullah'ı dünyaya getirecektir. Yetmiş üç yılında ve yüz yaşındayken, hatta dişleri bile dökülmemiş halde vefat etmiştir.

Âişe Annemiz ile ablası Esmâ Vâlidemiz'in arasındaki yaş farkı ondur.[26] Buna göre (595+10 =605) Âişe Vâlidemiz'in doğumunun 605; hicretteki yaşının da (27-10=17) olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Evlilik hicretten yedi ay sonra[27] gerçekleştiğine göre demek ki, bu sıralarda Âişe Vâlidemiz'in yaşı, on yedi'yi aşmış, on sekiz yaşına yaklaşmış demektir. Bedir'in hemen akabindeki Şevvâl ayında evlendiği bilgisini esas aldığımızda ise onun, evlendiği gün on sekiz yaşını aşıp on dokuza adım attığını kabullenmemiz gerekmektedir.

b) Burada dikkat çeken bir diğer husus da, Âişe Vâlidemiz'in anabir kardeşi olan Hz. Abdurrahman ile arasındaki yaş farkıdır. Bilindiği gibi Hz. Abdurrahman, Hz. Ebû Bekir'in büyük oğludur ve ancak Hudeybiye'den sonra Müslüman olacaktır. Bedir'de, babasıyla karşılaşmamaya özen gösteren de odur ve o gün Abdurrahman, yirmi yaşındadır.[28] Buna göre o, 604 yılında doğmuş olmalıdır. Kardeşler arası yaş farkının genelde bir veya iki olduğu bir toplumda, ağabeyi 604 yılında dünyaya gelen bir kardeşin 614 yılında doğması ve tabii olarak iki kardeşin arasında on yaş gibi bir farkın meydana gelmiş olma ihtimali çok zayıftır ve bunu destekleyen herhangi bir delil de bulunmamaktadır.

6. Âişe Vâlidemiz'in vefat tarihi konusunda gelen rivayetler de bu kanaati güçlendirmektedir. Zira onun vefat ettiği yıl ve o günkü yaşıyla ilgili olarak hicrî 55, 56, 57, 58 veya 59;[29] yaşıyla alakalı olarak da altmış beş, altmış altı, altmış yedi veya yetmiş dört[30] gibi farklı tarih ve rakamdan bahsedilmektedir. Bu ise, doğum tarihinde olduğu gibi onun vefat tarihiyle ilgili de kesin bir kabulün olmadığını göstermektedir.

Özellikle 58. yılında ve 74 yaşında iken vefat ettiğini ifade eden rivayette, onun vefat ettiği günün çarşamba olduğu, vefat tarihinin, Ramazan ayının on yedinci gecesine denk geldiği, vasiyeti üzerine Vitir namazından sonra Cennetü'l-Bakî'ye geceleyin defnedildiği, yine vasiyeti gereği namazını, Hz. Ebû Hüreyre'nin kıldırdığı, mezarına da, ablası Hz. Esmâ'nın iki oğlu Abdullah ile Urve, kardeşi Muhammed'in iki oğlu Kâsım ve Abdullah ile diğer kardeşi Abdurrahman'ın oğlu Abdullah gibi isimlerin indirdiği gibi detayların bulunması,[31] diğerlerine nispetle bu bilginin daha güçlü olduğu izlenimi vermektedir. Öyleyse bu tarihi esas alarak bir hesaplama yapacak olursak onun, Efendimiz'in irtihalinden sonra kırk sekiz yıl daha yaşadığını (48+10=58+13=71+3=74) görmekteyiz ki bu hesaba göre o, risâletten üç yıl önce dünyaya gelmiş demektir. Bu durumda evlendiği gün onun, (74–48=26–9=17+7 ay) on yedi yılını yedi ay geçtiği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak, erkek çocukların bile yoldan geri çevrildiği Uhud günü onun da cephede oluşu,[32] ilmî meselelerdeki derinliği, İfk Hadisesi

karşısında ortaya koymuş olduğu olgun tavır ve beyanları, Fâtıma Vâlidemiz'le arasındaki yaş farkı, hicret ve sonrasında yaşanan gelişmelere detaylarıyla birlikte vukûfiyeti, Medine'ye intikal ettikten sonra evlilik işinin, bizzat babası Hz. Ebû Bekir'in gündeme getirmesiyle ve mehir takdirinden sonra gerçekleşmiş olması,[33] model bir şahsiyet olarak Efendimiz'in toplum önündeki rehberlik konumu, peygamberlik hassasiyeti ve baba şefkati, gelen ayetlerde evlilik yaşıyla ilgili olarak rüşd şartının getirilmiş olması,[34] onun yaşı ve evliliğiyle ilgili rivayetlerin farklılık arz etmesi yönüyle kesinlik ifade etmiyor oluşu,[35] o günkü yaşını ifade ederken bizzat Âişe Vâlidemiz'in, şüphe ifade eden "*altı veya yedi*" tabirini kullanması, o günün toplumlarında doğum ve ölüm tarihlerinin bugünkü kadar net tespit edilmiyor oluşu gibi bilgiler üzerinde de durulabilir. Ancak netice değişmemekte ve bunların hepsi, onun risâletten önce dünyaya geldiği, on dört veya on beş yaşlarındayken nişanlandığı ve on yedi veya on sekiz yaşlarındayken de Allah Resûlü (s.a.s.) ile evlendiği şeklindeki kanaati kuvvetlendirmektedir.

Bu durumda bize, *nişanlandığında 6 veya 7, evlendiğinde ise 9 yaşlarında* olduğu şeklindeki rivayetleri, '*O görünümde birisi idim.*' manasına hamledip te'lif etmek düşecektir.[36] Hz. Âişe Annemiz'in, fizikî durumu itibariyle zayıf bir bünyeye sahip olduğu bilgisi de bu yorumu güçlendirmektedir. Zira o, fizikî şartlardan çabuk etkilenen ve yaşıtlarına göre kendini daha küçük gösteren bir beden taşıyordu; Medine'ye hicret sırasında hastalanması,[37] annesi tarafından özel ilgi gösterilerek iyileştirilmeye çalışılması,[38] Benî Mustalık Gazvesi dönüşünde, içinde sanılarak hevdecinin deve üzerine yerleştirilmesi ve bu sırada onun hevdeç içinde olup olmadığının bile anlaşılamamış olması[39] gibi hadiseler de bu durumu desteklemektedir.

Özetle Âişe Vâlidemiz, dokuz yaşında iken evlenmiş olsa bile o günkü toplum telakkilerine göre bu çok tabii ve doğal olmakla birlikte hadiseye daha genel bakıldığında onun, 17 veya 18 yaşlarında iken '*Mü'minlerin Annesi*' hüviyetini kazandığı anlaşılmaktadır.

Burada akla, "*Madem öyle; bugüne kadar bu mesele niye bu şekilde gündeme gelmedi?*" şeklinde bir soru gelmektedir. Başta da ifade edildiği gibi yakın zamana kadar bu hususta olumsuz hiçbir beyan serdedilmemiş; ne Ebû Cehil gibi her fırsatı aleyhte değerlendiren muannit bir firavundan ne de Abdullah ibn Übeyy ibn Selûl gibi olmadık yerden fitne ve iftira üreten nifakın adresi olmuş birisinden bu evliliğe herhangi bir itiraz söz konusu olmamış, olamamıştır. Çünkü ortada itiraz edilecek herhangi bir durum yoktur. O günkü telakkilere göre her iki durum için de tabii bir kabullenme söz konusudur ve muhtemelen bu durum, konuya farklı yaklaşıp yeni bir bakış açısı getirme ihtiyacını da netice vermemiş, dolayısıyla söz konusu haberlerin doğruluğu veya alternatif bilgilerin varlığı hususunda İslâm âlimlerinin farklı bir mütalaada bulunmaları da mümkün olmamıştır.

* Araştırmacı - Yazar
rhaylamaz@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Bkz.: Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 20, 44; Müslim, Nikâh 71; Fedâilü's-Sahâbe 74; Ebû Dâvûd, Edeb 55; İbn Mâce, Nikâh 13; Nesâî, Nikâh 78; Dârimî, Nikâh 56.
2. Bkz.: Azimli, Mehmet, Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı, İslâmî Araştırmalar, Cilt 16, Sayı 1, 2003, s. 28 vd.
3. Bkz.: Doğrul, Ömer Rıza, Asr-ı Saâdet, Eskişehir Kütüphanesi (Eser Kitabevi), İstanbul, 1974, 2/141 vd; Nedvî, Seyyid Süleyman, Hazreti Âişe, Mütercim Ahmet Karataş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 21 vd. Savaş, Rıza, Hz. Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım, D. E. Ü. İlâhiyât Fak. Dergisi. 4, İzmir, 1995, s. 139-144; Yüce, Abdülhakim, Efendimiz'in Bir Günü, Işık Yayınları, İstanbul, 2007, s. 82, 83.
4. Efendimiz'in dedesi Abdulmuttalib'in çok erken yaşlarda Hâle binti Üheyb ile evlendiği, Efendimiz'in annesi Âmine ile babası Abdullah'ı da bu yaşlardayken evlendirdiği, hatta her iki evliliğin aynı mecliste gerçekleştiği, bu sebeple Efendimiz ile amcası Hz. Hamza arasında yaş farkının neredeyse aynı olduğu bilinmektedir.
5. Efendimiz'e bir de sıhriyet yönüyle yakın olabilme düşüncesiyle Hz. Ömer, aradaki yaş farkına rağmen Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'le evlenmiş ve o günkü toplum tarafından bu evlilik asla yadırganmamıştır.
6. Bkz.: İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, 3/240.
7. Bkz.: İbn Hişâm, Sîre, 1/271; İbn İshâk, Sîre, Konya, 1981, 124.
8. Bkz.: İbn Hişâm, Sîre, 1/271; İbn İshâk, Sîre, 124.
9. Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ, 2/597; Hakim, Müstedrek 3/635.
10. Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ, 2/597; Hakim, Müstedrek 3/635.
11. Âişe Vâlidemiz'in, hicretten yedi ay sonraki Şevvâl değil de Bedir sonrasına denk gelen ikinci yılın Şevvâl ayında evlendiği de ifade edilmektedir. Bu durumda onun evlilik yaşı, bir yıl daha gecikmiş demektir. Bkz.: Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ, 2/616.

12. Bkz.: Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 6, Tefsîru Sûre, (54) 6; Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd ibn Ahmed, Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 20/21; Askalânî, Fethu'l-Bârî, 11/291.

13. Suyûtî, İtkân, Beyrut, 1987, 1/29, 50; Doğrul, Asr-ı Saadet, 2/148.

14. Sekizinci veya dokuzuncu yıl ihtilafı, ay farkından kaynaklanmaktadır. Zira konunun anlatıldığı bazı rivayetlerde sekizinci yılın sekizinci ayı gibi bir ayrıntı dikkat çekmektedir.

15. Günümüzde bu bilgileri değerlendirip ihtimal hesabı yapan bazı insanlar, Hz. Âişe Vâlidemiz'in evlendiği günkü yaşının en az on dört olduğu, bunun yirmi iki, yirmi üç, yirmi dört veya yirmi sekiz olma ihtimalinin de bulunduğu sonucuna gitmektedirler ki, herhangi bir mesnede dayanmadığı için biz bu türlü yorumlara iltifat etmedik.

16. İbn Manzur, Lisanü'l-Arab 13/138.

17 Bu bilgiyi onun dışında sadece ablası Esmâ Vâlidemiz intikal ettirmektedir. Bkz.: İbn Hişâm, Sîre, 1/176; Heysemî, Mecmaü'z-Zevâid, 3/285; İbn Kesîr, Tefsîr, 4/553; Bidâye, 2/214; Kurtubî, Tefsîr, 20/195.

18. Bkz.: Buhârî, Salât 70, Kefâle 5, Menâkıbü'l-ensar 45, Edeb 64; Ahmed ibn Hanbel, Müsned, 6/198. Bu durumda, Âişe Vâlidemiz'in söz konusu hadiseyi ifade ederken, "Kendimi bildim bileli ben, ebeveynimi hep dindar olarak gördüm." mealindeki sözü, "*Doğduğum zaman bu evde İslâm vardı.*" manasından daha ziyade "*Etrafımı tanımaya başladığımda hep İslâm'la muhatap oldum.*" manasına hamledilmelidir.

19. Bkz.: Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, 2/285, 286; Mu'cemü'l-Evsât, 12/145; İbn Hişâm, Sîre, 1/243. Bu bilgiyi ondan başka bize, sadece İbn Abbâs, Selmân-ı Fârisî ve Sâib ibn Yezîd intikal ettirmektedir. Selmân-ı Fârisî Efendimiz'le Medine'de buluşmuş, Sâib ibn Yezîd de hicretten üç yıl sonra Medine'de dünyaya gelmiştir. İbn Abbâs ise, bi'setin onuncu yılında, hicretten üç yıl önce ve Şi'b-i Ebî Tâlib sürgününde dünyaya gelmiştir. Demek ki her üç sahabenin de ne Mekke'nin ilk yıllarında kılınan ikişer rekat namaza şahit olmalarına ne de miraç gecesiyle gelen beş vakit namaz emrini görüp intikal ettirmelerine imkan yoktur. Öyleyse bu husus, bizzat Efendimiz'den duyarak bize anlattığı bir mesele değilse Hz. Âişe Vâlidemiz'in müşahede ederek yaşadığı bir gerçektir. Bu ise onun, daha ilk günlere muttali olduğunu ve yaşının da o gün bütün bunları kavrayacak noktada bulunduğunu ifade etmektedir.

20. İbn Hişâm, Sîre, 1/83.

21. Buhârî, Nikâh 11; Ahmed ibn Hanbel, Müsned, 6/210; Heysemî, Mecmaü'z-Zevâid, 9/225; Beyhakî, Sünen, 7/129; Taberî, Târih, 3/161-163.

22. Onun için bazıları bu tarihte onun, on üç veya on dört yaşlarında bir genç kız olduğunu söylemektedir. Bkz.: Savaş, Rıza, D. E. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi. 4, İzmir, 1995, s. 139-144.

23. Bkz.: Berki, Ali Hikmet, Osman Eskioğlu, Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı, 210. Burada zayıf da olsa başka bir ihtimalden söz edilebilir; o da onun, doğumunu takip eden yıllarda, '*beşik kertmesi*' benzeri ve ebeveynler arası bir sözleşme ile karşı karşıya olma durumudur. Ancak ilgili metinlerin hiçbirinde bunu teyit eden herhangi bir ayrıntı yoktur.

24. Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ, 2/597.

25. Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ, 2/597.

26. Beyhakî, Sünen, 6/204; İbn Mende, Ma'rifetü's-Sahâbe, Köprülü Kütüphanesi, No: 242, Varak: 195 b; İbn Asâkir, Târîhu Dımeşk, Terâcimü'n-Nisâ, Dımeşk, 1982, s. 9, 10, 28; Mes'ûdî, Mürûcu'z-Zeheb, 2, 39; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrût, 1968, 8/58.

27. Bu evliliğin, hicretten altı ay veya sekiz ay sonra yahut yaklaşık bir buçuk yıl sonra ve Bedir'in akabinde gerçekleştiğini ifade eden rivayetler de vardır. Bkz.: İbn Sa'd, Tabakât, 8/58; İbn Abdilberr, İstîâb, 4/1881; Nedvî, Sîretü's-Seyyideti Âişe Ümmi'l-Mü'minîn, Tahkîk: Muhammed Rahmetullah Hâfız en-Nedvî, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 2003, 40, 49.

28. İbn Esîr, Üsdü'l-Gâbe, 3/467.

29. İbn Abdilberr, İstîâb, 2/108; Tehzîbü'l-Kemâl, 16/560.

30. Bkz.: İbn Sa'd, Tabakât, 8/75; Nedvî, Sîretü's-Seyyideti Âişe, 202.

31. İbn Abdilberr, İstîâb, 2/108; Doğrul, Asr-ı Saadet, 2/142

32. Bkz.: Buhârî, Cihâd, 65.

33. Bkz.: Taberânî, Kebîr, 23/25; İbn Abdilberr, İstîâb, 4/1937; İbn Sa'd, Tabakât, 8/63.

34. Bkz.: Nisâ sûresi, 6.

35. "*Hicretten bir buçuk, iki veya üç yıl önce*", "*altı veya yedi yaşındayken*", "*Hz. Hatîce'nin vefat ettiği yıl veya vefatından üç yıl sonra*", "*hicretten yedi, sekiz ay sonra, hicretin ilk senesi*" veya "*Bedir'in akabinde*" gibi farklı rivayetler için Bkz.: Buhârî, Menâkıbü'l-ensar 20, 44; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 74; Aynî, Umde, 1/45; İbn Abdilberr, İstîâb, 4/1881; Nedvî, Sîretü's-Seyyideti Âişe, 40, 49.

36. Hatta konuyla ilgili değerlendirmelere tepkiyle yaklaşan bazıları, "altı veya yedi yaşlarında idim" ifadesini ravinin bir hatası olarak görüp bu cümlenin, "risâlet geldiğinde altı veya yedi yaşlarında idim" şeklinde olması gerektiğini söylemektedirler.

37. Bkz.: Buhârî, Menâkıbü'l-ensar 43, 44; Müslim, Nikâh 69; İbn Mâce, Nikâh 13.

38. Buhârî, Menâkıbü'l-ensar 44; Müslim, Nikâh 69; Ebû Dâvûd, Edeb 55; İbn Mâce, Nikâh 13; Dârimî, Nikâh 56; Taberânî, Kebîr, 23/25; İbn Abdilberr, İstîâb, 4/1938; İbn Sa'd, Tabakât, 8/63; İbn İshâk, Sîre, Konya, 1981, 239

39. Bkz.: Buhârî, Şehâdât 15; Megâzî, 34; Tefsîr, (24) 6; Müslim, Tevbe 56; Tirmizî, Tefsîr, (63) 4; İbn Sa'd, Tabakât, 2/65; İbn Hişâm, Sîre, 3/310.

YENİ ÜMİT

Doç. Dr. H. İbrahim BULUT*

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

MEVLÂNÂ'DA EHL-İ BEYT SEVGİSİ

Mevlânâ'nın yaşadığı dönemde Şiî-Batınî düşüncelerin Türkler arasında etkili olduğu ve az da olsa taraftar bulduğu bilinmektedir. Söz konusu aşırı Şiî gruplar, Hz. Ali başta olmak üzere onun evladına birtakım üstün vasıflar atfetmiş ve bu çerçevede İslâm dininin özüne uygun düşmeyen görüşler ileri sürmüşlerdir. Günümüzde bazı çevreler, Mevlânâ'nın, kendi döneminde etkili olan Şiî-Batınî görüşlerin tesirinde kaldığını, hatta Bâtinî fikirleri dile getirdiğini ileri sürmektedir. Aslında hangi mezhep ve meşrepte olursa olsun ilmi, ameli ve kişiliğiyle insanların teveccüh ettiği büyük şahsiyetler, her mezhep sahibince kendi taraftarı olarak gösterilmeye çalışılır. Bu itibarla ünlü şahsiyetlerin nesebi ve milliyeti konusunda tartışmalar olduğu gibi inancı, fikriyatı ve mensubiyeti hususunda da tartışmalar olabilir. Bu tartışmaları doğru bir şekilde sonuçlandırabilmek için söz konusu şahsın kendi eserlerine ve burada ortaya koyduğu görüşlere inmek, tarafsız ve ilmî bir tarzda bunları incelemek çoğu defa yeterli olacaktır.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, fikirleri ve eserleriyle İslâm düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Bu özelliği sebebiyle bazı çevreler onu kendi taraflarında gösterme çabası içine girmişlerdir. Bu gayeye matufen onun eserlerine bazı müdahaleler yapılmış ve şiirleri arasına kendisine ait olmayan bazı şiirler karıştırılmıştır. Bunlar, aşırı Şiî gruplardan İsmâiliyye mezhebine mensup şairlerin Hz. Ali'yi tanrılaştıran şiirleridir. Nitekim İranlı edip Hidayet Han'ın *Dîvân-ı Şemsi'l-Hakâyık* adıyla hazırlayıp 1280/1863 yılında Tahran'da neşrettiği *Dîvân*'da Mevlânâ'ya ait olmayan bazı şiirler bulunmaktadır. Dilimize de tercüme edilen *Dîvân*,[1] içerdiği bazı şiirler sebebiyle Mevlânâ hakkında farklı mülahazaların ileri sürülmesine zemin hazırlamaktadır. Ancak Tahran Üniversitesinden Prof. Fîrûzanfer, Şia tarafını tutmadan, ilim aşkıyla uğraşarak şimdiye kadar basılmış veya basılmamış Mevlânâ'ya ait bütün divanları inceleyerek, nüsha farklarını da göstererek gerçekten ona ait şiirleri ortaya koymuş ve neşretmiştir. Onun bu gayretleri sonucunda *Dîvân*'da Hz. Ali'yi ilahlaştıran şiirlerin olmadığı anlaşılmıştır.[2] Ancak önceki eseri okuyan bazı kimseler, kendine ait olmayan ve Hz. Ali'ye insanüstü bir konum atfeden bu şiirlere dayanarak Mevlânâ'nın Şiî-Bâtınî olduğunu ileri sürmüşlerdir.[3]

Aşağıda, Şiî anlayışı diğer İslâmî gruplardan ayıran farklılıklar dikkate alınarak Mevlânâ'nın eserlerinde söz konusu iddiayı destekleyecek Şiî unsurların bulunup bulunmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle Hz. Ali, Hasan, Hüseyin ve Kerbelâ gibi figürlerden hareketle Mevlânâ'nın bu konulardaki görüşlerinde Kur'ân ve sünnete aykırı bir anlayışının olup olmadığı incelenmiştir. Bununla birlikte onun Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Âişe ve genel itibarıyla Ashab-ı Kiram hakkındaki görüşleri de önem arz etmektedir. Çünkü Şia'ya mensup bir Müslüman'ın Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman gibi sahabilere saygı ve hürmetle bakması ve bunların faziletini dile getiren güzel sözler söylemesi mezhebî ölçülerle izah edilemez. Biz burada, Mevlânâ'nın hem Hz. Ali ve ahfadına hem de Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve diğer sahabeye karşı tutumunu değerlendirmek suretiyle onun bir Sünnî ya da Şiî veya Şia sempatizanı olup olmadığını açıklamaya çalışacağız.

A- MEVLÂNÂ'DA EHL-İ BEYT SEVGİSİ

Ev halkı anlamına gelen "Ehl-i Beyt" terkibi, ev sahibiyle onun eşini, çocuklarını, torunları ve yakın akrabalarını kapsar. Ehl-i Beyt tabiri İslâmî dönemden günümüze kadar sadece Efendimiz'in ailesi ve soyu manasına gelen bir terim olmuştur. Ehl-i Beyte kimlerin dahil olduğu hususunda farklı görüşler mevcuttur.[4] Biz, en dar kapsamıyla Ehl-i Beyt derken; Hz. Peygamber, Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin'i kastetmekteyiz.

1- Mevlânâ'da Peygamber Sevgisi

Mevlânâ, Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ve Ashâb-ı Kirama olan sevgisini ifade etmeyi bizzat O'nun bir tavsiyesi olarak kabul etmiş ve bunu her fırsatta dile getirmekten geri durmamıştır. O, hem haliyle hem de diliyle

Hz. Peygamber (s.a.s.)'e daima hürmet ve muhabbet beslediğini ifade etmiştir. Nitekim bir rubaide; "Canım bedenimde oldukça Kur'ân'ın kulu ve kölesiyim; seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım. Birisi, sözlerimden bundan başka türlü bir söz naklederse o kişiden de bîzarım ben, o sözden de" diyerek hem Kur'ân'a hem de Hz. Peygamber'e bağlılığını dile getirmiştir. O, hayatıyla ve eserlerinde ortaya koyduğu fikirleriyle Efendimiz'i ve O'nun soyundan gelenleri kendine rehber edinmiştir. Aslında onun Ehl-i Beyt muhabbeti de Efendimiz (s.a.s.)'e duyduğu sevginin tabii bir sonucudur.

2- Hz. Ali Sevgisi

Hz. Ali, Ashab-ı Kiram arasında Kur'ân, hadis ve özellikle fıkıh alanındaki bilgisiyle temayüz etmiştir. Beş yaşından itibaren hicrete kadar Hz. Peygamber'in yanında yetişip büyümesi, damadı ve amcasının oğlu olması, Tebük seferi dışındaki bütün savaşlarda hazır bulunması gibi önemli özellikleri sebebiyle Müslümanlar Hz. Ali'ye büyük değer vermişlerdir. Hz. Ali'nin fazilet ve menkıbelerine dair rivayetler, diğer sahabe hakkında nakledilen rivayetlerle kıyaslanamayacak derecede çoktur. Diğer taraftan Şia'ya mensup fırkalar, Hz. Ali'nin sahih haberlerde bildirilen faziletleriyle yetinmemiş, özellikle imamet ve imamın vasıfları hususunda İslâm'ın ruhuna aykırı olan birtakım aşırı görüşler ileri sürebilmişler ve ayrıca Hz. Ali'nin rakibi olarak kabul ettikleri Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman gibi sahabileri de kötülemişlerdir. Bu itibarla genelde Ehl-i Beyt, daha dar anlamda Hz. Ali hakkında ortaya konulan tavır, kişi veya grupların İslâmî akide bakımından hangi noktada durduklarını belirlemede önemli bir kıstas olmuştur.

Mevlânâ, Hz. Ali'nin ilim ve anlayış noktasında bizzat Hz. Peygamber tarafından övüldüğünü belirtir. Hadis-i şerifte "Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır."[5] buyrulmasından ilham alan Mevlânâ, Hz. Ali için "Sen ilim şehrinin kapısı ve ilim güneşinin şuasısın."[6] diyerek bu hususu dile getirir. Yine Mevlânâ, "Sen Allah'ın aslanısın, pehlivanısın, cesurusun."[7] diyerek Hz. Ali'yi över. Bununla birlikte o, Allah Resûlü'nün bu kadarla yetinmediğini, Hz. Ali'ye aslanlığına ve cesaretine güvenmemesi gerektiğini ve kâmil bir insanın yanında olmasını tavsiye ettiğini de belirtir.[8]

Mevlânâ, *Mesnevî*'nin özellikle birinci cildinde Hz. Ali'den övgüyle bahseder. Bir yerde, ihlasın nasıl olması gerektiği hususunda Hz. Ali'yi örnek gösterir ve onun fiillerinin hile ve aldatmadan uzak olduğuna vurgu yapar.[9] Bir yerde, Hz. Ali'nin nazar ve akıl sahibi büyük bir veli olduğuna dikkat çekmektedir.[10] Başka bir yerde ise, "Ey gönlü sözlerle dolu olduğu halde susan âşık; ötelerden bir haber var mı? Sen "Hel etâ" sûresini oku, "La feta" nüktesini söyle!" diyerek İnsan (Dehr) sûresine işaret etmektedir. Bu sûrede, insanın insan haline gelmeden önce maddî varlığının geçirdiği safhalara işaret edilir. Sûrenin 8. ayetinden sonra –bazı tefsirlerde belirtildiği üzere- Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e sevgi, saygı duyulmasına işaret edilir. Mevlânâ, burada Ehl-i Beyt'e hususi bir saygı gösterilmesi gerektiğine dikkat çeker.[11]

Mevlânâ, Hz. Ali'nin ağzından; "Perde kalksa benim yakînim artmaz." diyerek imanının ne denli güçlü olduğuna işaret etmekte ve onun imanının *yakîn* derecesinde olduğunu ifade etmektedir.[12] Mevlana'nın bir Şiî olup olmadığını göstermesi bakımından Hz. Ali'yi kaçıncı sırada zikrettiği önem arz etmektedir. O, Hz. Ali'yi dört halifenin dördüncüsü olarak kabul eder ve fazilet sıralamasında onu bu konuma yerleştirir.[13] Hâlbuki bu durum, Şia'nın imamet anlayışına tamamen aykırıdır. Şia'nın en temel görüşü yalnızca Hz. Ali'nin imametinde düğümlendiğine göre, bir kimsenin Şiî kabul edilebilmesi için imamet görüşünü mutlaka kabul etmesi gerekir. Aksi takdirde o kimse Şia'ya dahil edilmez. Bu açıdan Mevlânâ'nın Şiî olduğunu söylemek mümkün değildir.

3- Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi

Mevlânâ, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in güzel ahlak sahibi ve örnek kimseler olduklarını bir misal ile açıklar. "Hasan ve Hüseyin çocukken bir adamın yanlış ve kurallara uymayan bir şekilde abdest aldığını gördüler. Ona en iyi tarzda, nezaketle abdest almayı öğretmek istediler. Adamın yanına gelip 'Bu, bana yanlış abdest alıyorsun, diyor. Her ikimiz de senin önünde abdest alalım. Bak bakalım hangimizin abdesti daha doğrudur?' dediler ve her ikisi de adamın önünde abdest aldılar. Adam, 'Ey oğullarım sizin abdestiniz çok doğru, şeriata uygun ve güzel! Ben zavallının abdesti ise yanlıştı.' dedi."[14] Burada Mevlânâ, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in küçük yaşta olmalarına rağmen sahip oldukları üstün ahlak ve fazileti dile getirmektedir.

B- MEVLÂNÂ'NIN SAHABEYE BAKIŞI

Mevlânâ'nın eserlerinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ayrı bir yeri olduğu gibi O'nun arkadaşlarının da çok özel bir yeri vardır. O, zaman zaman ashaptan örnekler vermektedir. Bu örneklerinde Mevlânâ'nın çok samimi bir dil kullandığı, onları saygı ve muhabbetle andığı görülür. Nitekim Mevlânâ, Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin sahabe arasında mühim bir konuma sahip olduklarını, hatta sahabe denildiğinde bunların isimlerinin akla geldiğini belirterek dördüne de aynı önemi vermektedir.[15]

Mevlânâ ashabın ne denli faziletli, cömert ve tevazu sahibi olduklarını izah ederken Hz. Ömer'den bir hikaye nakleder: "Hz. Ömer zamanında çok ihtiyarlamış bir

adam vardı. O kadar ihtiyarlamıştı ki, kız çocuğu ona süt verir ve hizmetini görürdü. Hz. Ömer: 'Bu zamanda senin gibi babasına hakkı geçmiş bir çocuk yoktur.' buyurdu. Kız çocuğu, 'Doğru buyuruyorsun, ancak babamla benim aramda bir fark vardır. Babam beni büyüttü, yetiştirdi ve bir zarar gelmesin diye üzerime titredi. Ancak ben babama hizmet ediyorum ve gece gündüz zahmetinden kurtulmak için de Allah'a dua ediyorum.' şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer: 'Bu genç Ömer'den daha ziyade fakihtir.' buyurdu."[16] Mevlânâ, 'Haşa! Ömer işlerin, sırların hakikatini bilmez olur mu? Yalnız ashabın tabiatı böyle idi. Kendilerini küçük gösterip başkalarını överlerdi.' diyerek Hz. Ömer'in şahsında sahabenin fazilet sahibi olduklarına vurgu yapmaktadır. Ashab-ı Kiram'ın ahlaki vasıflarına dikkat çeken Mevlânâ, insanlara bunu örnek göstermekte ve "Ahlakını Hz. Peygamberin ahlakına benzeten kimselerin, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi öleceklerini" söylemektedir.[17] Burada Ashab-ı Kiram'ın Allah Resûlü (s.a.s.)'in ahlakıyla ahlaklandığına, bu vesile ile de yüksek bir ahlaka sahip olduklarına işaret vardır. Bu genel izahtan sonra Mevlânâ'nın Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve diğer sahabiler hakkındaki görüşlerine bazı örnekler verilecektir.

1- Hz. Ebû Bekir

Mevlânâ, Hz. Ebû Bekir'den "Sıddîk-i Ekber" olarak söz eder.[18] Nitekim o, Ebû Cehil'in Hz. Peygamber'in doğruluğunu sırf kin ve nefretinden kabul etmediğini belirtirken Ebû Bekir'in Efendimiz'i manevi bir güneş olarak görüp kabul ettiğini bildirir. Mekkeli müşriklerin Allah Resûlü'nü inkar ettikleri ve alaya aldıkları bir dönemde o, bütün samimiyetiyle Allah Resûlünü tasdik etmiştir. Bu sebeple Mevlânâ, onu en büyük tasdik edici anlamında "Sıddîk-i Ekber" ismiyle anmaktadır. Diğer taraftan Mevlânâ, Hz. Ebu Bekir'i "mağara arkadaşı, dostu"[19] olarak da isimlendirmektedir.[20] Burada o, hicret sırasında Efendimiz ile Hz. Ebu Bekir'in arkadaşlığına ve özellikle mağarada beraber geçirdikleri üç güne atıfta bulunmakta ve bu arkadaşlığın çok önemli bir ayrıntı olduğuna işaret etmektedir.

Mevlânâ, kâmil insanın vasıflarını anlatırken Hz. Ebu Bekir'den örnekler vermektedir.[21] Bir yerde o, Hz. Ebû Bekir'in imanının büyüklüğünü anlatırken "Ebû Bekir'in imanı tartılsa bütün dünya imanına üstün gelir." mealindeki hadisi nakleder ve Hz. Ebû Bekir'in imanının muhkemliğini, yakîn derecesine ulaştığını ifade eder. Başka bir vesile ile, Hz. Ebû Bekir'in faziletini anlatırken yine imanının mükemmel oluşunu örnek vermektedir: "Ebû Bekir namazı, orucu ve sadakası sebebiyle diğer ashaba tercih edilmedi. O, kalbindeki iman ile tercih olundu."[22] diyerek Ebû Bekir'in sahabenin en üstünü olduğuna dikkat çekmektedir.

2- Hz. Ömer

Mevlânâ, Hz. Ömer'in imanının büyüklüğünü anlatırken onun bir kerametini zikreder. Hz. Ömer, düşmanlarına karşı kullansın diye kendisine getirilen zehir dolu bir kaseyi, kendi içindeki düşmanını yani nefsini öldürsün diye bir yudumda içer. Bu zehir Hz. Ömer'e tesir etmez.[23] Burada, Hz. Ömer'in düşman olarak sadece kendi nefsini gördüğüne işaret ederek kendisiyle mücadelesine değinir ve onu büyük bir Allah dostu olarak kabul eder.

Mevlânâ, Rum elçisinin Hz. Ömer'in yanına gelmesi ve kerametlerini görmesi konusuna değinir. Burada, Hz. Ömer'in sade bir hayat yaşadığına; saltanat, para ve şöhrete hiç önem vermediğine, halkla birlikte olup onların dertlerine çareler aradığı hususuna işaret eder. En önemlisi de Hz. Ömer'in adalet sahibi veli bir kul olduğuna vurgu yapmasıdır.[24]

Rivayete göre Hz. Ebû Bekir, kendisinden sonra kimin halife olacağıyla alakalı bir temayül yoklaması yapmış ve Hz. Ömer'e: "Benden sonra halife olursan ne yaparsın?" diye sormuştu. Ömer (radıyallahu anh), buyurdu ki: "Ben adalet gösterir, hakkı gözetirim." Ebu Bekir: "Doğru söylüyorsun, senden adalet yağıyor." diyerek onu tasdik etmiştir.[25]

Mevlânâ, Hz. Ömer devrinden pek çok örnek verip her vesile ile onun ilim, irfan, adalet sahibi ve mütevazı bir mümin oluşundan bahseder. Halbuki Şia, Hz. Ömer'i gasıp imam olarak kabul eder. Yani Hz. Ali'nin hakkını zorla elinden almış, dolayısıyla zalim bir yönetici olarak görür. Şiî olan ya da Şia'ya meyleden birisinin Hz. Ömer hakkında –yukarıda olduğu gibi- hüsnü şehadette bulunması söz konusu olamaz.

3-Hz. Osman

Mevlânâ, hal dilinin önemini anlattığı bir yerde Hz. Osman'dan örnek vermektedir. "Osman (r.a.) halife olunca minbere çıktı. Halk, acaba ne buyuracak diye bekliyordu. O sustu ve hiçbir şey söylemedi. Sadece halka baktı ve onlarda öyle bir hal ve vecd hasıl etti ki artık dışarı çıkacak halleri kalmadı. Birbirlerini unutmuşlardı. Şimdiye kadar yüzlerce zikir, namaz ve hutbeden onlarda böyle bir durum hasıl olmamıştı…"[26] Bu husus Mevlânâ'nın Hz. Osman'ı Allah dostu olarak gördüğünün delilidir.

4-Hz. Âişe

Şiî anlayışa göre Hz. Peygamber'in hadislerinin, ya Ehl-i Beyt imamlarından ya da bu imamlara gönül vermiş Ehl-i Beyt taraftarlarından gelmesi gerekir. Bu anlayışın tabii sonucu olarak Şiîler, sınırlı sayıdaki sahabeden gelen hadis rivayetlerini kabul ederler. Onlar, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Âişe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr başta olmak üzere sahabenin hemen hiçbirini adalet sahibi ka-

bul etmediklerinden onların rivayetlerini de kabul etmezler. Bu itibarla Hz. Aişe'den gelen hadisleri kaynaklarında zikretmezler. Halbuki Mevlânâ, Hz. Aişe'ye *Mesnevî*'sinde yer vermekte, Hz. Peygamber'le aralarında geçen bazı olayları örnek olarak aktarmakta, ondan "Sıddîka" diye söz etmekte ve Hz. Aişe'yi saygı ve hürmetle anmaktadır.[27]

Mevlânâ'nın Şiî olup olmadığı hususunda bir fikir verecek diğer bir konu da onun Kerbela matemiyle alakalı tutumudur. Onun Aşure matemini anlatış tarzı gerçekten dikkat çekicidir. O, Halep şehrinde öğrenci iken Şiîlerin Aşure günü mateme girmelerini görmüş ve daha sonra bu konuyu *Mesnevî*'de anlatmıştır.[28] Burada Mevlânâ, Hz. Hüseyin ve taraftarlarını övmüş, onların Hakk'a mensup olduklarını, Müslümanların önde gelen şahsiyetleri bulunduklarını belirtmiş ve onların beden kafesinden kurtulup cennete girdiklerini açıklamıştır. Taraftarlarının Aşure matemi adı altında onlar için feryat etmelerini ise, Hz. Hüseyin ve yanındakilerin ulaştıkları yüce makamları bilmemekle açıklamıştır. Sonra da onlara dönerek "Sizler kendinize ağlayın, kendinizi kurtarın." diye tavsiyede bulunmuş; üst-başlarını yırtmak ve ağlayıp sızlamakla ne Hz. Hüseyin'e ne de kendilerine bir fayda geleceğini anlatmıştır… Mevlânâ'nın Şiî veya Şia sempatizanı olması halinde, Aşure gününü bu şekilde karşılaması ve Şiîlere bu tarzda öğütler vermesi söz konusu olamazdı. Zira Aşure matemi, Şiîlerin en önemli günlerinden olup bu günde yasa girmek, ağlayıp sızlamak, elbiseleri parçalayarak dövünmek en büyük faziletler arasında sayılmaktadır.

Sonuç olarak; Eğer Mevlânâ, iddia edildiği gibi Şiî olsaydı, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Âişe'den hiç bahsetmezdi ya da bunların hakkında kötüleyici ifadeler kullanırdı. Ancak o, Hz. Peygamber'in bütün ashabını ve özellikle yukarıda isimleri açıklanan bu seçkin sahabileri övgüyle anmış, onlardan pek çok yerde söz etmiştir. Bununla birlikte o, Hz. Ali ve ahfadını da hayırla yad etmiş ve onların faziletlerini anlatmıştır. Aslında Allah'ı ve Peygamberi seven her Müslüman'ın Hz. Ali'yi ve evlatlarını sevmesi gayet tabiidir. Bir bakıma bu durum, imanın tabii bir sonucudur. Ancak bu sevgi, hiçbir zaman Kur'ân ve Sünnet'in çizdiği çerçevenin dışına taşmamalı; Hz. Ali'ye ve evlatlarına insanüstü vasıflar kazandırmamalıdır. Ayrıca Hz. Ali'yi sevmek, diğer sahabeyi kötülemenin bir gerekçesi de olamaz. Mevlânâ, Hz. Ali'yi sevdiği gibi Hz. Ebu Bekir ve Ömer'i de sevmektedir. Onun hem Ali'yi hem de diğer sahabileri kucaklayan, onları övgüyle anan bu yaklaşımı, Ehl-i Sünnet anlayışını yansıtmaktadır. Mevlânâ'nın eserlerini okuyan ve manevî dünyasını bir nebze anlayan bir kimsenin onun Şiî olduğunu iddia etmesi makul değildir. Şu halde Mevlânâ'nın Ehl-i Beyt sevgisi hiçbir zaman aşırı fikirler içermemiş; bu muhabbet zirvede olduğu halde Sünnî çerçevede kalmıştır. Mevlânâ'nın Ali muhabbeti, yukarda delilleriyle ortaya koyduğumuz üzere onun Şiî diye isimlendirilmesine imkan vermez. Zira o, başta Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Aişe olmak üzere sahabenin hepsini hayırla anmış, haklarında Şiî argümanları destekleyecek bir yaklaşımda bulunmamıştır.

* Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
hibulut@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Mithat Baharî Beytur, İran ediplerinden Hidayet Han'ın Dîvan-ı Şemsi'l-Hakâyık adlı kitabını üç cilt halinde dilimize tercüme etmiş ve Dîvân-ı Kebir'den Seçmeler adıyla Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Ne yazık ki bu üç ciltlik tercümede, Mevlânâ'ya ait olmayan birçok şiir bulunmaktadır. Bu şiirler birtakım Şiî ve İsmâilî şairlere aittir. Söz konusu eserin bir ayıklama yapılmadan dilimize çevrilmesi yurdumuzda, Mevlânâ'nın yanlış tanınmasına sebep olmuştur.
2. Can, Şefik, Mevlânâ, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri, Ötüken Yay. İstanbul 1997, s. 327.
3. Gölpınarlı, Abdülbâki, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İstanbul 1983, s.300.
4. Ehl-i beyt terimi hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", DİA, X, 498-500.
5. Hâkim, Müstedrek, 3/137; Taberani, Mucemu'l-Kebir, 11/65; Tirmizî, Menâkıb 20.
6. Biz bu çalışmamızda Mesnevî (çev.: Veled İzbudak, Gözden Geçiren; Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1988, I-VI) ve Şerh-i Mesnevî'yi .(Tahirü'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, İstanbul 1963, I-IX) birlikte kullandık. Buradan sonra ilk eser Mesnevî, ikinci eser ise Şerh-i Mesnevî diye zikredilecektir. "Sen ilim şehrinin kapısı ve ilim güneşinin şuasısın" ifadesi için bkz.: Mesnevî, I, 300, by.3764; Şerh-i Mesnevî, V, 1733, by. 3754; ayrıca bk. Şems-i Terbizî, Makâlât, (çev. Mehmet Nuri Gençosman), I, s.98.
7. Mesnevî, V, 1388, by. 2958.
8. Mesnevî, I, 238, by. 2960.
9. Mesnevî, I, 297, by. 3721; Şerh-i Mesnevî, V, 1719, by. 3712.
10. Mesnevî, I, 300, by. 3760; Şerh-i Mesnevî, V, 1731, by. 3748.
11. Dîvân-ı Kebirden Seçmeler, III, 49.
12. Mevlânâ, Fihi Mâfih, s.45.; Şems-i Terbizî, Makâlât, I, s.30; Sultan Veled, Maarif, (çev.: Meliha Anbarcıoğlu), I, s.42-43.
13. Mesnevî, I, 301, by. 3773; Şerh-i Mesnevî, V, 1736, by. 3764.
14. Mevlânâ, Fihi Mâfih, s.242-243.
15. Mevlânâ, Fihi Mâfih, s.347.
16. Mevlânâ, Fihi Mâfih, s.331-332.
17. Dîvânı Kebirden Seçmeler, II, 972, by. 466.
18. Şerh-i Mesnevî, IV, 1146-1147, by. 2370-2372. ayrıca bkz.: IV, 1275, by. 2692.
19. Bu hususla ilgili bkz.: Tevbe sûresi, 40.
20. Dîvân-ı Kebirden Seçmeler, II, 160, by.441; III, 1198, by 556; V, 2173, by.1064.
21. Mevlânâ, Fihi Mâfih, s.206.
22. Mevlânâ, Fihi Mâfih, s.325-326.
23. Mevlânâ, Fihi Mâfih, s.186-187.
24. Mesnevî, I, 111, by. 1390; Şerh-i Mesnevî, III, 728 vd., by. 1390 vd.
25. Sultan Veled, Maarif, I, s.118-19.
26. Mevlânâ, Fihi Mâfih, s.202; ayrıca bk. Mesnevî, IV, 40-43.
27. Örnek olarak bk. Mesnevî, I, 160-165; Şerh-i Mesnevî, IV, 979, by. 1970-1973; IV, 997, by. 2010; IV, 1004-1006, by. 2025-2032 ; VIII, 1010, by. 7358.
28. Mesnevi, c.VI, by.793 vd.

Doç. Dr. Yener ÖZTÜRK *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

Kadının inanç ve düşünce hürriyeti, yaşama hakkı, mülkiyet ve tasarruf hakkı, kanun karşısında eşitlik ve adaletle muamele görme hakkı, evlenme ve aile kurma hakkı, özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlığı hakkı... gibi konuların hiçbirinde erkekten farkı yoktur. Erkek gibi onun da malı, canı, ırzı teminat altındadır ve bunları ihlâl edenler için ağır cezalar söz konusudur.

'Aklen ve Dinen Eksik Olma' İfadesini Nasıl Anlamalıyız?

Kadın sevgi, şefkat, nezaket, duyarlılık ve zerafet gibi daha zengin olduğu hususiyetlerle erkeği cezbederken, erkek de metanet, soğukkanlılık, cesaret, fizikî güç ve hislerine hakimiyetiyle aklen daha mutedil oluşu gibi yönleriyle kadını yanına çeker. Böylece erkeğin ve kadının kendisine has bu özellikleri onları birbirlerine derinden bağlayan vesileler olur.

Yazımıza konu edindiğimiz hadis-i şerif, kadınlarla alakalı iki meseleyi ihtiva etmektedir. Biz bu makalede rivayetin ikinci kısmında vurgulanan 'nâkısâtu aklin ve dînin' ifadesinin izahına çalışacağız.

Öncelikle belirtmiş olalım ki hadis imamlarının –hadis kriterleri açısından- senedinde bir problem görmediği bu nebevî beyan, başta Buharî ve Müslim'in *Sahih*leri olmak üzere hadis külliyatının tamamına yakınında yer almaktadır. Bu rivayetin "Kur'ân'ın ruhuyla/ilkeleriyle telifi zordur!" şeklindeki yaklaşımlara gelince, bunlar da iyice düşünülmeden ortaya atılmış iddialardır. Bu itibarla biz burada doğrudan hadisin bize vermek istediği mesaj ve hikmeti anlamaya çalışacağız.

Söz konusu rivayetin Türkçe anlamını vermeden önce, hadiste geçen نَاقِصَاتُ عَقْلٍ وَدِينٍ terkibinin anlamı hususunda hadis şârihlerimizin vermiş olduğu bilgileri kısaca hatırlatmak istiyoruz:

Sahih-i Müslim şarihlerinden İmam Nevevî, bu ifadenin 'kalîlâtu'z-zabt' manasına geldiğini belirtir ki[1] bu, 'zabtı (hıfzı ve kavraması) az olanlar' demektir. Buharî şarihlerinden İbn Hacer el-Askalanî ve Kastalanî gibi zevat ise –Nevevî kadar açık bir ifade kullanmamış iseler de- bu terkibin 'zabtın azlığını hissettiren' bir manayı ifade ettiğini belirtirler.[2]

Dinen noksanlığa gelince, bazıları bunu dinin özüyle irtibatlandırır, bazı âlimlerimiz de bu durumu 'taât ve ibadetin noksanlığı' şeklinde ele alırlar.[3] Ahmed Naim Efendi bu farklı değerlendirmeler için şunu der: "İman amel-

den cüzdür, iman artma ve eksiltme kabul eder' diyenler, bu nebevî beyanı zahiri anlamına hamledip tevile ihtiyaç görmezler; ibadeti eksik olanın dinini de eksik sayarlar. Böyle düşünmeyenler (yani, ameli imandan cüz saymayanlar) ise noksanlık ve ziyadenin dinin özüne ait olmayıp sıfatlara raci olduğunu belirtirler."[4]

Sağlıklı bir çeviri yapabilmemiz için *akl* mefhumuyla alakalı önemli gördüğümüz iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz.

1. Kelime olarak 'bağlamak ve tutmak' gibi anlamlara gelen *akl* kavramı,[5] insanın anlama, idrak etme, kavrama gücünü ifade eder. Anlaşılacak şeyler onunla anlaşılır, onunla kavranır, onunla değerlendirilir ve onunla bir neticeye bağlanır.

Ak(ı)l, Kur'ân-ı Hakim'de bir isim olarak yer almaz. Mesela, ayet-i kerimelerde akıl 'onun aklı, onların akılları' anlamında (*akluhu*, *akluhâ* veya çoğul kalıbı içerisinde *ukûluhum*, *ukûluhünne*) şeklinde ifade olunmaz. Bu *kuvve* ilgili ayetlerin tümünde 'ya'kılûn, ta'kılûn, akelû' gibi fiil türevleriyle kullanılır.

Bu kullanım şekli bize nuranî bir kuvve olan aklın aynı zamanda ruhun önemli bir sıfatı, fonksiyonu, hayati bir dinamiği olduğunu göstermektedir. Nitekim Kur'ân'da bu sıfat kalbe nispet edilmiştir: *"Kalbleri vardır onlarla akletmezler."*[6] Kalb ise bâtını/esası ruh olan rabbanî bir latifedir.[7] Dolayısıyla kalbe nispet edilen akıl aynı zamanda ruha da nispet edilmiş demektir.

Bu özet bilgiyi, hadiste geçen "nâkısâtu akl" ifadesindeki *akl* kelimesine fonksiyonel bir anlamın yüklenebileceğini belirtmek için verdik. Daha açık bir ifadeyle, aklın Kur'ân'da fonksiyonel olarak kullanılmış olması gerçeğinden hareketle bu hadis-i şerifteki عَقْل kelimesini 'akletmek (bir meseleyi bir hükme/neticeye bağlama)' anlamıyla da ele alabiliriz. Buna göre bu terkibin manası '*aklı eksik, aklı kısa*' olmayıp '*akletme işini/aktivitesini eksik bırakanlar*' olacaktır.[8]

Bu cümleden olmak üzere, 'nâkısâtu akl' ifadesindeki eksikliğin, bizatihi aklın kendisinde/özünde değil, aklın aktivitesinde (akletmede) düşünülmesi gerekir. Şöyle ki; kadının yaratılışından gelen zengin hayal dünyası, hisleri-heyecanları ve buna bağlı olarak meydana gelen kararsızlık halleri, onun zihin faaliyetleri üzerinde mühim tesirler icra eder. Bu yönleriyle bir kadın zihnin aktivitesinde (işleyiş tarzı hususunda) erkeğin berisinde kalabilmektedir.

2. Eksiklik nisbî/göreceli bir mefhumdur. Dolayısıyla tek başına bir anlam ifade etmez. Öyleyse bu cümlede dile getirilen '*akletmeyi eksik bırakma*' vurgusu, bir başkası düşünüldüğünde bir anlam ifade edecektir ki o da erkeklerdir. Buna göre burada şu anlamın düşünülmesi icap eder: "Kadınlar –erkeklere nispetle- akletme aktivitesini eksik bırakanlardır." Bu madde içinde vurgulanması gereken bir diğer husus da şudur: Bu durum, her hususla ilgili değildir; bu sadece kadının sevgi, şefkat veya korku hissini tesiri altına alan, rikkatini derinden etkileyen bazı konular için söz konusudur. Bu noktayı dikkate alarak ilgili cümlenin anlamını daha geniş bir açıdan şu şekilde düşünmemiz gerekir: "Kadınlar –şefkat ve rikkatlerini yakından ilgilendiren bazı konularda, erkeklere nispetle- akletme işini eksik bırakanlardır."

Burada izahına çalıştığımız mesele şudur: Pratik hayatta da açıkça görüleceği üzere, bir kadın his dünyasını zorlayan bazı hadiseler karşısında –rahat konsantre olamaması sebebiyle- mevcut akletme gücünü bir erkek kadar ileri götürememektedir. O, yaratılışının neticesi olarak bir noktadan sonra akletme yerine yola hissî temayülleriyle devam etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, metanet, soğukkanlılık ve cesaret isteyen bir konuda bir erkek akletme gücünü (söz gelimi) yüzde doksan nispetinde kullanıyorsa, hislerinin öne geçmesiyle kadın bunun altında bir oranda bu gücünü kullanabiliyor. Dolayısıyla ortaya -aklın kendisinde değil, onun kullanılması (akletme) noktasında- nisbî/göreceli bir noksanlık çıkmış oluyor.

Yine bu çerçevede -maddeler halinde- birkaç noktaya temas etmek istiyoruz:

a. Kadınların *bazı* konularda erkeklere nazaran daha zayıf bir derecede akıllarını kullanmaları yaratılışlarının neticesidir, ayrıca bunun böyle olması ilahî bir maslahat ve hikmet gereğidir. (Bu hususa birazdan temas edeceğiz) Dolayısıyla kadının bu yapısı asla onun insanî konum ve onurunu küçük düşürücü bir hal değildir. Zira buna karşılık erkeğin de kadına göre –nispetler perspektifinde- eksik ve zayıf kaldığı hususlar vardır. Mesela kadın erkeğe nazaran daha şefkatli, daha merhametli, daha zarif ve daha ince ruhludur. Burada kadın erkeğin çok önündedir. Ve bu noktada erkek kadınla boy ölçüşemez. Şimdi bu gerçekten hareketle de diyebiliriz ki erkekler kadınlara nazaran '*nâkısû'l-his*'tirler. Yani, sevgi ve şefkat hisleriyle yaklaşılması gerektiği bir yerde erkekler duygularını işletme/sergileme yönüyle kadınlara nispetle '*eksik cinsler*'dir.

b. Şu halde karşımıza birbirine muhtaç ve tek başına hareket ettiklerinde 'eksik kalan iki cins' tablosu çıkmakta-

dır. Esasında bu durum varlığın umum yapısıyla ilgili bir durumdur. Şöyle ki "zerrelerden bitkilere, ondan hayvanlar ve insanlar arasındaki erkeklik ve dişiliğe kadar her şey çift ve birbirine muhtaçtır; elektron protona, gece gündüze, yaz kışa, yeryüzü gökyüzüne ne kadar muhtaçsa kadın ve erkek de birbirlerine (öylesine) muhtaçtır.. Tek olan Allah'tan başka her şey *eksik* olduğu gibi, varlığını sürdürebilmek için de, hiçbir şey kendi kendine yeterli değildir. Bu itibarla eksik olan erkek ve kadın bir araya gelmekle birbirlerini tamamlamaktalar ve böylece bir bütünlük oluşturmaktadırlar. Zaten bütünde asıl olan da budur."[9] Nitekim erkeklere hitapla bir ayette bu hususa dikkat çekilir: *"Kadınlar, (eksiklerinizi kapatıp tamamlama hususunda) sizin için bir örtü, siz de (aynı şekilde) onlar için bir örtüsünüz."* *(Bakara sûresi, 187)* Ayrıca bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (s.a.s), "*Kadınlar, erkeklerin yarısıdır (şakîki'dir).*"[10] buyurmuşlardır. Bu nebevî beyanda yer alan 'şakîk' kelimesi, 'tam ortadan ikiye bölünen bir bütünün parçası' manasındadır. Yani bir bütünü meydana getiren iki parçadan her biri, diğerinin 'şakîki' olmaktadır.

c. İlahî hikmet, bir bütünün iki eşit yarımı (şakîki) olarak yarattığı kadın ve erkeği birbirine muhtaç kılmakla onları birbirlerine yöneltmiş ve hayatlarını kaynaştırmıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmuştur: "*O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerinden biri de, sizin onlarla onların da sizinle, huzur ve sükûna ermeniz için size kendi cinsinizden eşler yaratması, aranızda sevgi ve merhamet var etmesidir. Bunda da düşünen kimseler için ibretler vardır*" *(Rum sûresi, 21)* Eğer her iki cins de birbirinin aynı (farksız) bir tonda yaratılmış olsalardı, birbirlerine sığınma ihtiyacı duymayacaklardı, dolayısıyla aralarında kolayca bir yakınlaşma da meydana gelmeyecekti. Nasıl ki termodinamik kanununa göre bir gün evrendeki hareketin eşit/müsavi hale gelmesiyle bir maddenin sıcaklığı diğerinden fazla olmayacak, varlıkta pozitif-negatif diye bir şey kalmayacak ve kâinat işlemeyen bir saate dönecektir, bunun gibi kadın ve erkeğin duygularının aynı/eşit olmasını istemek veya onları buna zorlamak, her iki cins arasındaki iletişim ve etkileşimin durması, işlememesi demek olacaktır.

Bu hususu müşahhas bir teşbihle ele almak gerekirse: İki mıknatısın farklı kutuplu uçları yan yana getirildiğinde birbirlerini çeker, aynı uçların ('iki eksi' veya 'iki artı' ucun) bir araya getirilmesi ile de birbirlerini iterler. İşte bunun gibi, erkek erkeklik duygularıyla, kadın da kadınlık hisleriyle kalabildiği müddetçe birbirlerini cezbederler. Aksine, erkekleşmeye çalışan bir kadının bir erkekle, kadınsı tavırlara özenen bir erkeğin ise bir kadınla hayatlarını sürdürmeleri oldukça zordur. (Ağırlıklı olarak Batı dünyasında kısmen de bizim dünyamızda vuku bulan boşanma olaylarının sebepleri bu açıdan da değerlendirmeye alınmalıdır.)

Hâsılı, kadın sevgi, şefkat, nezaket, duyarlılık ve zerafet gibi daha zengin olduğu hususiyetlerle erkeği cezbederken, erkek de metanet, soğukkanlılık, cesaret, fizikî güç ve hislerine hakimiyetiyle aklen daha mutedil oluşu gibi önde olduğu yönleriyle kadını yanına çeker. Böylece erkeğin ve kadının kendisine has bu özellikleri onları birbirlerine derinden bağlayan vesileler olur.[11]

İlgili Hadis ve Tercümesi

Arz edilmesinde yarar gördüğümüz bu açıklamalardan sonra hadis-i şerif için şu şekildeki bir tercümenin daha muvafık olacağını düşünmekteyiz:

عن أبي سعيد الخدري قال:
خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَضْحَى أَوْ فِطْرٍ
إِلَى الْمُصَلَّى فَمَرَّ عَلَى النِّسَاء فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ..... مَا
رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ ودِينٍ أَذْهَبَ لِلُبِّ الرَّجُلِ الْحَازِمِ مِنْ
إِحْدَاكُنَّ. قُلْنَ: وَمَا نُقْصَانُ دِينِنَا وَ عَقْلِنَا يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ:
أَلَيْسَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ مِثْلَ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ؟ قُلْنَ: بَلَى. قَالَ:
فَذَلِكَ مِنْ نُقْصَانِ عَقْلِهَا. أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ؟
قُلْنَ: بَلَى. قَالَ: فَذَلِكَ مِنْ نُقْصَانِ دِينِهَا

Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) rivayet ediyor: Allah Resûlü (s.a.s.) bir kurban veya ramazan bayramında namazgâha çıktığında kadınlara uğradı ve onlara şöyle dedi:

"Ey kadınlar topluluğu!… Akletme işini ve din*(i vecibelerini)* ***eksik bırakan sizden birisi kadar, tedbirli ve kararlı bir erkeğin aklını çelen bir başkasını görmedim.*** Onlar ya Resûlallah: '**Akletme ve din**(i vecibelerimizi yerine getirme) **mevzuunda noksan bıraktığımız** (hususlar) **nedir?**' dediler.

(Allah Resûlü de) '***Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı kadarı değil midir?***' diye sordu. Onlar, 'Evet' dediler. Allah Resûlü: '***İşte bu*** *(durum)*, ***onun akletmeyi eksik bıraktığı işlerden*** *(biri)****dir.'*** buyurdu.

(Sonra) Allah Resûlü: '***Kadın hayız gördüğü zaman da namaz kılmaz ve oruç tutmaz, değil mi?***' buyurdu. Onlar, 'Evet' deyince, ***'Bu da, onun dini*** *(taât ve ibadetlerini tam olarak yerine getiremeyip)* ***eksik bıraktığı meselelerden*** *(biri)****dir'*** cevabını verdi."[12]

Hadisin Muhtevasıyla İlgili Birkaç Husus

Hadis-i şerifin meâlini böylece verdikten sonra bu çerçevede yine birkaç noktaya dikkat çekmekte fayda mülahaza ediyoruz:

1. Bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere, kadınlar fizyolojilerini etkileyen hayızlı günlerde belli mükellefiyetlerden muaf tutulmuşlardır.[13] Kadının din bakımından eksik olması, onun teslimiyet ve takvası açısından erkekten daha noksan/geri olduğu anlamına gelmediği gibi, bundan 'insanlık ve değer' yönünden kadının erkekten aşağıda olduğu şeklinde bir mana çıkarmak da doğru değildir. Bu sadece onun -dince temizliğin şart kılınmış olması sebebiyle- namaz ve oruç gibi ibadetleri belli günlerde yerine getirememesinden kaynaklanan nisbî amelî bir eksikliktir.

Bu çerçevede hatırlatmamız gereken bir husus da şudur: Özel halleri sebebiyle bazı ibadetlerini bırakmak zorunda kalan kadınlar, bu günlerde dua, zikir, tesbih, tefekkür ve istiğfar gibi ibadetleri yerine getirmek suretiyle ruhen hissettikleri amel noktasındaki bu nisbî eksikliği telafi edip yine büyük sevaplara nail olabilirler.

Kadının fizyolojik sebeplerden ötürü bir kısım amelî vecibelerini yerine getiremeyişi, tamamen irade ve inisiyatifi dışında gelişen, yani onun elinde olmayan arızî bir haldir. Dolayısıyla dinin özüyle ilgili olmayan amel noktasındaki bu nisbî/göreceli eksiklik, İslâm nazarında hiçbir zaman onun Hak katındaki konumunu belirleyici bir durum olarak değerlendirilmemiştir. Bu konuda Kur'ân, kadın ve erkek için birlikte geçerli olan genel bir ilke ortaya koymuştur:

"Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık... (Bilmiş olun ki) Allah katında en üstününüz en takvalı olanınızdır." (Hucurat sûresi, 13)

2. Şahitlik gibi riske ve tehdide açık ağır bir iş, –fıtraten buna daha dayanıklı/müsait- erkeğin omzuna yüklenmiştir. Bu açıdan kadın özel bir koruma altına alınmıştır. Her konuda olduğu gibi burada da konuya yaklaşım tarzı çok önemlidir. Hikmet ve merhametin kendisi olan bu ilahî hükmün ruhuna yabancı bir kadın, bunu kendisi açısından 'küçük düşürücü bir manzara' olarak telakki ederken, Kur'ân'ın nihayetsiz hikmetine itimadı tam, inanmış bir kadın ise bunu kendisi adına 'imtiyazlı/ayrıcalıklı bir hüküm' olarak görür.

Esasında bir hükmün zihindeki oluşumu, meseleye nereden ve ne şekilde bakıldığıyla doğrudan ilgilidir. İmdi dileyen bu hükmü, Hikmeti Sonsuz'un penceresinden seyredip tasdik eder, dileyen de hikmeti sınırlı aklının dürbününden bakıp 'hayır' der. Ne diyebiliriz ki kabul veya reddetme hürriyetini insanlara bizzat Allah vermiştir.

Yukarıda arz ettiğimiz nebevî beyanda da geçtiği üzere insan olma yönüyle kadın ve erkek eşit yarımlardır. Ne erkek kadının, ne de kadın erkeğin çok veya az gelişmiş şeklidir. Söz konusu olan sadece fıtratlarındaki farklılıktır. Bu farklılık ise nisbîdir. Zira hem naklen[14] hem de aklen sabittir ki kadın ve erkek aynı insanî duygulara (aynı mahiyete) sahiptirler. Fakat yüce Yaratıcı bu müşterek duyguları iki cinse –bir kısım hikmet ve maslahata binaen- değişik nispetleriyle, farklı tonlarıyla vermiştir. İşte fıtratlardaki bu türden bir farklılık İslâm açısından vazifede de farklı düzenlemeleri gerektirmiştir. Nitekim Kur'ân'da erkeklerin kadınların gözeticileri/koruyucuları ('kavvâm'ı) olması meselesi, Allah'ın onlara bu görevi yürütebilmelerine imkan sağlayacak özellikler itibariyle daha fazla lütufta bulunmuş olmasına bağlanır: *"Erkekler (kocalar), kadınlar (eşleri) üzerinde gözetici ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın onların bazılarına diğer bazılarından daha fazla lütufta bulunması ve (bir de) erkeklerin (evin masrafı ve mehir gibi) harcamaları kendi mallarıyla yapmalarıdır."* (Nisa sûresi, 34) Erkeğe -kadına nazaran- daha fazla olarak verilenler, manevi üstünlük bakımından değil, onun görevini hakkıyla icra edebilmesine yardımcı olabilecek metanet, cesaret, itidal ve fizikî güç gibi özellikler yönüyledir.

Şimdi bu açıdan kadının şahitliği meselesine yeniden bakalım. Yukarıda da kısmen değinildiği üzere, bu ağır vazifeyi/yükü erkeklerin üstlenmesi murat buyrulmuştur.[15] Çünkü bu türden sıkıntılı bir yükümlülük erkeğin altından kalkabileceği bir iştir, böyle bir vazife kadından istendiği zaman ona zulmedilmiş olur. Denilebilir ki böylesi bir hüküm –tabir caizse- pozitif ayrımcılık anlamında kadına tanınmış hususi bir 'hak'tır. Bu itibarla da aksine davranış onun elinden 'rahmet ve hikmet yüklü bu hakkı' gasp etme anlamına gelir. Şu kadar ki şahit olarak yalnızca bir erkeğin bulunduğu bir yerde iki kadının şahitliği istenmiştir, yani onların yardımı talep edilmiştir. Bu ne anlama gelir? Buradan "Kadın İslâm nazarında erkeğin yarısıdır." gibi bir mana çıkarılabilir mi? İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine itibar olunması, hiçbir vakit kadının erkeğin yarısı olduğuna delil olamaz. "Çünkü bu, sadece şahitlikte her türlü teminatın bulunmasına önem verilmiş olmasıyla alakalı hukukî bir düzenlemedir. Bu şahitlik ister itham olunanın aleyhine olsun, isterse lehine olsun fark etmez."[16]

Dikkat edildiğinde görülecektir ki bu nebevî beyanda 'kadının bir erkeğin yarısı olduğu' değil, 'kadının şahitliğinin, erkeğin şahitliğinin yarısı kadarı' bir kuvvette olduğu bildirilmiştir. Bu cümle birincisinden farklı olup bununla yalnızca kadının yapacağı şahitliğin sağlıklı bir şekilde

gerçekleşebilme imkanının erkeğinkine nispetle yarı yarıya denebilecek bir kuvvette olduğu vurgulanmıştır. İstisnaları hariç pratikteki yaşananlar da genel olarak bu hükmü teyit etmektedir. Çünkü kadın, fıtrî temayülleri sebebiyle çabuk heyecanlanan, merhamet tarafı galip olan, davanın şart ve sebeplerinin tesiri altında kalması mümkün olan bir tabiata sahiptir. İşte bu sebeplerden ötürü –birbirlerine destek olsunlar diye- bir kadının yanında başka bir kadının bulunmasına önem verilmiştir.

Bu meseleyle ilgili olarak -bir röportaj vesilesiyle- kendisine tevcih edilen bir soruya F. Gülen Hocaefendi'nin vermiş olduğu cevabı burada özet olarak aktarmak istiyoruz:

Burada esas olan hak ve adaletin gerçekleştirilmesidir. Mesele 'yanılma, şaşırma, unutma' gibi durumlarla alâkalıdır.[17] Bunlara onun analık şefkat hissini de ilâve edebiliriz.. Kaldı ki, bu mesele kadınlara mahsus bir durum da değil; hak ve adaletin gerçekleştirilmesine mâni görüldüğü yerde, bedevî erkeklerin şahitliği hakkında da söz konusu olmuştur. Şahitlerin toplumun her alanında bulunamama -günümüzde de hayatın her biriminde bulunmamaları bir vâkıadır- her şeyi görememe, çok mahrem hususlara şahit olamamaları gibi durumlar her zaman söz konusu olabilir. Ayrıca Kur'ân'ı Kerim'de geçen bu husus, şifahî (sözlü) şahitlikle alâkalıdır. Yoksa ihtiyaç duyulduğunda yazılı belge ile onun şahitliğinin bir kısım fukâhaya göre mesmû olacağı (dinleneceği) de derkârdır (malum olan bir husustur.)[18]

3. Hadis-i şerifte kadınlarla alakalı vurgulanan son bir hususa daha temas etmek istiyoruz: Şöyle ki, kadın Allah'ın cemîl ismine erkeğe nispetle daha ziyade mazhardır. O bu mazhariyetle gelen cemal (güzellik) ve letafet yönünden erkeklerin önünde bulunmaktadır. Bu hususiyetleriyle kadın kendisinden daha tedbirli ve kararlı bir erkeğin aklını devre dışı bırakabilmektedir.[19] Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s) bu taaccübünü *"Ey kadınlar topluluğu!… Akletme işini ve dini (vecibelerini) eksik bırakan sizden birisi kadar, tedbirli ve fikren daha kararlı bir erkeğin aklını çelen bir başkasını görmedim."* sözleriyle ifade buyurmuştur.

Kadın ve erkeğin meşru dairedeki bağ ve ilişkileri her iki cins için de bir huzur ve sükun vesilesi olurken, bunun dışına çıkılması halinde kadının kendisine has kadınlık cazibesinin bir fitne sebebi olması kaçınılmaz olmaktadır. İşte Peygamberimiz bu nebevî beyanıyla aynı zamanda erkeklere bu gücün etkisi karşısında uyanık olmalarını işaret buyurmaktadır.

Sonuç

Gerek Kur'ân'da gerekse hadis-i şeriflerde erkeğin kadından üstün olduğu hissini uyaran ibareler, farklı kabiliyetleri ifade sadedinde beyan buyrulmuş vurgulardır. Çünkü kadın ve erkek bir bütünü tamamlayan cinslerdir.

Kadın ve erkek arasındaki nisbî/göreceli farklılık -pek çok maslahat için planlanmış özel bir dizayn olup- ontolojik anlamda ('varlık olarak birbirlerinin daha az veya daha çok gelişmiş şekli' manasında) bir farklılık değildir.

Bu cümleden olmak üzere: Kadınlarla alakalı olarak hadis-i şerifin temas ettiği nisbî eksikliği, aklın bizatihi kendisinde değil, onun aktivitesinde (akletmesinde) düşünmemiz; dinen eksikliği de dinin bizzat özünde değil, 'bazı ibadetlerin edasında eksik kalma' şeklinde değerlendirmemiz daha isabetli olacaktır.

* Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
yozturk@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Nevevî, Şerhu'n-Nevevî, Beyrut tsz., 2/67.
2. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, Beyrut 1989, 1/535; el-Kastalanî, İrşadu's-Sârî, Beyrut tsz, 1/347.
3. Bkz. Nevevî, a.g.e., 2/68.
4. Ahmed Naim, Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Ankara 1987, 1/224.
5. el-İsfehanî, el-Müfredât, İstanbul 1986, s. 511.
6. A'raf sûresi, 117. Ayrıca bkz.: Hac sûresi, 46.
7. Bkz. El- Cürcanî, et-Ta'rifât, tsz, ysz, s. 178.
8. (نَقَصَ fiili Arap dilinde hem geçişli (müteaddî) olarak 'bir şeyi eksik yapmak/bırakmak' manasıyla hem de geçişsiz (lâzımî) olarak 'bir şeyin eksik olması/kalması' anlamıyla kullanılmaktadır. Bkz.: İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, Daru İhyai't-türasi'l-Arabî, Beyrut 1995, 14/262.
9. Gülen, Fethullah, Prizma, 1/177, Nil yay, İstanbul 1997.
10. Ebu Davud, Taharet 94; Tirmizî, Taharet 82.
11. Benzer yorumlar için bkz., Ramazan el-Butî, el-Mer'etü…, Daru'l-Fikr, Beyrut 1996, s. 174-175.
12. Buharî, Hayz 7. Keza bkz.: Müslim, İman 132; Ebu Davud, Sünnet 15; Tirmizî, İman 6; İbn Mace Fiten 19, Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 2/67, 373.
13. Kadın hayız müddetinden sonra orucunu kaza eder, namazını ise kaza etmez.
14. Bkz., A'raf sûresi, 189.
15. Bkz., Bakara, 2/282.
16. Muhammed Kutub, İslam'ın Etrafındaki Şüpheler, (Çev. Ali Özek), İst. 1982, s. 171.
17. İlgili ayet için bkz. Bakara, 2/282.
18. Gülen, Fethullah, Sağduyu Çağrısı (Haz.: Heyet), Işık yay., İst. 2006, s. 178-179.
19. Bunda erkeğin kadına olan zaafının da unutulmaması gerekir.

Doç. Dr. Ayhan TEKİNEŞ *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

Uyuşturucu ve Bağımlılık Yapan Maddelerin Dini Hükmü

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bize bıraktığı en büyük miras, O'nun hayatı boyunca izlediği yolu yani sünnetidir. Sünnet, bir hayat modelidir. Sünnet bize Allah'a kulluk, ahlâk, sosyal münasebetler ve aile hayatı gibi insanı ilgilendiren her hususla ilgili davranış modelleri sunmaktadır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ibadet, alış veriş, evlilik ve diğer muamelât bahisleri hakkındaki sünneti fıkıh kitaplarında tespit edilmiştir. İslâm âlimleri bir yandan hadis-i şeriflerin ifade ettiği hükümleri istinbat ederken, bir yandan da bu hükümlerin temel amaçlarını, yani dinin temel gayelerini tespit etmeye çalışmışlardır. Zira yeni ortaya çıkan meseleler hakkında hüküm verilirken veya belirlenmiş hükümler uygulanırken bu ilkeler dikkate alınmıştır. Toplum düzeninin sağlanması için Kur'ân ve Sünnet'in öngördüğü bu temel ilkelere "Zaruriyât: Zarurî yararlar" denilmiştir. Bu esaslar dinin gerçekleştirmeyi hedeflediği temel gayelerdir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ısrarla üzerinde durduğu bu esaslar, beş ana başlıkta toplanmıştır: 1) Dinin korunması, 2) aklın korunması, 3) canın korunması, 4) malın korunması, 5) neslin/ailenin/namusun korunması. Günümüz toplumunda daha çok can ve mal emniyeti üzerinde ısrarla durulmakta; diğer hususlar ise yeterince ilgi görmemekte hatta ihmal edilmektedir. Hâlbuki bu temel haklar birbirine bağlıdır. Birinin ihmali çoğu kez diğerlerinin ihlaline neden olmaktadır.

Bağımlılık yapan maddeler meselesine bahsi geçen beş temel hak açısından yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Bağımlılık yapan, sarhoş edici ve uyuşturucu maddelerle mücadele konusuna daha çok can ve mal emniyeti açısından yaklaşılmaktadır. Hatta zarar vermeyeceği düşünülen miktarlarda alkol alınmasında mahzur görülmemekte; bazı ülkelerde belirli miktarlarda uyuşturucu maddelerin kullanılmasına müsaade edilmektedir. Alkol ve uyuşturucunun daha çok maddî ve kültürel imkânlar açısından gelişmiş toplumlarda ortaya çıktığı ve yaygınlık kazandığı göz önünde tutulursa, günümüzde bu iki problemle mücadelede başarısız kalındığı söylenebilir. Bir başka deyişle, alkolizmin ve uyuşturucunun çözümsüz kalmasının temel sebebi eğitim ve bilgilendirme eksikliği veya maddî imkânsızlıklar değildir. Kanaatimizce bu alışkanlıkların rağbet görmesinin, bağımlı olanların her türlü imkânlar seferber edildiği halde bu alışkanlıklardan vazgeçememesinin en önemli sebebi, söz konusu maddelerin bizatihi kötü görülmemesi, yalnızca sonuçları açısından kınanmasıdır. Hatta günümüzde popüler sosyal ve kültürel çevrelerin söz konusu maddelerin kullanımını zımnen teşvik ettiği bile söylenebilir. Bağımlıların bu alışkanlıklardan kurtulamamasının bir diğer sebebi de, yasaklayan kişi ve kurumların vicdanlar üzerinde etkili ve caydırıcı bir otoritesinin bulunmamasıdır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her konuda insanlığa örnek ve rehberdir. İyilik ve güzellikleri emretmiş; kötülükleri ve çirkinlikleri yasaklamıştır. O getirdiği dini esaslar ile insanlık tarihinin farklı devirlerinde ortaya çıkması muhtemel bütün çirkinlikleri ortadan kaldırmayı ve kötü alışkanlıkları engellemeyi hedeflemiştir. İnsanın aklına, dinine, canına, malına ve namusuna zarar verdiği

bilinen her türlü kötülük dinen yasaklanmıştır. Nitekim Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), habis şeyleri yasaklamıştır. Kur'ân-ı Kerim'de "O (Peygamber), onları kötülükten nehyediyor, onlara temiz şeyleri helal, murdar şeyleri de haram kılıyor." *(A'râf sûresi, 157)* buyrularak, Peygamber Efendimiz'in kötülükler karşısındaki hassasiyeti dile getirilmiştir. O halde uyuşturucu ve benzeri sarhoşluk ve bağımlılık yapan yeni ortaya çıkmış maddeler dinî naslarda açıkça isimleri belirtilmemiş olsa da dini açıdan yasaklanmışlardır. Bağımlılık yaptığı, mal kaybına yol açtığı, sağlığa ve topluma zararlı olduğundan dolayı sigarayı da aynı şekilde değerlendirmek mümkündür. Uyuşturucu ve bağımlılık yapan maddeleri, korunması gereken temel haklar açısından sırayla tetkik edelim.

1. Dinin Korunması

Din, akıl, beden, çocuklar ve mal Allah Teâlâ tarafından insana verilmiş nimet ve emanettirler. Bu emanetlerin nasıl kullanılacağı, malının ve bedeninin kişi üzerindeki haklarını İslâm dini açıklamıştır. Uyuşturucu ve bağımlılık yapan maddeler, içki gibi öncelikle diyanet/dindarlık duygusunun korunması açısından zararlı ve tehlikelidir. Allah Resûlü (s.a.s.) bir hadislerinde "İçki, bütün kötülüklerin/pisliklerin anası (kaynağı)'dır." buyurmuştur *(Nesâî, Eşribe 44)*. Bir başka hadislerinde ise "Sarhoşluk veren her içki (içeçek) haramdır." *(Buhârî, Eşribe 4)* buyurarak, sarhoşluk hakkındaki temel dini ilkeyi belirlemiştir. Sarhoşluk veren maddelerin içecek şeklinde olması şart değildir, sarhoşluk veren her şey haram kılınmıştır. Zira yine bir başka hadiste "Sarhoşluk veren her şey haramdır." *(Tirmizî, Eşribe 2)* buyurulmuştur. İslâm âlimleri çoğu sarhoş eden şeylerin azının kullanılmasının, başlangıçta sarhoşluk vermeyen veya vücudun alışmasından dolayı bazı insanlara sarhoşluk vermeyen şeylerin alınmasının da haram olduğunu söylemişlerdir *(Abdülfettâh Mahmûd, Hükmü't-tedâvî bi'l-muharremât, s. 124)*.

Sarhoşluk nedir? Sarhoşluk, insanın irade kuvvetinin akıl ve diğer duyguları üzerindeki denetimini kaybetmesi neticesinde kişinin nefsanî tabiatının icaplarını kontrolsüz bir şekilde yerine getirmesidir. Bu durumda, iyi ve kötüyü ayırt edemeyen insan, dinî, ahlâkî ve toplumsal sorumluluklarını yerine getiremeyecek, bilakis, başkalarının hak ve hukukunu çiğneyecektir.

Uyuşturucuyla doğrudan ilgili hadislerin sayısı oldukça azdır. Zira o devirde uyuşturucu maddeler her bölgede tanınmamakta ve zararları bilinmemektedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sarhoşluk veren ve vücudu uyuşturan (müftir) her şeyi yasaklamıştır *(Ahmed b. Hanbel, 6/309)*. Bu hadiste geçen "müftir" kelimesi, vücudu hararetlendirerek vücuda kırgınlık veren, yani vücudu uyuşturan nesneler anlamındadır. İslâm âlimleri "Sarhoşluk veren her şey haramdır." hadisine dayanarak sarhoşluk verdiği için afyon ve benzeri uyuşturucuların da haram olduğunu belirtmişlerdir. Afyonun sarhoşluk vermediği, uyuşturucu olduğunun öne sürülmesi üzerine İbn Hacer, söz konusu hadiste geçen "müftir" kelimesiyle afyon ve benzeri uyuşturucu maddelerin kastedildiğini, bu sebeple onun da hadisle yasaklandığını söylemiştir. *(Fethu'l-bârî, 21/142)*

İçki ve uyuşturucu, dinî emirleri yerine getirmeye engeldir. İbadet etmek isteyen birçok insan, içkiden vazgeçemediği için, ibadetten uzak durmaktadır. Uyuşturucu maddeler de ibadetlerden alıkoymaktadır. İbadetten ve hayırdan alıkoyan, onları engelleyen nesneler ise dinen haramdır. İçki ve benzeri kötü alışkanlıkların genç yaşlı birçok insanı hayırdan alıkoyduğunun pek çok örneği vardır. Mesela cahiliye devri şairlerinden A'şâ, Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı yıl Hicaz'a gelmiş ve Müslüman olmak istemiştir. Kureyşliler onun Müslüman olmasından endişe ederek, "İslâm'ın içki, zina ve kumarı yasakladığını" söylemişlerdir. Gençliğinde içki ticareti yapan şair, yaşlandığı için kadına ve kumara karşı bir isteğinin kalmadığını ancak içkiyi bırakmasının zor olduğunu söyleyerek, düşünmek için bir sene izin isteyip Mekke'den ayrılmıştır. Köyüne dönerken devesinden düşerek ölmüş ve içki alışkanlığı sebebiyle Müslümanlık nimetinden istifade edememiştir.

2. Aklın Korunması

Allah Teâlâ, insanları yaratırken onlara iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırma; güzeli çirkini bilme kabiliyeti vermiştir. Bu kabiliyet, akıl ve iradedir. İrade, yani iyiyi kötüden tefrik etme kabiliyeti, insanlara verilmiş nimetlerin en büyüğüdür. Hatta denebilir ki, insanı diğer varlıklardan farklı yapan, onu dinî ve beşerî sorumluluk sahibi kılan en önemli özelliği insanın akıl ve irade sahibi olmasıdır. İrade, insanın bir şeyi dileme ve yapma isteği olarak tanımlanabilir. Âyet-i kerimede insana verildiği bildirilen "emânet" *(Ahzâb sûresi, 72)* bazı âlimler tarafından irade olarak yorumlanmıştır. Buna göre, insanî ve dinî bütün sorumluluklar iradeye bağlıdır. İrade, insanı mesuliyet sahibi yapan ulvi bir emanettir. Bu nedenle aklın kontrol mekanizması olan iradenin korunması dinî bir zorunluluktur. Akıl ve iradeyi etkisiz hale getiren bütün maddeler, sarhoşluk vermeseler bile İslâm âlimlerinin icmâı ile haram kabul edilmiştir.

İnsanoğlu kötülük yapmaya müsait bir şekilde yaratılmıştır. Zira insan yaratılıştan hata, unutma, yanılma ve gaflet gibi bazı eksikliklerle kuşatılmıştır. Bu eksiklikler, insanla ilgili kötülüklerin birçoğunun sebebidir. Zira bu kabil beşerî zaaflardan kaynaklanan sürçmelerden insanların hiçbirisi kurtulamamıştır. Ancak bunlar sürekli ve bilerek yapılmadığı sürece, gerçek manada kötülük olarak kabul edilmemiştir. Aksine alışkanlık hâline getirilen küçük günahlar, büyük günah gibi telakki edilmiş; böylece insan fiillerindeki kötülüğün temel niteliklerinden birisinin alışkanlık olduğu vurgulanmıştır.

İslâm hiçbir şeyin vazgeçilmez alışkanlık haline getirilmesini onaylamaz. Hatta ibadetlerimizin bile alışkanlığa dönüşmesi, onların kıymetini düşürür. Zira insanın fiillerini anlamlı kılan, niyetlerini değerli eyleyen kasıt ve iradedir. İradenin devre dışı kalması, yapılan işin kıymetini düşürmektedir. Dinin kınadığı fiilleri sürekli yapmak ve alışkanlık edinmek ise, şiddetle yasaklanmıştır. Peygamber Efendimiz, "Allah, dünyada içki müptelası olup tövbe etmeyene ahirette cennet içeceklerinden içirmez." *(Müslim, Eşribe 73)* buyurarak kötü alışkanlığın akıbetini bildirmiştir. Bir başka hadislerinde ise "İçkiye devam eden kişi puta tapan gibidir." *(İbn Mâce, Eşribe 3)* buyurarak, içki alışkanlığını putperestliğe benzetmiştir. Putperestler nasıl kendilerine hiçbir fayda vermeyen putlara akıl ve mantık dışı bir alışkanlıkla tapınıyorlarsa içki müptelaları da kendilerine zarar veren içki alışkanlığını benzer şekilde devam ettirmektedirler.

İradesi zayıf insanlar bütün kötülüklere açıktır. Bu sebeple insanları etkilemek ve bâtıl davalarına destekçi yapmak isteyen şahıs ve gruplar, önce onların iradelerini devre dışı bırakmanın yollarını aramışlardır. Bir kısmı psikolojik etkileme yöntemlerini kullanarak ya da kitle ruh haletinden yararlanarak insanların iradelerini etkisiz hale getirmeye çalışmışlardır. Bunun yanında, bu tür art niyetli gruplar, insan iradesini zayıflatan içki ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklardan da tarihin ilk zamanlarından itibaren yararlanmışlardır. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi, İsmâîlî mezhebinin önde gelen dâilerinden Hasan Sabbah'ın Alamut kalesinde kurduğu "Haşhaşiyyûn" (Afyoncular) çetesidir. Afyon ve benzeri alışkanlık yapan maddeler vasıtasıyla zayıf iradeli kişileri kendilerine kul, ideolojilerine köle yapmaya çalışmışlardır. Bazı Doğu dinlerinde afyon ve benzeri keyif verici uyuşturucuların, insanları etkilemek, onları sahte bir mistik havaya sokmak için eskiden beri kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde Batı'da yeni ortaya çıkan bazı din görünümlü organizasyonların afyon ve benzeri uyuşturucu maddelerden aynı maksatla yararlandıkları; hatta bazı grupların bu şekilde etki altına aldıkları mensuplarını toplu intiharlara sürükledikleri bilinmektedir.

3. Canın Korunması

İslâm'a göre bütün insanlar temiz bir yaratılışa/fıtrata sahiptir. Nitekim bir kudsî hadiste "Allah Teâlâ, 'Ben kullarımın hepsini kötülükten arınmış olarak yarattım; Fakat şeytanlar, bilahare onları dinlerinden saptırdılar.' buyurmuştur." *(Müslim, Cennet 63)* İnsanlar, günahsız yaratılmışlardır. Bu sebeple İslâm hukukunda beraat-i zimmet (ispat edilinceye kadar suçsuzluk) asıl kabul edilmiştir. Can güvenliğinin temini temel insani haklardandır. İnsan başkasının canını tehlikeye atacak davranışları yapamayacağı gibi kendi canını da tehlikeye atamaz. Nitekim bir hadiste "Zarar vermek ve zarara zararla mukabele etmek yasaklanmıştır." *(Ahmed b. Hanbel, 1/313)* buyrularak, can ve mal emniyetinin önemi vurgulanmıştır. Alkol ve bazı uyuşturucular aşırı bir cesaret ve saldırganlığa sebep olmakta; bunun sonucunda alkol alan ve uyuşturucu kullanan kişiler öldürme ve yaralama hâdiselerine sıkça karışmaktadır. Kısaca onlar, hem kendi canlarını hem de başkalarının can ve mallarını tehlikeye atmaktadırlar.

İradenin zayıflamasıyla birlikte içki ve uyuşturucu kullanan kişiler saldırganlaşmaktadırlar. Bunun yanında içki ve uyuşturucu, kişilerin bedenlerini yavaş yavaş zehirlemektedir. Hâlbuki Allah Teâlâ, "Kendinizi öldürmeyin, Allah size çok merhametlidir." *(Nisâ sûresi, 29)* buyurarak, insanların kendilerine hem manevi hem de maddi açıdan zarar vermesini yasaklamıştır. Bugün içkinin birçok hastalığın temel sebebi olduğu bilinmektedir. Uyuşturucu ise insanlara hastalanma şansı dahi tanımamaktadır. Hâlbuki Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde "Kendisini zehirleyerek öldüren kişi, ebediyyen cehennemdedir." *(Buhârî, Tıbb 56)*buyurmuştur. Uyuşturucunun yavaş yavaş öldüren bir tür zehir olduğu hatta bazı türlerinin "beyaz zehir" diye nitelendirildiği malumdur.

İçki ve uyuşturucunun yol açtığı öldürme ve yaralama gibi zararların örneklerini ise her gün müşahede etmekteyiz. Hatta içki yasağının da böyle bir kavga ve yaralama hadisesinin akabinde indirildiği bildirilmektedir. Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) anlatıyor: İçki haram kılınmadan önce yemek için ensardan birisinin evinde toplanmıştık. Bu arada içki içtik, sarhoşluğun tesiriyle Ensar 'Biz daha faziletliyiz.'; Kureyşliler ise 'Hayır, biz daha faziletliyiz.' diye böbürlenmeye başladılar. Bu arada ensardan birisi devenin kemiğini kaptığı gibi benim burnuma indirdi ve burnumu kırdı. İşte bunun üzerine içki hakkındaki âyet indirildi." *(Beyhakî, Sünen, 8/285)*

Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in bizzat Kendisinin dini yasaklara uymadaki hassasiyeti O'nun emirlerine muhatap olan ashabının da yüzlerce yıldan beri alışkanlık haline getirdikleri kötü alışkanlıkları bir anda bırakmalarını temin etmiştir. Kötü âdetleri ve zararlı alışkanlıkları kaldırmadaki başarısı, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğinin delillerindendir.

4. Malın Korunması

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Malın zayi edilmesini yasaklamıştır." *(Buhârî, Zekât 18)* İsraf haram kılınmıştır. İçki ve uyuşturucu kullanımı büyük miktarlarda paranın boş yere harcanmasına neden olmaktadır. İsraf etmek ve kötü alışkanlıklara para harcamak dinen yasaklanmıştır. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kıyamet gününde insan muhakkak ömrünü nerede tükettiğinden, bildikleriyle ne yaptığından, malını nereden kazanıp nerede harcadığından ve bedenini nerelerde yıprattığından hesaba çekilecektir." *(Tirmizî, Kıyamet 1)* buyurmuşlardır.

5. Neslin (Ailenin) Korunması

Neslin korunması temel insan haklarından birisidir. Cenab-ı Hak, "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlarla taşlar olan o müthiş ateşten koruyun." *(Tahrim sûresi, 6)* buyurarak ailelerimizin manevi açıdan korumamız gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle çocukların eğitimi ve kötülüklerden korunması sağlıklı nesiller yetiştirme açısından son derece önemlidir. Neslin korunması iki açıdan ele alınabilir. Alkol ve uyuşturucu madde kullananlar ailelerine karşı sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanırlar. Hatta bazen eşlerine ve çocuklarına zarar verirler. Ayrıca doğmamış çocuklarına genetik kalıtım yoluyla bazı kötü özelliklerin intikal etmesine de sebep olabilirler. Nitekim alkol ve uyuşturucu bağımlısı anne-babaların çocuklarının da genelde bağımlılığa yatkın olduğu bilinmektedir. Araştırmalara göre, bir bağımlı, birkaç nesil boyunca yaklaşık 50 kişinin hayatını etkilemektedir.

Neslin korunması için soyların/neseplerin birbirine karışmaması ve çocukların anne-babalarının belli olması gereklidir. Hâlbuki zina ve benzeri günahlar neseplerin karışmasına sebep olmaktadır. Zina, büyük günahlardan birisidir. Zina aklı başında, ahlaklı bütün insanların kötü gördüğü ve çirkin kabul ettiği bir fiildir. Bu çirkin fiilin yaygınlaşmasının en önemli amillerinden birisi de alkol ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklardır.

Hâsılı uyuşturucu maddeler yalnızca verdikleri maddi zararlar itibarıyla yasaklanmamıştır. Aynı zamanda bunların manevi zararları da dikkate alınmıştır. Ayrıca içkinin bizatihi çirkin olduğu, yalnızca sonuçlarına bakılarak değerlendirilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de "Ey iman edenler! Şarap, kumar, putlara kurban kesilen sunaklar, fal okları, **şeytana ait murdar işlerden** başka bir şey değildir. Bunlardan geri durun ki felah bulasınız!" *(Mâide sûresi, 90)* buyrulmuştur. Cenab-ı Hak, haram kıldığı günahları "murdar/pislik" ve "şeytan işi" olarak adlandırmıştır. Böylece haramların hem sonuçları itibarıyla kötü hem de tabiatları itibarıyla -Cenab-ı Hakk'ın emriyle birlikte- çirkin kılındığı haber verilmiştir. Yasaklanan bir fiilin dünya ve âhirette insanlara birtakım zararlar vereceğini bildirmek her insan üzerinde aynı derecede caydırıcı olmayabilir. Söz konusu fiilin veya nesnenin bizzat kendisinin kötü olması bazı kişiler üzerinde daha caydırıcı bir etki yapabilir. Bu sebeple İslâm, yasakladığı hususların ontolojik açıdan (tabiatları itibarıyla) da kötü olduğunu belirttiği için, yasaklar, insanlar tarafından daha kolay benimsenmiştir. İnsanlar, "Bir şeyin iyi yönleri mi, kötü yönleri mi fazladır?" hususunda farklı görüşlere sahip olabilirler ama ilâhî Kitap'ta kötü olarak anılmış bir nesnenin iyi olduğunu iddia etmekten çekinirler.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yasakları uygularken insanlara şefkatli davranmış; kendisi ve aile efradının titizlikle uygulamadığı hiçbir hususta insanlara yasak koymamıştır. Kendisinin dini yasaklara uymadaki hassasiyeti O'nun emirlerine muhatap olan ashabının da yüzlerce yıldan beri alışkanlık haline getirdikleri kötü alışkanlıkları bir anda bırakmalarını temin etmiştir. Kötü âdetleri ve zararlı alışkanlıkları kaldırmadaki başarısı, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğinin delillerindendir. İçki yasağı gelince Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emriyle içki küpleri sokaklara boşaltılmış; Medine sokaklarında içkiler sel gibi akmıştır. *(Ahmed b. Hanbel, 3/181, 182)* İçkiye alışmış bu insanlar, içki yasaklandıktan sonra içkiden o kadar nefret etmişlerdir ki, içkiyi Allah'a şirk koşmaya eş tutmuşlardır. Nitekim ashâbdan Ebû Mûsa (r.a.), "İçki içmekle, Allah'ı bırakarak bir direğe tapınmak arasında fark görmem." *(Nesâî, Eşribe 42)* demiştir. Görüldüğü gibi dindarlık duygusu iyi yönlendirilirse bütün kötülükleri ortadan kaldırmaya yeterlidir.

* Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
atekines@yeniumit.com.tr

YENİ ÜMİT

Prof. Dr. Davut AYDÜZ *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

ŞİFA KAYNAĞI BAL

Kur'ân-ı Kerim, "müttakîlere Rehber" (Bakara sûresi, 2) bir kitap olmasının yanı sıra, sadece dinî, ahlâkî, hukukî kanunlar ve kaideler getirmekle kalmamış, aynı zamanda şu âna kadar bilinebilen en mükemmel koruyucu hekimlik kaide ve prensiplerini de getirmiştir. Hatta diyebiliriz ki Kur'ân, sadece koruyucu hekimlik ile ilgili sahalarda değil, diğer bütün alanlarda da getirdiği hükümlerle insan sağlığını korumayı hedeflemektedir.

İslâm ve onun yüce kitabı Kur'ân, her şeyden önce insanı muhatap almakta ve her şeyi ile ona hitap etmektedir. Bu sebeple de Kur'ân, her türlü bedenî ve ruhî hastalıklardan insanların korunmasını istemekte ve bu konularda da sağlam ve esaslı prensipler ve kanunlar getirmektedir. Kur'ân'ın gösterdiği bu sağlam ve temel esaslar, öncelikle insanın ruhen ve bedenen iyi ve yeterli bir şekilde beslenip hastalanmamasını emniyet altına almakta, fakat hastalandığında da tedavi yollarını ve usullerini işâretlerle insanlara göstermektedir. Biz bu makalemizde, Kur'ân'da zikredilen balın, hem insan için çok faydalı bir besin maddesi, hem de şifa oluşu üzerinde duracağız.

وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ
الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ * ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ
رَبِّكِ ذُلُلاً يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ
لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine göz göz ev (kovan) edin! Sonra da her türlü meyveden ye de Rabbinin sana yayılman için belirlediği yolları tut!" Onların karınlarından renkleri çeşit çeşit bir şerbet çıkar ki onda insanlara şifa vardır. Elbette düşünen kimseler için bunda (Allah'ın kudret ve hikmetine) delil vardır." *(Nahl sûresi 68-69)*.

Bu âyette vahiy, ilham anlamındadır. Kuşun uçmayı, balığın yüzmeyi, yeni doğan bebeğin emmeyi öğrenmesi gibi bütün canlıların hayat vesilelerini öğrenmeleri de ilham eseridir. Bütün büyük keşifler, önemli edebiyat ve sanat eserleri de bu kabildendir. Bal arısının harika kimyagerliğine âyet özellikle yer vermektedir.[1]

Bal ile ilgili Hadîs-i Şerifler

Bazı hadîs-i şeriflerde de baldan ve balın faydalarından bahsedilmektedir:

1. "Bal şerbetinden daha üstün bir ilaç bulunmaz."[2]
2. "Böbrek sancısı, böbrekteki sinirdendir. Hareket ettiği zaman sahibini hasta eder. Bu hastalığı ılık su ve bal şerbeti ile tedavi ediniz."[3]
3. "Her kim, her ay üç gün aç karına bal şerbeti içerse; felç, cüzzam ve abraşlık (sedef) gibi hastalıklardan korunmuş olur."[4]
4. "Doğum yapan (loğusa) kadınlar için yaş hurma, hasta kimseler için ise bal gibi şifa yoktur."[5]
5. Enes b. Mâlik'in (r.a.): "Peygamberimiz (s.a.s.) hasta olduğu zaman, ağzına bir avuç çörekotu atar, üzerine de su veya bal şerbeti içerdi." dediği rivâyet edilmiştir.[6]

Baldaki Besin Elementleri

"Onda insanlar için şifa vardır." beyanına mazhar olan bu değerli gıda maddesinin önce hangi besin elementlerinden meydana geldiğini görelim:

Yapılan çok sayıdaki analizin sonuçlarına göre ballarda %17-20 nem, %70 civarında invert şeker (fruktoz+glukoz), %5-10 sakkaroz (çay şekeri), %0.1-0.2 organik asitler ve %0.1-0.35 arasında da mineral madde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu değerler bal arılarının, nektarlarını aldığı çiçeklerin veya salgısını aldığı bitkilerin durumuna göre az çok farklılıklar göstermektedir. Balın bileşimi incelendiğinde %70-80 gibi büyük bir oranın şekerlerden oluştuğu görülür. Bunun en az %65 veya %60'ını (balın çeşidine göre) invert şeker denilen glikoz ve fruktoz, %5-10'unu ise sakkaroz oluşturmaktadır. Sakkaroz, hidroliz (Suyu oluşturan hidrojen ve oksijen elementlerinin birbirinden ayrılması) edildiğinde ise eşit miktarlarda glikoz ve fruktoza parçalanır.[7]

Balın bileşimi büyük oranda fruktoz, glikoz, sakkaroz ile sudan meydana gelir. Sindirimi gerektirmediği için kolayca kana geçer. Bu sebeple zayıf ve iştahsız kimselerin enerji ihtiyaçlarını karşılamada iyi bir yiyecektir. Balın 40-50 gramı müshildir, yani ishal yapıcıdır. 100 gram bal, 300 gram su ile lavman (Lavman; makattan, teşhis, tedavi veya ameliyata hazırlamak maksadıyla mayi verilmesi işlemi) tarzında kullanılabilir. Yağlar vücudun önemli enerji kaynağıdır. Normal şartlarda enerji üretmek için yağ ve şekerler birlikte yakılır ve böyle daha verimli bir enerji meydana gelir. Şeker olmadığı zaman yağlar daha verimsiz bir biçimde yakılır ve kolaylıkla yorgunluk meydana gelir. Bu sebeple yeterince tabii şeker de alınmalıdır. Glikoz ve fruktoz denen iki tabii şeker özellikle balda boldur.

Rafine edilmiş beyaz şekerde, vitamin, mineral ve protein bulunmaz. Şeker ihtiyacını sebze, meyve, bal gibi yiyeceklerle karşılayabiliriz. Böylece diğer faydalı cevherleri de sağlamış oluruz. Bu sebeple rafine beyaz şeker hiç yenmezse, sıhhat açısından daha iyi olur. Keskin tadıyla boğaz tıkayıcı, iştahı kesici beyaz şeker, vitamin ve proteinli diğer besinlerin yeterince yenmesini önleyerek ve dişleri çürüterek de zarar verir. Dişlere bulaşan rafine şekerle beslenen asidofilus isimli bakteri, sakkarozu laktik aside çevirerek, diş çürümesine yol açmaktadır. Eğer tatlı yenmek, ağız tatlandırılmak isteniyorsa, çeşitli tat, koku ve renkteki tabii ballar yenebilir. Vücut, bir makinedir ve bir otomobil nasıl benzin isterse, onun da devamlı yakıta ihtiyacı vardır. Bir insan uyurken de kalbi çalışır ve bağırsaklar, sıkışıp sıkışıp açılır. Karaciğer, böbrekler ve diğer organlar da faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu sadece motoru çalıştıran, henüz yola çıkmamış bir arabaya benzer. Bir insan uyandığı, kalkıp dolaştığı, çalıştığı, koştuğu zaman, hareket halindeki araba gibi daha fazla yakıt harcar. Bir çocuğun her gün aldığı besinin çoğu, çocuk hızla büyümekte olsa bile, yakıt olarak harcanır. Vücudun en ideal yakıtı da baldır. 1937'de Alman araştırmacılar, balın zararlı bakterileri öldürücü tesire sahip olduğunu keşfettiler. 1962'de Amerikan Tarım Bakanlığı'ndan White; baldaki "glikoz oksidaz" enziminin bakteri öldürücü olduğunu tespit etti. Arı sütü, pensilin ve klortetrasiklinin tesirine benzer tesir gösterir. Bal tabii asittir, bu durumuyla birçok bakteri için zararlıdır. Balın tifo, dizanteri gibi on çeşit hastalık mikrobunu öldürdüğü ispatlanmış bir gerçektir.

Bal, kalsiyum ve fosfatça da zengindir. Daha çok kemik ve dişlerde sertliği sağlamak işine yarar. Büyüme çağında alınan kalsiyum ve fosfor yeterli değilse, kemik ve dişler sağlam olmayıp, ince, dayanıksız ve gözenekli olurlar. Alınmaması, çocukların gelişmesi ve boy uzamasını da kötü yönde etkiler. Çoğu kez kısa boylu ve cılız çocukların ana ve babaları da çocukluk çağlarında kötü beslenmiş ve iyi gelişmemişlerdir. Çok küçük parçacıklar şeklindeki kalsiyum, sinir sisteminin dengeli çalışmasını, sakin olmasını sağlar. Oysa kalsiyum eksikliğinde sinirler gergin ve aşırı hassastır. Az kalsiyum alan yetişkinler, sık sık sinirlenir, kaslarını gerer ve çabucak yorulurlar. Kalsiyum eksikliği rahat uyumayı güçleştirir. Aynı zamanda, kaslarda kramplara sebep olur. Kadınların aylık kanaması sırasında karın bölgesinde görülen kramplar da çoğu kez kalsiyum azalmasından dolayıdır. Kanın pıhtılaşması için kalsiyum gereklidir. Bir ameliyat, kaza, diş çekilmesi sırasında önemli kanamalar olabilmektedir. Balın bütün bu rahatsızlıkların giderilmesinde, ihtiva ettiği besin elementleri bakımından mühim bir rolü vardır. Kansızlığın önemli bir sebebi demir eksikliğidir. Balın, kansızlığın önlenmesine katkısı da bilinmektedir. O halde, arının balı verirken yapmış olduğu o kadar çaba boşuna değildir. Arı, küçücük beyniyle bu kadar çok şeyi nasıl ve kimden öğrenmiş olabilir acaba? Bu mütalaanın sonunda ebediyyen canlılığını ve gençliğini koruyacak olan şu ölümsüz sözlere dikkatleri çekmek istiyoruz:

"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine göz göz ev (kovan) edin! Sonra da her türlü meyveden ye de Rabbinin sana yayılman için belirlediği yolları tut!" Onların karınlarından renkleri çeşit çeşit bir şerbet çıkar ki onda insanlara şifa vardır. Elbette düşünen kimseler için bunda (Allah'ın kudret ve hikmetine) delil vardır." *(Nahl sûresi, 68-69)*[8]

Arı özellikle yayla bölgesinde ve değişik bitkilerden ilaç değeri olan birçok maddeleri alır ve bala intikal ettirir. Bu nedenle değişik yöre ballarında çeşitli hastalıklara iyi gelen özellikler vardır.[9]

Bal Şerbeti

Bal, şerbet yapılarak içildiğinde ishale iyi gelir. Dörtte bir çay kaşığı tuz ile bir litre bal şerbeti karıştırılırsa en güzel netice elde edilir. Bal şerbeti ile ilgili hadis-i şerif: Ebu Saîd el-Hudrî anlatıyor: "Bir adam Resûlullah Efendimize (s.a.s.) gelerek: "Kardeşim ishal oldu (ne yapayım?)" diye sordu. Aleyhisselâtu vesselâm: "Ona bal (şerbeti) içir!" ferman buyurdu. Adam içirdi. Bilâhare aynı şahıs tekrar gelip: "Ben bal şerbeti içirdim. Ancak, bu onun ishalini artırmadan başka bir şeye yaramadı." dedi. (Adamın bu gidip gelmeleri) üç kere tekrar etti. Sonunda Peygamber Efendimiz (s.a.s.): "Allah doğru söyledi. Kardeşinin karnı yalan söyledi (hata etti.)" buyurdu. Sonra bir kere daha içirdi. Bu sefer kardeşi iyileşti."[10]

Bal şerbetinin ölçüsü kişiden kişiye değişir. Lâkin yaklaşık olarak bir litre suya 400 gram bal konduğunda normal bal şerbeti elde edilir. Bir litre bal şerbetinde 20 mg. sodyum, 204 mg. potasyum, 24 mg. fosfor, 1200 mg. protein, 313,6 gr. karbonhidrat, 60 mg. kalsiyum, 3,2 mg. demir, 0,04 mg. thiamin, 0,28 mg. riboflavin, 0,8 mg. niasin ve 16 mg. C vitamini mevcuttur.

Bal, hazmı gerektirmediği için kolayca kana geçer. Bal şerbetinde oral rehidratasyon mayiinden (ishalli hastalara ağızdan verilen şekerli tuzlu su eriyiği) fazla olarak aminoasit vardır. Baldaki şeker, emilimi en kolay olanıdır. Glikoz, aminoasit, sodyum üçlüsü ve beraberinde de su çok güzel emilir. Böylece su kaybı olan ishalli hasta çabuk iyileşir.

Ülkemizde malnutrisyonlu (sağlıksız beslenme ya da besinlerin sindirim ve dağılımında bozukluk sonucu ortaya çıkan yetersiz beslenme durumu) hasta oldukça fazladır. Bunların ağızdan beslenmesi şarttır. Bu tip ishalli vakalara aynı zamanda aminoasit ve vitamin bal şerbetinde verilerek onların beslenmesine çok güzel hizmet edilmiş olur.

Oral rehidratasyon mâyî uzun müddet verilirse kanda fosfat düşüklüğüne sebep olunabilir. Ülkemizde yaygın olan raşitizm dolayısı ile alt normalde olan fosfor seviyesi uzun süre oral rehidratasyon mâyîinin kullanılmasıyla daha da düşecek ve buna bağlı olarak hücre fonksiyonlarında büyük bozukluklar oluşabilecektir. Balda fosfor bulunduğundan bu problem meydana gelmeyecektir.

İshal sırasında iştahsızlık gibi sebeplerle kalori alınmasında %30 kadar azalma olmaktadır. Hele hele ishalin en çok müsebbibi olan rotavirüs (küçük çocuklarda görülen ağır ishallere sebep olan bir grup virüs. Yaklaşık 2 gün süren kuluçka döneminin ardından kusma, ateş, karın ağrısı ve sulu ishal başlar.) ishalinde su %42 kadardır. Ancak bu azalma alınan kalori miktarını artırarak karşılanabilmektedir.

İshal sırasında çeşitli besin elemanlarının emilmeleri bozulmaktadır. Besin elemanları arasında en az karbonhidratların emilmeleri aksamaktadır. Ancak bütün besin elemanları ağızdan alınmakla vücut için gerekli miktarlar sağlanabilmektedir. Besindeki karbonhidratların ve proteinlerin emilmeleri sırasında bağırsaklardan sodyum ve su emilmesi de arttığından ishalde su ve elektrolit dengesindeki bozukluklar da daha kolay düzelmektedir. Diğer bir ifadeyle ishalde önemli bir kalori açığı vardır. 1 litre bal şerbetinde 1260 kalori olduğu ve içindeki şekerin de monosakkarid olduğu düşünülürse, bal şerbetinin oral rehidratasyon mâyîinden (ishalli hastalara ağızdan verilen şekerli tuzlu su eriyiği) üstün olduğu ortaya çıkar. İshallilerde enerji açığı en iyi bal şerbetiyle karşılanır.

C vitaminin, vücudu enfeksiyonlardan ve bakteri toksinleri (mikrop zehirler)den koruduğuna dair çeşitli yayınlar vardır. Enfeksiyonlar, vücut doku ve sıvılarındaki C vitamini miktarını azaltmaktadır. Normal C vitamini ihtiyacının karşılanması ile dokulardaki miktarların yeterli seviyede tutulabildiği rapor edilmiştir. Bununla beraber şiddetli enfeksiyon ve bakteri zehirlenmelerinde alınan C vitamini miktarının artırılması gerektiği görüşünde olanlar vardır. Piyasadaki ilaçlarda C vitamini 20-25 mg. kadardır. 1 litre bal şerbetinde 16 mg. C vitamini olduğunu bir kere daha hatırlatalım.

Bakteri çeperinin bozulması veya bu çeperin yapılışının önlenmesi, bakterinin erimesine yol açabilir. Bal şerbetindeki şeker ortamında bakteri hücre çeperinin yapılışı önlenebilmektedir. Halbuki oral rehidratasyon mâyîinin böyle bir hususiyeti yoktur. İshalli hastada glikozla kolaylaştırılmış (=glikoza bağlı) sodyum nakli olabiliyor. Baldaki glikoz ve çeyrek çay kaşığı tuzun emilmesi çok kolay oluyor. Tuzla beraber su emilmesi de artacağı için ishalde sıvı kaybının düzelmesi kolaylaşmaktadır.

Virüslere bağlı ishallerde yağ emilmesi çok bozulur. Balda yağ olmaması ishalde kullanılması için fevkalâde uygundur.[11] Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan her kademedeki araştırma, bu tabiî şerbetin sayılamayacak kadar faydası olduğunu göstermektedir... Bal, bozulmadığı için de diğer ilaçların muhafazasında kullanılır. Diğer şeyleri de çürümeden korur.[12] Halk İlaçları ve Şifalı Bitkiler kitabında İlhan Yardımcı, tıp kitaplarından istifadeyle balın 35 faydasını saymıştır.[13]

Arısütü

Arısütü, genç larvaların büyüyüp gelişmesi için beş ile on beş günlük işçi arıların altçene ve boğaz bezlerinden kovanın gözlerine konan, yoğunlaştırılmış süt kıvamında, kuvvetli asit-karakterde besleyici bir maddedir.

Arısütü, arı salgılarından biridir ve pelte kıvamında olup, beyaz renktedir.[14] Arısütünün hammaddesi nektar ve polen tozudur. Ancak araştırmalar göstermiştir ki, işçi arılar nektar ve polen tozunu sindirim organlarında değişikliğe uğratıp, baldan çok daha kuvvetli ve etkili bir madde olan arısütünü meydana getirmektedir. Arısütü, ilk salgılanıp ağza geldiğinde süt kıvamındadır, fakat kovanın gözlerine konduktan sonra koyulaşarak, krema şeklini ve rengini kazanmaktadır.[15] Arısütü, %66,5 su, %34,95 de kuru maddelerden oluşmaktadır. Kuru madde içerisinde protein, yağ, şeker, izelementler, vitaminler ve tespit edilmemiş maddeler mevcuttur.

Arısütünün bileşiminde bulunan vitaminler B1, B2, B6, Biotine, C vitamini, inositol, pantothenik asit, nikotinik asit ve folik asittir. Arısütü, hormonlar ve zindelik veren özel maddeler de içermektedir. Arısütünde 15 ayrı amino asidin varlığı da saptanmıştır.

Arısütü, ekonomik düzeyi yüksek olan ülkelerde pazar bulmuş durumdadır. Hatta apiterapi, yani arı ürünlerinin hastalıkların önlenmesi ya da iyileştirilmesi amacıyla kullanılmasıyla yapılan tedavi, gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Japonya ve birçok doğu bloku ülkede, arısütü tıbbın hizmetine girmiş bulunmaktadır. Hatta bazı doğu bloku ülkelerinde sadece arı ürünleri ile tedavi yapılan klinikler mevcuttur. Birçok hastalığa karşı arısütü hapları geliştirilmiştir. Arısütü, sinir sistemi hastalıklarında, sürekli yorgunluk hallerinde, kısırlık tedavisinde, damar sertliğinde güç ve zindelik kazandırmakta kullanılmaktadır. Ayrıca kozmetik sanayiinde arısütünün geniş kullanma alanı vardır.[16]

Arısütü pazara, saf ve taze halde, bala karıştırılmış, suyu uçurulmuş draje veya tablet olarak, polenle karıştırılmış şekilde sunulmaktadır.[17] Arısütünün araştırmacılar tarafından tespit edilen faydaları şunlardır:

1. Antibiyotik özelliği olduğu ve bazı bakterileri öldürdüğü,
2. Bazı mikrobik hastalıklarda vücudu kuvvetlendirdiği,
3. Bazı kanser türlerinde iyileşme temin ettiği,
4. Şeker hastalarında faydalı olduğu,
5. Böcek türlerinde ömrü uzattığı,
6. Kandaki kolesterol miktarının düşürülmesinde faydalı olduğu,
7. Unutkanlığı giderdiği,
8. Romatizmal hastalıklarda istifade edilebileceği,
9. Mide ve on iki parmak bağırsağı ülserine iyi geldiği,
10. İştahsızlık ve kansızlık hallerinde faydalı olabileceği ifade ediliyor.[18]

Her gıda maddesi şüphesiz inananlarca nimet olarak telakkî edilir. Ancak bazı gıdalar ihtiva ettikleri besin ögeleri bakımından diğerlerine göre ayrıcalık gösterirler. İlmî olarak da bazı gıdalara besin değeri yüksek olan veya besin değeri düşük olan gıdalar denir. Dünyadaki bunca çeşit gıdanın arasında hususî olarak Kur'ân'da zikredilen gıdaların diğerlerine göre üstün özelliklere sahip olduğunu düşünmemek mümkün mü? İşte bunlardan biri olan ve Kur'ân'ın "onda insanlara şifa vardır" dediği "Bal"ın, -bu makalemizde- hem bir besin maddesi, hem de bir ilaç olarak ne kadar faydalı olduğunu görmüş olduk.

* Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
dayduz@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

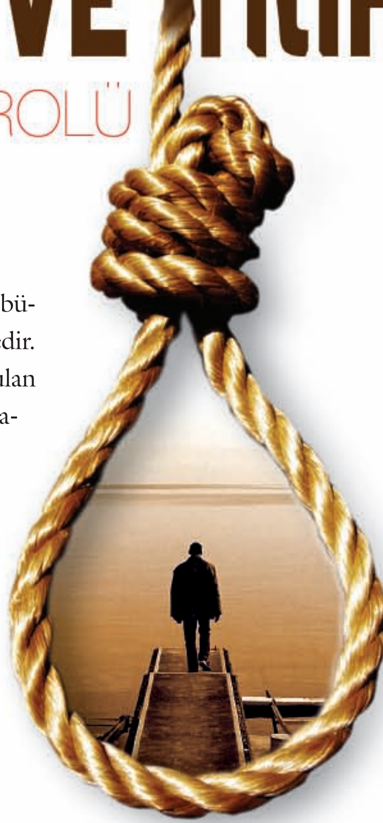
1. Suat Yıldırım, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli.
2. el-Münâvî, Feyzü'l- Kadir, 5/454.
3. Hâkim, Müstedrek, Tıp, 4/405; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, Beyrut 1982, 5/87.
4. Feyzü'l-Kadir, 6/220.
5. Ali el-Müttakî, Kenzu'l-Ummâl, Beyrut 1985, 10/28279.
6. İbnü'l-Esir, en-Nihâye fî garîbi'l-Hadis ve'l-Eser, Mektebetü'l-İslâmiyye, 4/107, Mecmau'z-Zevâid, 5/87.
7. C. Kemal Sümbül, Sızıntı, Baldaki İnce Oranlar, sayı 167, yıl 1992, s.506.
8. Polat Has, Peygamberimiz'den (s.a.s.) Günümüze Beslenme, İzmir 1991, s.161-165.
9. Nurbaki, Kur'ân-ı Kerim'den Âyetler ve İlmî Gerçekler, Ankara 1986, s.118.
10. Buhari, Tıp 4, 24; Müslim, Selam 91; Tirmizî, Tıp 31. Hadisin geniş açıklaması için bkz.: İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, 11/13-15.
11. Polat Has, Bin beşyüz Senelik Harika İlaç, Sızıntı, sayı 60, yıl 1984, (V,471-2).
12. Afzalur Rahman, Hz. Muhammed (s.a.s.), Sîret Ansiklopedisi, 1/344.
13. Bkz.: İlhan Yardımcı, Halk İlaçları ve Şifalı Bitkiler, s.144-146. Balın diğer faydaları için bkz.: M. İzzet M.Ârif, Âlic Nefsek bi'l-Kur'an, Kahire 1411/1990, s.27-40; Sa'd Muhammed Hafâcî, eş-Şifa ve'd-Devâ fi'l-Kur'ân, İskenderiyye ts., s.197-234; Muhammed es-Sâyim, eş-Şifa bi'l-A'şâb, Kahire ts., s.26-32; Ebu Hâmid el-Gazalî, et-Tedavî bi'l-Kur'an, Kahire ts., s.77-79.
14. Kadriye Sorkun, Arı Ürünleri, Bilim ve Teknik, Ağustos 1987, sayı 237.
15. Fügen Meydanoğlu, Arısütü Nedir?, Bilim ve Teknik, Kasım 1985, sayı 216, s.32.
16. Kadriye Sorkun, Arı Ürünleri, Bilim ve Teknik, Ağustos 1987, sayı 237.
17. N. Gülgün Akbaba, Bilim ve Teknik, Nisan 1989, sayı 257, s. 21.
18. Hasan Günaydın, Kur'ân Işığında Faydalı Gıdalar ve Beslenme, İstanbul 1995, s.23.

Dr. Muhsin TOPRAK *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

İnsanoğlunun, ölüm, yokluk, hiçlik, kıyâmet ve dünyanın toz-duman olup gitmesi karşısındaki acılarına, korkularına, endişelerine çözüm ve tesellî bulamayan ideolojilerin, bütün bu problemlere çâre vaad eden dine saldırıları da beyhûdedir; zîra öyle görülüyor ki, bir gün ilim de, insan zekâsı da dönüp dolaşıp mutlaka Din'in eşya ve hâdiselere bakış çizgisine gelecektir.

BUNALIM VE İNTİHARI ÖNLEMEDE DİNİN ROLÜ

İçinde yaşadığımız asır, sunduğu maddî-manevî bütün imkânlarıyla insanlığa mutluluk vaat etmektedir. Ancak mutluluk arayışına bir cevap olarak sunulan şeylere ve elindeki tüm imkânlara rağmen çağımız insanının mutlu olduğu, maddenin onu mesut ve bahtiyar ettiği de söylenemez. Bunun en önemli göstergesi, ruhsal bunalımların ve intihar vakalarının yoğun biçimde yaşanmasıdır. Hatta ilginçtir ki bu gerçekle, gelişmiş olarak nitelenen, maddi refah seviyesi yüksek ülkelerde daha çok karşılaşılmaktadır. Ülkemizde de bir hayli yaygınlaşmakta olan intihar olgusu, önemli bir toplumsal problem olarak önümüzde durmaktadır. Bu yazıda bunalım ve intiharın önlenmesinde dinin rolü ile İslâm'ın intihara bakışı ve ona karşı aldığı önlemler üzerinde duracağız.

İnsanın hayatta kalmasını sağlayan, beslenme, barınma, korunma gibi birtakım sâikler vardır. Bunlar en önemli dinamikler olarak Yaratıcı tarafından insana verilmiştir. Ancak bunlar insanın ferdî olarak hayatta kalmasını sağlasalar da, onun sosyal bir varlık olarak hayat sürmesini temin edemezler. Bu yüzden insan, bunlardan başka, toplumsal bir hayat kurmayı gerçekleştirecek bazı duygularla da donatılmıştır. Bu temelden hareketle insanlar, bir aile kurar, bir toplum oluşturur, toplumsal kurumları meydana getirir ve bu yolla bir toplum hayatı sürerler. Ancak ferdî ve toplumsal hayatın ahenkli şekilde işleyişine, sağlıklı biçimde akışına, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamasının ve sağlıklı olmasının yanında, bireyler ve sosyal gruplar arasında cereyan eden sosyal, ekonomik, ahlâki ilişkiler çok büyük katkı sağlar. İnsanın kurduğu sosyal organizasyonların en büyüğü sayılan devlet de bu ilişkilerin hürriyet, kanun, hak, adalet ve eşitlik gibi ilkeler çerçevesinde düzenlenmesine yardımcı olur.

Bütün bunlara rağmen insan hayatının düzenli biçimde akışını tehdit eden birtakım unsurlar vardır. Bunlar ya

Bunalımlar insanın doyumsuzluğundan, hadiselere karşı dayanma gücündeki zayıflığından, iman şuurundaki eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bunun yegâne çaresi, ferdi olarak tahkikî bir iman seviyesine, iman vasıtasıyla fikir ve duygu terbiyesine, dünya metaına karşı yüksek bir kanaat zenginliğine ulaşmaktır. Buna destek olacak unsur ise, toplumsal dayanışmayı sağlamaktır. Bu hususta devletin yapması gerekenler de vardır.

insanın kendinden/iç dünyasından ya da başkasından/dış dünyadan kaynaklanır. Örneğin insanın ruhsal ve bedensel sağlığının bozulması, arzularını tatmin edememenin verdiği çöküntü, sapkın inanç ve ideallerinin etkisine açık olma, bunalımın iç dünyadan kaynaklanan sebeplerinden iken; siyasal istikrarsızlık, sosyal yapıdaki bozulmalar, ahlâkî çöküntüler, ekonomik krizler, hak arayışları bağlamındaki şiddet ve terör eylemleri de dışarıdan sebeplerdir. Bütün bunlar bireysel ve toplumsal hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Bahsettiğimiz problemler karşısında benlikteki zayıflık, dayanma gücündeki yetersizlik, insanda bir bunalım meydana getirmekte ve bu bunalım bazen kendini yok etme fikrine sebebiyet vermektedir.

Bunalım ve intihar aslında bir sağlık bozulmasıdır. Normalde sağlıklı insan hayatını, kendi iç dünyası, sosyal ve tabii çevresi ve de Yaratanıyla uyum içinde sürdürür. İntihar ise bunlardan biriyle ya da her üçüyle birden uyumsuzluğun bir ifadesi olarak bir sağlık bozulmasıdır. İntihar insanın kendi iç dünyasıyla uyumlu olmadığının bir tezahürüdür, çünkü insan bu durumda kendi varlık değerinin şuurunda değildir ve hatta kendisinin değersiz olduğuna inanır. Bu yüzden hayat onun için değersizleşir ve hayatta bulunmasının bir anlamı kalmadığını düşünür. İnsan sosyal ve tabii çevrenin bir parçasıdır ve kâinattaki fizikî bütünlüğü sağlamada önemli bir yere sahiptir. İntihar insanın çevresiyle uyum gösteremediğinin ve çevreden koptuğunun bir ifadesidir. Dolayısıyla ona göre, ister fizikî olsun isterse sosyal, böyle bir çevrede yaşamanın anlamı kalmaz. Hatta uyuşamadığı bir çevrede yaşamak ona ıztırap verir ve hayatına kasteder. İntihar insanın Yaratan ile de uyumsuzluğunun bir ifadesidir, çünkü Allah'ın ona varlık verme iradesine bir karşı çıkıştır.

Dinin intihara Bakışı

İslâm inancına göre vücudumuz kendi malımız değil, Allah'ın bizde bir emanetidir. Kendini öldürmek emanete hıyanet etmek anlamına gelir. Bu sebeple İslâm dini, değil insanın kendini yok etmesine, bir uzvunu kesmesine veya zarar vermesine bile müsaade etmemiştir. İslâm intiharı kesin olarak yasaklamış ve bu yasağı Kur'ân-ı Kerim, "*Kendinizi öldürmeyin*" *(Nisa sûresi, 29)* fermanıyla beyan etmiştir. Ayrıca Kur'ân, *bir insanı öldürmenin bütün insanlığı öldürmek gibi* olduğunu söyleyerek *(Bkz.: Maide sûresi, 32)* öldürme karşısındaki tutumunu açıkça ortaya koymuştur.

Allah Resûlü (s.a.s.) de intiharla ilgili önemli açıklamalarda bulunmuştur. Bu meyanda, savaşta aldığı yaraların ızdırabına dayanamayıp bundan dolayı kendini öldüren Kuzman isimli şahsın cehennemlik olduğunu bildirmiştir *(Buhari, Cihad 77; Meğazi 38)*. Bir başka hadis-i şerifte ise, intihar edenlerin ne ile ve nasıl intihar etmişlerse cehennemde sürekli olarak o şekilde cezalandırılacağını, hatta orada ebedi kalacağını söylemiştir *(Buhari, Tıb 56)*. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.), intihar eden birinin cenaze namazını kılmadığı da rivayet edilmiştir *(Müslim, Cenaiz 107)*.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) geçmiş kavimlerden intihar eden biriyle ilgili şu bilgiyi de vermiştir: "*Geçmiş kavimlere mensup bir adamın bir yarası vardı. Adam ızdırabına dayanamayıp bileklerini bıçakla kesmiş ve kan kaybından ölmüştü, bunun üzerine Allah (c.c.); 'Kulum bana gelmekte acele etti ama ben ona cenneti haram kıldım.' buyurdu.*" *(Buhari, Enbiya 50)*. Bu kudsi hadis de, Allah'ın (c.c.), dolayısıyla Efendimiz'in (s.a.s.) intihara bakışını göstermektedir.

Hanefi mezhebinin önemli imamlarından Ebu Yusuf, yukarıda zikrettiğimiz Hz. Peygamber'in (s.a.s.), intihar eden birinin cenaze namazını kılmadığı rivayetine dayanarak intihar edenlerin cenaze namazının kılınmayacağına dair fetva vermiştir. Ancak Ebu Hanife ve diğer fakihler intihar edenin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir. Zira, Peygamber Efendimiz, Kendisi kıldırmamakla beraber sahabeyi intihar edenin cenaze namazını kılmaktan menetmemiştir. *(Konuyla ilgili tartışma için bkz.: Hayati Hökelekli, "İntihar", DİA, XXII, 351-353)*. Ebu Hanife ve benzerlerinin yaklaşım biçimi aynı zamanda intihar edenin yakınlarını teselli edici mahiyettedir. Zira insanın

bir yakınının sürekli cehennemde intihar ettiği vasıtayla cezalandırılmasını düşünmesi çok acı vericidir. Hem cenaze namazı bir duadır, ölüye bir faydası dokunur, belki kurtuluşuna vesile olur. Ayrıca Efendimiz'in cenaze namazına katılmadığı kimsenin belki bizim bilmediğimiz, ama O'nun bildiği özel bir durumu vardır. Bir de bu fakihler, normal şartlarda insanın kendisini öldürmeyeceğini, bu işe ancak bir hezeyan, bir şok sebebiyle başvuracağını da düşünmüş olmalılar. Nitekim günümüzde beyin üzerine yapılan çalışmalar, vücuttaki kimyasal dengelerin çeşitli etkilerle bozulduğunu ve bu yüzden beyin veya sinir sisteminde meydana gelen arızaların, kişileri hezeyana ve intihara sürüklediğini göstermektedir. İnsanın kaldıramayacağı miktarda bir baskıya maruz kalması, aşırı sevgi, korku gibi hallere kapılması, herhangi bir işte, sınavda kendini başarıya odaklayıp bunu elde edememesi ya da ağır bir tecavüze uğraması, sevdiklerini kaybetmesi gibi psikolojik durumların bu tür sonuçlar meydana getirdiği görülmektedir.

İntiharın yasaklanması da tıpkı diğer emir ve yasaklarda olduğu gibi, insan hayatına Allah'ın (c.c.) verdiği değeri gösterir. İslâm'ın bütün hükümleri, insan hayatını korumaya yöneliktir. Allah, emir-yasak, helal-haram nevinden koyduğu hükümlerde insanın şahsi veya toplumsal varlığının, aklının, sağlığının, neslinin, malının, din ve inançlarının korunması gibi gayeleri gözetmiştir. Mesela alkol ve uyuşturucu kullanımı aklın ve sağlığın korunmasına yönelik olarak yasaklanmıştır. Hırsızlık, malın korunması için yasaklanmıştır. Zina neslin korunmasını temin için haram kılınmıştır. Zekât toplumsal varlığın korunmasına yönelik olarak farz kılınmıştır. Savaşa, hem toplumsal varlığın, hem de din ve inançların korunması doğrultusunda izin verilmiştir. Öldürme ve intihar da insan varlığının korunması yönünde yasaklanmıştır. Dolayısıyla İslâm'ın insanın ferdi hayatını ve sosyal yapıyı tehdit eden bütün kötülüklerle ciddi biçimde mücadele ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu dinin temel gayesi, toplumların yeryüzünde huzur ve güven içinde yaşamalarını sağlamaktır.

Bunalımı Önlemenin Yolu

İslâm fıkhının önemli dayanaklarından biri sedd-i zerâyi'dir. Bu terim, kötülüğün vasıtalarını ortadan kaldırmak anlamına gelmektedir. Bu noktada bunalımı önlemek, intihara giden yolu tıkamak anlamına geldiği için önemlidir. İnsanlığa huzur bahşeden Kur'ân-ı Kerim'in bu hususla ilgili önemli tahşidatı bulunmaktadır. Ancak biz Asr sûresinin verdiği mesajlar üzerinden giderek konuya yaklaşımda bulunacağız. Çünkü bu kısa sure, problemin çözümü için bize çok önemli ipuçları vermektedir. Yüce Rabbimiz bu surede "*Asra yemin olsun ki; iman eden, salih amel işleyen, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler dışında bütün insanlar hüsrandadır.*" buyurmuştur. Hüsran, insanın beklentilerinin boşa çıkması, yaptığı ticareti kaybetmesi, mutsuz olması, dünyevi veya uhrevi sıkıntılı bir durumun içine düşmesi anlamlarına gelmektedir. *(Hüsran kelimesinin anlamları için bkz.: Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, Azim yay. c. 9, s. 430)*. Dünyada beklentileri boşa çıkan, yaptığı işlerde başarısız olan kimse nasıl ki bir bunalım ve stres içine giriyorsa, dünyadayken ahiret adına yaptığı ticarette kaybeden de ahirette hüsrana uğrayacak, müthiş bir bunalımın içine düşecektir. Allah (c.c.) bu sûrede dört şeyi hüsrana düşmemenin çaresi olarak gösteriyor: iman etmek, salih amel işlemek, birbirimize hakkı ve sabrı tavsiye etmek. Âkif merhum bu hakikati şu şiirinde ne güzel tasvir etmektedir:

Hani ashab-ı kiram ayrılalım derlerken,
Mutlaka sure-i Asrı okurmuş, bu neden?
Çünkü meknûn o büyük surede asâr-ı felâh,
Başta imân-ı hakiki geliyor, sonra salah,
Sonra hak, sonra sebat, işte hemen insanlık,
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsran.

Bu sûrede zikredilen biri ferdi diğer toplumsal bu dört şeyi iki maddede toplayabiliriz: 1- Allah'a imanın her türlü kötülüğü parçalayıcı gücünden, salih amellerin ve ibadetlerin kötülükleri engelleyici özelliğinden istifade etmek. 2- Sosyal dayanışmaya önem vermek. Bu iki husus, vahyin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) de toplumu kemiren olumsuzluklara karşı verdiği mücadelede onun başarılı olmasını sağlayan sebeplerdendir. İnsanlığın bir peygamber soluğuna ihtiyacı olduğu bir dönemde, görevlendirilen Efendimiz'in (s.a.s.), içinde zuhur ettiği toplum bir sürü kötülüklerin pençesinde mahvolmaktaydı. Ama o, 23 yıllık kısa bir süre içerisinde, kötülüklerin damarlarına kadar işlediği bir toplumda verdiği mücadeleden başarıyla çıkmıştır. Halbuki sigara gibi küçük bir alışkanlığı küçük bir toplumdan büyük bir idareci, büyük bir gayret sarf etmesine rağmen yok edemezken O, büyük ve inatçı bir toplumdan sigara gibi basit değil, daha büyük kötü alışkanlıkları az bir kuvvetle ve daimi olarak kaldırmıştır. *(bkz.: B. Said Nursi, Mesnevi-yi Nuriye, Reşhalar, 8. Reşha)*. O'nun başarısı, diğer sebepler yanında, bu iki hususa önem vermesinde yatmaktadır.

1. İman ve Salih Amel

Allah'a iman etmek, O'na bağlanmak ve güvenmek, Ondan sakınıp çekinmek, insan hayatını olumlu yönde etkileyen en güçlü dinamiktir. Buna ilaveten dünyada yaptıklarının

melekler tarafından kaydedilip ahirette bütün gizli yönleriyle ortaya konacağına ve iyi ya da kötü, bunların karşılıklarını göreceğine inanma, öncelikle istenmeyen durumlara düşmeyi ve kötülükleri önlemede en önemli destek noktasıdır.

İman insanda yaşama sevgisi, hayata bağlanma duygusu meydana getirir. İman eden insan, hayata ve varlığa hoş bakar, hayatın Allah'ın bir lûtfu olduğuna inanır, dahası sosyal ve tabiî çevresini Allah'ın sanat eserleri ve kendini de onları bütünleyen bir parça gibi görür. Dolayısıyla vazifesi bitinceye kadar hayatına devam etmeyi bir görev sayar ve hayatta kalmanın mücadelesini verir.

Müslüman toplumda hayatı düzenleyen en önemli manevî temellerden biri yine imandır. Allah'ın emir ve yasakları, iman eden insanda makes bulur. Bu açıdan bakıldığında intiharı önlemek üzere İslâm'ın yaptığı yasaklama elbette çok önemlidir. Çünkü hayatını Allah'ın emir ve yasaklarına göre tanzim eden bir mü'minin şuurunda bu yasaklama derin izler bırakacak ve sıkıntılı durumlarda onun böyle bir yola başvurmasını engelleyecektir.

Allah'a inanan bir insan aynı zamanda, hayatın bir imtihan, karşılaştığı sıkıntıların da bu imtihanın bir parçası olduğuna inanır ve bu noktada sıkıntılara göğüs germeyi, acı veren durumlara karşı sabretmeyi, hayatın zorluklarına karşı mücadele etmeyi temel karakteri haline getirir. Zira bunlar, Allah'a tam olarak inanmanın ve güvenmenin en önemli alametidir. Nitekim bunun en açık örneğini, geçen asrın en önemli siması Bediüzzaman Hazretleri'nin hayatında görüyoruz. Eşref Edip Bey'in 1952 yılında kendisiyle yapmış olduğu röportajda söyledikleri çok ibret vericidir. "*Seksen küsur senelik bütün hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Bütün ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında yahut memleket hapishanelerinde geçti. Çekmediğim cefa, görmediğim eza kalmadı. Divan-ı harblerde bir cani gibi muamele gördüm; bir serseri gibi memleket memleket sürgüne yollandım. Memleket zindanlarında aylarca ihtilattan men edildim. Defalarca zehirlendim. Türlü türlü hakaretlere maruz kaldım. Zaman oldu ki hayattan bin defa ziyade ölümü tercih ettim. Eğer dinim beni intihardan men etmeseydi, belki bugün Said topraklar altında çürümüş gitmişti.*" Evet, hayatın katı taraflarını yumuşatan, zorluklarını çekilir kılan, keskin taraflarına karşı insanı koruyan unsur, Allah'a imandır.

Ayrıca iman insana çok yüksek bir kanaat duygusu verir ve onun, dünya metaı ile mesafeli bir ilişki kurmasını sağlar. İmanın insanda kanaat etme duygusunu geliştirmesi, onun azla yetinmesine, ihtiyaçlarını üst seviyede olmasa bile asgari seviyede karşılamayla iktifa etmeye motive eder. Böylece kişiyi bunalıma itecek durumlara düşmekten kurtarır.

Bunalımın en çok yaşandığı hususlardan biri, ihtiyaçların en azından yeterli seviyede karşılanmaması durumudur. Her insan ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. İhtiyaçları karşılayamamak veya ihtiyaçlarla, bunları karşılayan vasıtalar arasında uyumsuzluk meydana gelmesi, insanı bunalıma sevk eder. Üstelik bakmakla yükümlü olduğu bir ailesi varsa ve devam ettirmesi gereken bir müessesesi bulunuyorsa bu durum insanı çaresizliğe ve belki de son bir çare olarak kendini yok etmeye iter. Hatta bazıları geride perişan bir aile bırakmamak için ailesiyle birlikte topluca intihara teşebbüs etmektedir. Bu noktada aslında insanın bunalıma girmesine ve dolayısıyla intihara teşebbüs etmesine yol açan en önemli etken, onun dünyayı algılama ve dünya metaıyla kurduğu ilişki biçimidir. İnsan tabiatı icabı sadece ihtiyaçlarını karşılayacak kadar bir dünya metaıyla yetinmez. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.); "*İnsanoğlunun bir vadi dolusu malı olsa ikincisini ister.*" *(Müslim, Zekât 117)* beyanında tespit ettiği gibi hep daha fazlasını ister. Belki de insan, bir duygu yanılması olarak bunun kendisini daha çok mutlu edeceğini, hatta ebedîleştireceğini zanneder. Ama öyle olmaz ve insan tıpkı deniz suyu içmiş gibi, arzularını tatmin etmek için çabaladıkça daha fazla açlık hisseder. Bu tatminsizlik onu sıkıntıya sokar. Bunun tam tersi de mümkündür. Yani insanın aşırı doyuma ulaşması da onda bir bunalım meydana getirir. Aşırı doyumun bir süre sonra bıkkınlığa, onun da, artık hayattan alacağı herhangi bir şey olmadığını düşünen kimselerde intihara neden olduğu görülmektedir. Refah seviyesi yüksek Avrupa ülkelerinde (örneğin İskandinavya ülkeleri) intihar olaylarındaki fazlalık bunun ifadesidir.

İman aynı zamanda insandaki yalnızlık duygusunu gideren bir hususiyete de sahiptir. İman vasıtasıyla Allah'ı dost edinen insan, sıkıntılı durumlarında Ona sığınarak yardımına müracaat eder. Zaten ihtiyacı olduğunda insana yardım edecek yegâne kudret sahibi, bütün varlığa hükmü geçen, biricik sığınılacak yer, Onun dergâhı değil midir? İşte imanın yalnızlık duygusunu gidermesi, onu bunalım ve intihara karşı koruyan bir unsurdur.

Salih amel ve ibadetler imanın kalbte yerleşmesiyle başlayan bir hareket, imanın bir meyvesidir, ancak kalpte imanı besleyen de bunlardır. İyilik yapmak, ibadet etmek insana huzur verir, iç dünyasındaki sıkıntıları yok eder, bunalıma düşmesini engeller. Ayrıca salih ameller insanı kötülük yapmaktan, hatta kötü işlerin içine düşmekten korur. Nitekim Allah (c.c.) "*Şüphesiz ki namaz fuhşiyat ve münkerattan alıkor.*" *(Ankebut sûresi, 45)* buyurmuştur.

Dolayısıyla salih ameller insan üzerinde, bir taraftan imanı kuvvetlendirirken, diğer taraftan kişiye huzur bahşedip, kötülüklerin içine düşmesini engelleyerek çift yönlü bir etki meydana getirirler.

2. Sosyal Dayanışma (Hakkı ve Sabrı Tavsiye):

Sosyal ve ruhsal problemlerin çözümünde sosyal dayanışma önemli bir faktördür. Zira toplumsal bağların ve dayanışmanın zayıf olduğu durumlarda bazı bireylerin karşılaştıkları problemlerin üstesinden gelememeleri, sevinç ve kederlerini paylaşacak eş dost bulamamaları onları yalnızlığa iter. Yalnızlık duygusu hayatın anlamsızlığı düşüncesini doğurur ve insanı, kendini yok etmeye sevk eder. Sosyal dayanışmayı ve toplumsal ilişkileri güçlendirerek psikolojik ve ekonomik yardımlar sağlamak, özellikle siyasal ve ekonomik kriz zamanlarında fertlerin bunlardan olumsuz yönde etkilenmelerini giderecek ya da en azından asgari seviyeye indirecektir. Toplumu kemiren kötülükleri yok etmede en önemli çarelerden biri, sosyal dayanışmayı artırmaktır. Hiçbir kötülük sadece işleyene zarar vermekle kalmaz, onunla birlikte pek çoklarını da yakar. "Bana ne" mantığıyla yaklaşıldığında kötülükler yayılma imkânı bulur ve en başta umursamaz davrananları içine alır.

Sosyal dayanışma Asr sûresinde geçtiği gibi Kur'ân'ın bir emri olup bunalım ve intiharı önlemede en önemli dayanak noktalarından biridir. Zira her insan hakiki imanı elde edemez ve diğer insanların yardım ve desteğine ihtiyaç duyar. Bu yüzden Yüce Kitabımız Kur'ân-ı Kerim, mü'minleri kardeş ilan etmiş, bir arada olmalarını, aralarında geçen olumsuzlukları ıslah etmelerini (Hucurat sûresi, 10), birbirine destek çıkmalarını, hayır ve iyilikte yardımlaşmalarını, kötülükleri engellemede birbirlerine yardım etmelerini istemiştir. (Maide sûresi, 2) Peygamberimiz (s.a.s.) de, dayanışmanın bozulduğu durumlarda sahabesini ikaz etmiş, başkalarına yardım etmeyi öğütlemiştir. "*İnananlar birbirlerini sevmekte ve birbirlerine şefkat ve merhamet etmekte bir vücudun uzuvları gibidir. Nasıl ki vücudun bir organı rahatsızlandığında diğer organlar da bu rahatsızlığa ortak olur, onlardan birine bir zarar dokunduğunda diğerleri de onun acısını paylaşırlar.*" (Buhari, Edeb 27; Müslim, Birr 66) hadisi bunu en güzel şekilde tasvir etmektedir. Allah Resûlü (s.a.s.) bir başka hadislerinde ise, sosyal dayanışmanın gerekliliğini bir benzetme yaparak şöyle ifade eder: *İnsanlar aynı gemide yolculuk yapanlar gibidir. Gemide yolculuk yapanlardan bazıları su almak için geminin tabanını delseler, diğerleri de bunu umursamayıp onlara izin verseler, hepsi birden batarlar. Aynen bunun gibi bir toplumda kötülüklerin meydana gelmesine izin verenler de kötülükleri yapanlarla birlikte yok olurlar.* (Buhârî, Şirket 6; Şehâdât 30). Allah Resûlü (s.a.s.)'in bu örneklemesi, konuyu gerçekten çok çarpıcı biçimde anlatmaktadır. Efendimiz sadece teorik düzeyde bu meseleyi anlatmakla kalmamış, aynı zamanda pratikte de sosyal dayanışmanın örneklerini vermiştir.

Yalnız burada bir noktaya daha kısaca temas etmekte yarar görüyoruz. Bu nokta, hakkı ve sabrı tavsiyenin usulüdür. İnsanları gerek iyiliğe yönlendirme olsun, gerekse kötülüklerden vazgeçirme olsun; her ikisinde de mücadeleyi güzel bir yolla ve metotla yapmak gerekir. Bu çerçevede insan psikolojisini çok iyi bilmek ve ona göre davranmak, aklına ve hislerine birlikte hitap etmek lazımdır. Tıpkı Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) yaptığı gibi, muhatabı kırmadan, gönlüne bir hançer saplamadan, yaptıkları şeylerden dolayı kesinlikle toplum içinde rencide etmeden yapmalı ve latif davranışlarla gönlünü kazanmalıdır. Şu hadise bu konuyu anlatan çok güzel bir örnektir. İçkiden dolayı bir kaç defa cezalandırılmış olan Nuayman adındaki sahabiye, sahabeden bir başkasının kınayıcı mahiyette sözler söylemesi karşısında Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "*Ne yapıyorsun! Kardeşine karşı şeytan tarafında yer alıyorsun. Allah'a yemin olsun ki, o Allah'ı ve Resulullah'ı sever.*" buyurmuştur. (Tirmizi, Birr 55) Bu olay, Efendimiz'in, aksaklıkları gidermek için toplumda olumlu bir dayanışma sergilemenin gerekliliğine duyduğu inancı açık biçimde göstermektedir.

Sonuç

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden ortaya çıkan şu ki, bunalımlar insanın doyumsuzluğundan, hadiselere karşı dayanma gücündeki zayıflığından, iman şuurundaki eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bunun yegâne çaresi, ferdi olarak tahkikî bir iman seviyesine, iman vasıtasıyla fikir ve duygu terbiyesine, dünya metaına karşı yüksek bir kanaat zenginliğine ulaşmaktır. Buna destek olacak unsur ise, toplumsal dayanışmayı sağlamaktır. Bu hususta devletin yapması gerekenler de vardır. Bunlar ise, millî ve manevî değerlerden hareketle sosyal dayanışmayı sağlamak, ahlakî çöküntüyü önleyecek tedbirler alarak toplumsal dejenerasyonu önlemek, sağlık tedbirlerini artırarak problemli kimselere yardımcı olmak, özellikle de psikolojik ve psikiyatrik yardımları yaygınlaştırmak, siyasi, hukuki, ekonomik konularda insanı merkeze alan kararlarla toplumu rahatlatmak, devlet kurumlarının insana hizmet mantığıyla hareket etmesini sağlamak, ekonomik durumu düzeltici ve işsizliği azaltıcı tedbirler almaktır. Bütün bunlar bunalımın azalmasında önemli bir etki meydana getirecektir.

* Araştırmacı - Yazar
mtoprak@yeniumit.com.tr

Dr. M. Selim ARIK *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

Kötülükleri iyilikle sav; görgüsüzce muamelelere aldırış etme! Herkes, davranışlarıyla kendi karakterini aksettirir. Sen, müsamaha yolunu seç ve töre bilmezlere karşı hep âlicenap ol..!

İSLÂM'DA AF VE SULHÜN MANEVÎ YÖNÜ

İslâm kelimesi kısaca, "kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak ve barış yapmak" anlamlarına gelir. Af, "silmek, gidermek, yok etmek" manasına kullanılırken sulh kelimesi ise, "ıslah, onarma ve fesadın kaldırılması" anlamında "anlaşmak, barışmak ve barış" mânâlarına gelmektedir. Şu halde Allah'a teslim olan Müslüman'ın ve kalbten inanan bir mü'minin insanları affedebilmesi için öncelikle kendi kusur ve hatalarını görmesi gerekmektedir. Çünkü insan nefsini sorgular ve suçlarsa, kusurlarını görür. Kusurlarını gören de tövbe eder. Günahlardan ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınır. Dolayısıyla tövbe edenleri de Cenab-ı Hak, şeytana ve kötülüklere karşı muhafaza eder.

Sulh, karı-koca arasında olduğu gibi, fert ve toplum arasındaki hatta devletler arasındaki problemleri çözmede ve barışı devam ettirmede başvurulan en sağlıklı yöntemdir. Zira Kur'ân-ı Kerim'de sulhun en

hayırlı olduğu açıkça bildirilmiştir. *(Bkz.: Nisa 4/128)* Sulh, taraflardan birinin kendi haksızlığını kabul etmesiyle olabileceği gibi, haklı tarafın fedakarlığı ve ferağatıyla da olabilir. Bu düşünce ile bir mü'min, kendisine karşı işlenen suçları bağışlar ve affederse, Allah da onu affeder. Zira bir başka hadiste "Kim bir Müslüman'ın (dünyada kusurlarını bağışlar ayıbını) örterse, Allah da kıyamet günü onun kusurlarını (bağışlar) örter." *(Buhari, Mezalim 3)* buyurularak, toplumdaki fertlerin birbirlerine karşılıklı görevlerine işaret edilmektedir. Dolayısıyla muhabbet ve güven ortamı sulh ile sağlanabilmektedir. Ancak burada örtülmesi gereken ayıplar şahsî günahlardır. Yoksa toplumu doğrudan ilgilendiren kötülükler ve cürümler değildir. Nitekim kamunun (toplumun) zararına olan işlerde ilgililere haber vermek veya şikayet etmek toplumun selameti adına bir vazifedir, başka türlü değerlendirilmemelidir. Çünkü kişinin kendi hakkını müsamahası ve fedakarlığı amel-i salih kabul edilirken, kamuyu ilgilendiren konularda kişinin af ve müsamahası ise hıyanet olur. Çünkü, toplumu ilgilendiren konularda ferd af yetkisine sahip değildir. Mesela bir kişinin, başkasına zulmedeni gördüğünde müdahale etmesi, vazgeçmediği takdirde ilgili yerlere şikayette bulunması, emr-i maruf nehy-i münker vazifeleri arasında değerlendirilmelidir. Bir başka hadiste ise "Allah'ın her günahı affetmesi ümit edilir. Ancak kasten (haksız yere) bir mü'mini öldürmesi veya kâfir olarak ölmesi hariç." *(Nesâî, Tahrim 1)* şeklinde haber verilmektedir. Şu halde haksız yere kan dökme ile Allah'a şirk koşma aynı seviyede gösterilerek bu suçları işleyenlerin af ve mağfiretten istifade edemeyecekleri bildirilmektedir. İbn Abbas bu görüştedir. Bu ise, her insanın Allah katındaki değerine ayrı bir işarettir. Zira kul hakkı, helalleşilmediği müddetçe affedilmeyen hususlardandır. Tabii bunun yanında "Kendisine şirk koşulmasının dışında Allah her günahı affeder." ayetini esas alan cumhur-i ulemaya göre ise Allah, şirkin dışındaki günahları affedebilir.

Kur'ân-ı Kerim'de suçların karşılığı anlatılırken

وَجَزَاؤُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهاَ فَمَنْ عَفاَ وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللهِ

"Haksızlığın karşılığı, ancak yapılan haksızlık kadar olabilir, fazlası helâl olmaz. Bununla beraber kim affeder, haksızlık edenle arasını düzeltirse onun da mükâfatı artık Allah'a yaraşan tarzda olur. Şu kesindir ki Allah zalimleri sevmez" *(Şûrâ sûresi, 40)* şeklinde manevi yönden af ve sulh teşvik edilmektedir. Dolayısıyla dünyadaki affın esas mükafatının ahirette olacağına da bir işarettir. Müfessir Kurtubi *(v. 671/1272)* bu ayetin tefsirinde şöyle bir rivayet nakleder: "Kıyamet günü bir münadi insanlara şöyle seslenecektir: 'İçinizde ehl-i fazl (fazilet sahibi kişiler) buraya toplansın.' Bunun üzerine kendilerini ehl-i fazl olarak bilen kişiler orada toplanırlar. Onlara 'Haydi doğrudan cennete girin.' denir. Onlar cennete giderken bazı meleklerle karşılaşırlar. Bu melekler onların nereye gittiğini sorarlar. Onlar da 'cennete' gittiklerini söylerler. Bu defa Melekler: 'Hesap görülmeden mi gireceksiniz?' (diyerek hayretlerini belirtirler) Onlar da 'Evet' derler. Bunun üzerine melekler: 'Sizler kimlersiniz? (bu dereceyi nasıl elde ettiniz)' derler. Onlar da 'Biz dünyada fazilet ehli kimselerdendik.' şeklinde cevap verirler. Melekler tekrar: 'Faziletiniz neydi?' diye merakla sorarlar: Onlar da 'Bize (dünyada) cahillik yapana biz hilmle (yumuşaklıkla) mukabelede bulunurduk. Bize haksızlık yapanları (zulmedenleri) sabırla karşılardık. Bize kötü davrananlara, biz aynısıyla mukabele etmez, onları affederdik.' şeklindeki özelliklerini belirtirler. Bu defa melekler: 'Buyurun hak ettiğiniz cennete. Dünyada güzel amel edenlerin mükafatı ne güzelmiş!' diyerek onları cennete uğurlarlar." *(Kurtubi, el-Câmi Liahkâmi'l-Kur'ân, 16/40)*

Ahlâkı Kur'ân olan Peygamber Efendimiz (s.a.s.) kendi nefsi için hiçbir zaman intikam almamıştır. Nitekim Peygamberimiz, Allah'ın emirleri çiğnenip hiçe sayılmadığı müddetçe kızmamış, insanları cezalandırmamış hatta istirahat esnasında kendisini uyurken öldürmek isteyen Gavras ismindeki bir müşriği dahi yakalayınca rahatlıkla affetmiştir. *(Buhari, Edeb 80)* Zira Peygamberimiz مَنْ عَفاَ عِنْدَ القُدْرَةِ عَفاَ اللهُ عَنْهُ يَوْمَ العُسْرَةِ **"Kim gücü yettiği halde** (suçluyu cezalandırmaz) **affederse, Allah da güçlük gününde** (kıyamette) **onu affeder."** *(Suyuti, el-Fethu'l-Kebir, 3/212)* şeklinde haber vermişlerdir. Ayrıca مَنْ عَفاَ عَنْ دَمٍ لَمْ يَكُنْ لَهُ ثَوَابٌ إلاَّ الجَنَّةُ **"Kim kan davasını affederse** (katilin cezalandırılmasını istemezse)**, o kişinin sevabı ancak cennettir."** (Suyuti, aynı yer) tebşiratıyla müjdelemiştir. Çünkü amden veya hataen öldürmelerde Kur'ân-ı Kerim'de kısas veya diyet öngörülürken, ayrıca "**Kim kısası bağışlarsa bu, kendisi için kefaret olur.**" *(Maide sûresi, 45)* şeklinde hadisenin manevi yönüne dikkat çekilmektedir. Diğer bir ayette ise **"Öldüren, ölenin kardeşi tarafından bağışlanmışsa, artık kendisine örfe uymak ve bağışlayana güzellikle diyeti ödemek gerekir.**" *(Bakara sûresi, 178)* şeklinde sulha teşvik edilmektedir. Yine Peygamberimiz (s.a.s.)'in veda hutbesinde cahiliye adeti olan kan davalarının kaldırıldığını bildirmesi, toplumsal barış ve huzurun en önemli temellerinden birinin sulh olduğuna ayrıca işarettir.

Affetmenin uhrevi boyutu ile ilgili şu rivayet ise çok çarpıcıdır: "Bir defasında Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ashabıyla beraber otururken bir ara gülümser. Orada bulunanlardan Hz. Ömer: 'Ey Allah'ın Resûlü! Seni güldüren nedir?' diye sorar. Efendimiz şöyle buyurur: 'Ümmetimden iki kişi Allah'ın huzurunda diz çökmüşler biri diğeri için, 'Ey Rabbim! Bundan benim hakkımı al, dünyada bana haksızlık yapmıştı.' der. Bunun üzerine Allah (c.c.) da hak yiyen zâlime şöyle seslenir: 'Kardeşinin hakkını ver!' O kişi (zâlim) de 'Ey Rabbim! Sevaplarımdan bir şey kalmadı ki.. ne vereyim?' der. Allah Teala bu defa mazluma hitaben: 'Kardeşine ne yapmak istersin? Sevaplarından bir şey kalmamış.' der. Bunun üzerine mazlum: 'Ya Rabbi! O takdirde benim günahlarımdan bir kısmını yüklensin!' talebinde bulunur. Bu sırada Peygamberimiz'in gözleri yaşla dolar ve 'O gün büyük bir gündür. O gün, insanların günahlarını başkalarının yüklenmesine muhtaç olacağı bir gündür!' buyururlar." Zira Kur'ân-ı Kerim'de لِيَحْمِلوُا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ القِيَامَةِ... "Kıyamet gününde (zalimler, mücrimler) kendi günahlarını eksiksiz yüklendikleri gibi, bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarını da yüklenmiş olurlar." *(Nahl sûresi, 25)* buyurulmakta, ayrıca hadislerde de, kıyamet günü haksızlık ve zulmedenlerin sevapları olmazsa mazlumların günahlarının alınıp (adalet gereği) zalimlere yükleneceği belirtilmektedir. *(Bkz.: Müslim, Birr 59)* Peygamberimiz bu hüzünlü tablonun arkasından hadisenin devamını şöyle nakleder: Mazlumun, kendi günahlarının zalime yüklenmesini istemesi üzerine Rahman olan Cenab-ı Hak mazluma hitaben buyurur ki: "Başını kaldır, cennetlere bak!" Mazlum başını kaldırıp o tarafa bakınca hayret ve sevinçten: "Ey Rabbim! Gümüşten şehirler, incilerle süslenmiş altından köşkler görüyorum. Bunlar hangi Peygamber'e aittir, hangi sıddîk ya da şehid için hazırlanmıştır?" der. Bu defa Allah Teala şöyle buyurur: "Bunlar senin zannettiğin zümreler için değil, ücretini verenler için hazırlanmıştır." Bunun üzerine mazlum: "Ey Rabbim! Bunların ücretine kimin gücü yeter ki?" der. Allah Teala da: "Şu anda ancak senin gücün yetebilir." buyurur. Mazlum hayretle: "Nasıl ya Rabbim! Bende onlara verecek ücret nerede!. Ben onların bedelini nasıl ödeyebilirim?" deyince, Cenab-ı Hak bunun üzerine: "Kardeşini affetmekle, ondaki hakkını almaktan vazgeçmekle." buyurur. Bu müjde karşısında mazlum da "Affettim ya Rabbi! Hakkımı almaktan vazgeçtim." der. Bu defa da Cenab-ı Hak mazlum kişiye hitaben: "O halde tut kardeşinin elinden ve onu cennete koy!" diye emreder. Hz. Peygamber kıyamet günü gerçekleşecek bu olayı naklettikten sonra إِتَّقوُا اللهَ وَأَصْلِحوُا ذَاتَ بَيْنِكُمْ فَإِنَّ اللهَ يُصْلِحُ بَيْنَ المُؤْمِنِينَ يَوْمَ القِيَامَةِ. "Allah'tan korkun! Kötülük yapmaktan sakının, birbirinizin arasını bulun. Çünkü Allah, kıyamet günü mü'minlerin arasını bulacaktır." *(Gazzali, el-Maksadü'l-esnâ, Mısır, trs. s. 103)* buyurmuşlardır. Bu ve benzeri hadislerin de gösterdiği gibi mü'min daima sulhtan yana olmalı ve öncelikle af ve sulh teklifi kendinden başlamalı ve başkasına da örnek olmalıdır. Bu konuda Yüce Rabbimiz Kur'ân-ı Kerim'de إِدْفَعْ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَداوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِىٌّ حَمِيمٌ. "Sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak!. O zaman görürsün ki, seninle kendisi arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki yakın (samimi) bir dost olur." *(Fussilet sûresi, 34)* buyurmaktadır. Kötülüğe iyilikle karşılık vermenin düşmanlıkları sıcak dostluklara çevireceği hakikati, ahlâk psikolojisi ve toplumsal barış açısından son derece önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır. Kuşkusuz insanların bazı kötülüklerini hukukî yaptırımlarla önlemek mümkündür. Ancak hiçbir toplumu sadece bu yaptırımlarla uzun süre ayakta tutmanın, hele bu yolla insanlar arasında dostluk ve kaynaşma sağlamanın, kalıcı toplumsal ilişkiler kurmanın mümkün olmadığı hemen bütün siyaset ve hukuk felsefecileri tarafından kabul edilmektedir. Özellikle bireysel özgürlüklerin öne çıkarıldığı yönetimlerde bu özgürlüklerin anarşiye dönüşmemesi için hakkına razı olmak, bağışlamak, yardımlaşmak gibi Hz. Peygamber'in sünnetindeki feragat örneği davranışların geliştirilmesine, bunun için de insanların bu yönde eğitilmelerine büyük ihtiyaç vardır. Bu yapıcı davranışın en ileri derecesi, kişinin kendisine yapılan bir kötülüğü cezalandırması mümkün olduğu halde bağışlaması, hatta kötülüğü iyilikle karşılama erdemini gösterebilmesidir. İslâm ahlakında buna "hilm" denir. Abdullah b. Abbas (r.a.) "Mü'min kişi bu erdemli işleri yaparsa Allah onu şeytanın etkisinden korur, düşmanının dahi ona saygı duymasını sağlar." *(Bkz.: Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, IV, 611)* diyerek; insanın manevi yönüne dikkat çekmektedir. İşte Kur'ân ahlakı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eğitim metodu.

Netice olarak barışın ve sulhun sembolü olan Müslümanlar (hatta İslâm ülkeleri), önce ferdi planda aile fertlerine, sonra komşularına ve daha sonra da tüm insanlara göstereceği af, sulh ve müsamaha (tolerans) ile, dünyadaki manevi huzur ve mutluluk kaynağı olan cenneti elde edebilirler. Ayrıca manevi mükâfat olarak da ahirette Allah'ın nimetleri olan cennetleri kazanabilirler.

* Araştırmacı - Yazar
msarik@yeniumit.com.tr

Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ boğarım!..

- Boğamazsın ki!
- Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle!
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!
Adam aldırma da geç git, diyemem aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu...
İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?

M. Akif ERSOY

Allah Derim

Sırtımda, taşınmaz yükü göklerin;
Herkes koşar, zıplar, ben yürüyemem!
İsterseniz hayat aşını verin;
Sayılı nimetler bal olsa yemem!

Ey akıl, nasıl delinmez küfen?
Ebedi oluşun urbası kefen!
Kursa da boşluğa asma köprü, fen,
Allah derim, başka hiçbir şey demem!

Necip Fazıl KISAKÜREK

YENİ ÜMİT

Prof. Dr. Abdulhakim YÜCE *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

İlim ve Gayret Deryası FAHRUDDİN ER-RÂZÎ

Râzî Kelam ilmindeki geniş bilgisi ile tanınmış olmakla beraber, o aynı zamanda büyük bir tefsir âlimi ve önemli bir filozoftu. Tıpkı Gazali gibi kelam, tefsir, fıkıh usulü ve mantık alanlarında birtakım yenilikler yaptı ve bu yenilikler ondan sonra gelen bilginler tarafından da geniş ölçüde benimsendi. Aklî ilimlerdeki geniş bilgisinden, özellikle kelam, tefsir ve felsefedeki ehliyetinden dolayı o günden bugüne 'imam' diye anıldı.

İnsanlık tarihine bakıldığında, şahsiyetleri, hayatları, yaptıkları ve bıraktıklarıyla çağları aşan abidevî kişiler görülür. Adeta bir ovadaki tepeler veya dağlar gibi hemen seçilirler. İslâmî ilimler sahasında Fahruddin Râzî bunlardan biridir. Bu yazımızda onu kısaca tanıtmaya çalışacağız.

Yaşadığı Dönem

Abbasî hilafetinden ayrılıp müstakil hale gelen birçok ufak devletin kurulmasından sonra, İslâm âleminde fikrî hareketlilik daha çok canlandı, kültür seviyesi yükseldi ve yaygınlaştı; söz konusu devletlerin sarayları âlimler, şairler, edipler ve diğer münevverlerle dolup taştı. İlmî ve kültürel faaliyetlerini, zararlı siyasî ve dinî gayelerine ulaşma aracı edinen birçok fırkanın ortaya çıkışı da bunlara ilave edilmelidir. Abbasi devletinin zayıflayıp gücünü kaybetmesine, İslâm dünyasının bu yıllarda genel bir çözülme ve parçalanma sürecine girmesine rağmen, Sünnî ulema ile diğer mezheplere mensup âlimler arasında yapılan **ilmî münazaralar**, bu dönemin en belirgin vasfı haline geldi. İrili ufaklı bu devletlerin kurulması, servetin artmasına, medeniyetin gelişmesine ve buna bağlı olarak ilmî hareketlerin parlak bir döneme girmesine yardımcı oldu.[1] Mesela İbn Rüşt (595/1198), Necmüddîn Kübra (618/1226), Feridüddîn Attar (618/1228), Seyfüddîn Âmidî (631/1233) İbn Fârız (632/1234), İbn Arabî (638/1240), Sadruddîn Konevî (672/1272), Mevlâna (673/1273), gibi tanınmış ve hâlâ kendilerinden söz edilen ilim, fikir ve tasavvuf erbabı bu dönemde yetişti. Buna rağmen devam etmekte olan Haçlı seferlerinin yorgun düşürdüğü İslâm âleminin 617/1225'ten sonra bir de Moğol istilasına uğraması, ilim ve medeniyetin gelişmesine ağır bir darbe oldu.[2] İşte Râzî de bu dönemde yaşadı.

Kısaca Hayatı

Razî, 543/1149'te Selçuklu devletinin başkenti **Rey**'de dünyaya geldi. Ailesi aslen Taberistanlıdır. Batı İslâm dünyasında İbnü'l-Hatîb, diğer yerlerde ise Fahruddîn Razî ve Fahr-i Razî şeklinde meşhur oldu. O çevrenin fıkıh ve kelam âlimi olan babası Ziyauddin Ömer (559/1164) güzel ve etkili hitabetiyle de tanınıyor, bu yüzden "***Hatibü'r-Rey***" diye anılıyordu.[3] Râzî 16 yaşında babasını kaybedinceye kadar ondan ders aldı. Öğrenimini devam ettirmek için Rey'den ayrılarak Simnan'a geldi. Burada bir süre fıkıh tahsil ettikten sonra tekrar Rey şehrine dönerek meşhur hocalardan olan Mecdüddîn el-Cilî'den felsefe ve kelâm dersleri aldı.[4]

Kelâm, felsefe ve metafizik konularında yetenekli, hevesli ve meraklı olan Râzî, Horasan'da Farabî ve İbn Sina'nın eserlerine muttali oldu; bunlardan çok yararlandı ve bu konudaki bilgilerini daha da genişletme imkânı buldu.[5] Tıp, astronomi, dil ve edebiyat konularıyla da ilgilendi ve bu ilimlere dair eserler yazdı. Râzî ziyaret

ettiği yerlerdeki tanınmış âlimlerle ilmî münakaşalar ve münazaralar yaptı; bu özelliği bilgi dağarcığını daha da genişletmesine vesile oldu.

Maveraü'n-Nehir, Türkistan, Horasan ve pek çok Hint şehirlerini dolaşan Râzî, maddî durumu oldukça zayıf iken Rey'e döndüğü bir sırada iki oğlunun zengin bir doktorun iki kızıyla evlenmesi neticesinde maddi sıkıntılardan da kurtuldu. Râzî, Gur sultanı Gıyasettin ve kardeşi Şihabudîn ile iyi ilişkiler kurdu ve devletlerinde görev aldı. Daha sonra Horasan'a geldi ve Harzemşah M. b. Tökiş'in yanında ilim ve eğitim faaliyetlerini sürdürdü. Hem Gur'de hem de Harizm'de kendisine özel medreseler tahsis edilen Râzî, ***Şeyhu'l-İslâm*** olarak tanındı; büyük bir şöhret, nüfuz ve itibar elde etti.[6]

Râzî, 606/1209 senesinin Ramazan Bayramı günü vefat etti. Kendilerini tenkit ettiği ve hatalarını açıkladığı Kerramîler'in, Râzî'yi zehirledikleri şeklinde bir rivayet de mevcuttur. Yazdığı vasiyet üzerine ölümü gizli tutuldu; akşam karanlığında evinde defnedilmesine rağmen bir dağın eteğine defnedilmiş gibi gösterildi; bu iş, Kerramîler cesedini çıkarıp parçalamasınlar diye tedbir olarak yapıldı.[7]

Tarihçi Safedî'ye göre şu beş hasleti Yüce Allah, emsali arasında adeta Râzî'ye tahsis etmişti:

a) Parlak ve işlek bir zihin,
b) Güçlü bir hafıza,
c) Çok bilgi,
d) Sağlam bir muhakeme,
e) Mükemmel bir irade gücü.[8]

Râzî de babası gibi iyi bir hatipti. Arapça ve Farsçaya hâkimiyeti tamdı. Her iki dille mükemmel konuşur ve eser yazardı. Vaaz ve hutbeleri esnasında duygulanır, heyecanlanır, vecde gelir ve ağlardı. Cemaati de coşturur ve ağlatırdı. Sultanlar, vezirler, bilginler, devlet adamları, sûfîler ve çeşitli mezhep ve kanaate sahip değişik insanlar onun cemaatine katılır ve dinlerlerdi. Vaaz esnasında bile kendisine sorulan birçok soruya muknî cevaplar verir ve bundan ötürü birçok sapık fırka mensubunun itikatlarının düzelmesine vesile olurdu.[9] Çok yoğun geçen ilmî faaliyetlerine rağmen Râzî, *vird edindiği dua ve ibadetleri* aksatmaz, zühd ve riyazete riayet ederdi.

Yakın ve uzak birçok hükümdar ve devlet adamıyla münasabeti oldu ve o günün geleneğine uygun olarak yazdığı kitapları onlara ithaf etti. Bu davranışı da devlet adamları üzerinde büyük bir etki ve nüfuza sahip olmasında rol oynadı. Sohbet ve dersini dinlemeye gelen sultanlar huzurunda çok rahat konuşuyordu. Bir gün vaaz ederken Sultan Şihabuddîn'e: "Ey Padişah! Ne senin saltanatın kalır ne de Râzî'nin şu allı pullu lafları. Hepimizin dönüşü Allah'adır." demişti.[10]

Eserleri

Râzî'nin isimleri bilinen iki yüz kadar eseri, İslâm düşünce hayatının hemen bütün alanlarıyla ilgili olup, döneminin neredeyse bütün ilimlerini ihtiva etmektedir. Ancak eserlerinin bir kısmı zamanımıza kadar ulaştıysa da, maalesef diğer kısmı ulaşmamıştır. Zayi olduğu sanılan bazı eserlerine araştırmalar sonunda çeşitli kütüphanelerde rastlanmaktadır. Ne yazık ki eserlerinin çoğu hâlâ çeşitli kütüphanelerde elyazması halinde durmaktadır. Bunların önemli bir kısmı Türkiye'deki kütüphanelerde de mevcuttur. Aşağıdaki satırlarda bazı eserlerinden söz edilecektir.

İslâmî İlimlerdeki Yeri

Râzî Kelam ilmindeki geniş bilgisi ile tanınmış olmakla beraber, o aynı zamanda büyük bir tefsir âlimi ve önemli bir filozoftu. Tıpkı Gazali gibi kelam, tefsir, fıkıh usulü ve mantık alanlarında birtakım yenilikler yaptı ve bu yenilikler ondan sonra gelen bilginler tarafından da geniş ölçüde benimsendi. Aklî ilimlerdeki geniş bilgisinden, özellikle kelam, tefsir ve felsefedeki ehliyetinden dolayı o günden bugüne '**imam**' diye anıldı. Kelâm ve felsefede '*İmamın görüşü budur.*' ifadesiyle daima Râzî anlaşılır. Altıncı asrın **müceddid**i olarak da gösterildi.[11]

Meşhur mutasavvıf ve âlim Muhyiddin b. Arabî, Râzî'nin şöhretini duydu ve ona bir mektup yazdı. Hatta İbn Teymiye, İbn Arabî'nin geniş ölçüde Râzî'nin felsefî eserlerinden, özellikle **el-Muhassal**'dan yararlandığını belirtir.[12]

Ders ve vaazları ile kitaplarının son derece açık, akıcı ve kolay anlaşılır; özlü, etkili ve tertipli oluşu, onun tesirini artıran sebeplerden biridir. Kelam ve felsefe gibi zor anlaşılan ilim bahislerini bile oldukça kolay anlaşılır bir dille ifade eder.

Etrafında çok geniş ve çoğu mütehassıs bir talebe halkası vardı. Zira o gittiği her yerde ilimle meşgul oldu. Kitap mütâlaa etmeyi çok severdi. Hatta yemek yerken kitap okumadan geçirdiği zamanlara pek acıdığını her zaman söylerdi. İlim ve irfana susayanlar, o nereye giderse peşinden giderdi. Ne zaman bir yere gitmek için atına binse, âlim ve talebelerden üç yüz kadarı da beraberinde giderdi.[13] Talebeleri kendisine çok hürmet ederlerdi. Onun yanında tam bir edep ve terbiye dairesinde bulunurlardı. Bütün talebelerinin kalbine heybeti yerleşmişti.

Hizmetinde kusur etmemek için çok gayret gösterirlerdi. İşte, Râzî'nin tesirini yayan ve devamlı kılan, bu talebeleri ve anlaşılır eserleriydi. Gençlik yıllarında, **el-Lübab** adıyla, el-Muhassal'ın bir özetini çıkaran Endülüslü İbn Haldun da onun tesirinde kalanlardandı. Bu durum o çağlarda Râzî'nin tesirinin, Endülüs ve Mağrib'de de yaygın olduğunu gösterir.[14]

Râzî, özgün ilim anlayışından ötürü müstakil bir ekol sahibi sayılmaktadır. Ele aldığı bir konuyu önce ana meselelere, sonra bu meseleleri ikinci derecede meselelere, sonra onu dallara ayırmakta, bunlardan her birinin delilini vermekte; böylece konu bütün ayrıntılarıyla aydınlanmaktadır.

Kelâm İlmindeki Yeri

İlk asırlarda Eş'arî'nin metodunu takip eden kelamcılar vahyin hakikatlerini daha kolay ve etkili bir şekilde anlatmak için zamanla mantığı da kullanmaya başladılar. Hicrî IV. yüzyıldan itibaren bu iş daha güçlü ve sistematik hale gelerek özellikle el-Cüveynî (478/1085)'nin **İrşad** ve **eş-Şâmil** gibi eserlerinde zirveye ulaştı. Gazalî'yle beraber kelâm yeni bir usul kazandı. O, bir yandan başlangıçtaki felsefe muarızı tavrını korurken, diğer taraftan mantık metodunu, aklî delilleri ve bazı felsefî görüşleri kullanmaya başladı. Bu yeni metot daha sonraki kelamcıların **felsefî kelam** anlayışlarının temellerini oluşturdu. Râzî'yle birlikte bu ekol gücünün ve mükemmelliğinin adeta zirvesine ulaştı. Râzî'nin eserlerinde, kelamî meseleler diğer ilimlerle bütünleştirilmiş olmasıyla tebarüz eder. Mesela **Esasü't-Tenzil** adlı risalesinde kelam ile ahlâkı, **Levamiu'l-Beyyinat** ve **Esasu't-Takdis** adlı eserlerinde ise kelamla tasavvufu mezceder.[15]

Râzî'nin, kelamla metafiziği bir potada yoğurup mezcettiğini belirten İbn Haldun, onun mantık konusundaki önemine de dikkat çekerek, mantığa yeni bir şekil verdiğini söyler. Gerçekten de Râzî mantık konusunu yeni bir biçimde ele aldı; daha sonra medrese hocaları bu şekli takip etti.[16]

Kısacası Râzî, sadece kelam kitaplarını yeni bir anlayışla düzenlemek ve felsefî bahisleri bu ilme daha çok katmakla kalmadı, bundan daha önemli olarak, kelamın geleneksel konularını önceki kelamcılardan farklı olmak üzere, felsefî bir tahlil ve yoruma da tâbi tuttu.

Fıkıh İlmindeki Yeri

Temelde kelamla ilgilendiyse de Râzî, fıkha da önem verdi. Fıkıh usulüne dair **el-Mahsul fî Usuli'l-Fıkh**, **el-Meâlim** ve **İhkâmu'l-Ahkâm** gibi eserleri, onun fıkıhtaki kudretine delildir.

Râzî, özellikle fıkıh usulünde dirayetli olup, bu ilmi mütekellimîn üslûbuyla inceledi. Râzî'nin Şafiî fıkhındaki önemi, birçok Şafiî âliminin fetvalarında vücut bulan pratik uygulamalardan çok, fıkhın teorik esaslarına yaptığı katkılarda ortaya çıkar.[17] Bununla birlikte **Şerhu'l-Veciz fî Fıkhi'l-Gazalî** adlı eseri tamamıyla pratiğe yönelik bir eserdir. Ancak ibadet ve nikâh bölümlerini üç ciltte incelemiş ve gerisini tamamlayamamıştır.[18] Meşhur tefsiri **Mefâtihu'l-Gayb**'da da yeri geldikçe fıkhî meselelere girer. Fıkıhtaki usulünü Mâide sûresindeki abdest ayetinde 41. meselede açıklar.

Hadis İlmindeki Yeri

Râzî kelâm, felsefe ve usul gibi ilimlerle meşgul olurken, bu ilimler seviyesinde derinlemesine bir hadis tahsiline fırsat bulamamış gibi görünüyor. Mesela o, en ciddi konularda bile başka müfessirlerden hadis nakleder. Zehebî (748/1347)'nin Râzî'yi hadis ravileri arasında duafadan saymasına, es-Subkî (771/1369): "Râzî'yi bu raviler arasında zikretmek anlamsızdır. Çünkü o muhaddislerden değildir."[19] şeklinde cevap verir.

Bununla birlikte Râzî, özellikle tefsirinde çok sayıda hadis nakleder. Bu nakiller arasında yer yer hadisin kaynağını belirtir, bazen de senedini olduğu gibi verir. Râzî yeri geldikçe hadis usûlü konularında da görüş beyan eder. Tefsirinin mukaddimesinde lafızların delâletinden bahsederken, kısaca **âhâd** ve **mütevâtir** haberlere işaret eder.

Tefsir İlmindeki Yeri

Râzî'nin diğer ilimlere olan ilgisi onun Kur'ân'a olan aşkını asla azaltmadı. Şöyle dediği rivayet edilir: "Kelâm ilminin bütün metotlarını ve felsefenin bütün yollarını denedim, fakat Kur'ân-ı Kerim'i okumaktan elde ettiğim faydayı hiçbirisinde bulamadım."[20] Buna rağmen tefsire ait eserlerini ömrünün sonlarına doğru kaleme aldı. Anlaşılan Râzî, kelam ve felsefe alanında zengin bir bilgi birikimine sahip olduktan sonra, bu müktesebatla Kur'ân'a baktı ve tefsir ilmi daha çok ilgisini çekti. Neticede Râzî, elde edip geliştirdiği usûl ve benimsediği bakış açısıyla, diğerlerinden farklı ve özgün bir tefsir yazmanın mümkün olduğu kanaatine varmış; özellikle Fatiha sûresindeki anlam ve muhteva zenginliği dikkatini çekmiş olmalı ki, sadece bu sûreden **on bin mesele** çıkarabileceğini söyledi ve bu iddiasını ispatlamak için Fatiha suresini tefsire başladı.[21] Bu sûreyi başarılı bir şekilde tefsir etmeyi başaran Râzî'nin tefsir yazma arzusu, adeta bir tutku haline geldi. Zira bildiği ilimlerin çoğundan bu hususta faydalanabileceğini, bilgi birikimini tefsire aktarmasının ve yansıtmasının verimli neticeler vereceğini düşünmüş olma-

lıdır. Bu düşünce onu, **Mefatihu'l-Gayb** isimli muazzam tefsirini yazmaya sevk etti denebilir.[22]

Çeşitli Fırkalarla Mücadelesi

Râzî'nin gayretli ve mücadeleci bir ruha sahip olduğu hemen her eserinde açıkça görülmektedir. Sürekli olarak okuyan, araştıran ve çeşitli zümrelere mensup âlimlerle ilmî ve fikrî münakaşa ve münazaralar yapan Râzî'nin, çok seyahat eden bir insan olduğunu hayat hikâyesinden öğreniyoruz. Bu gezilerinin gayesi, hem gittiği yerdeki bilginlerden ve kütüphanelerden faydalanmak, hem İslâmî meselelerin doğru yorumlarını anlatmak ve bunların savunmasını yapmaktı. Böylelikle Ehl-i Sünnet muhalifi fırkalarla daha etkili mücadele etme imkânını bulmuş oluyordu. Zaten temel gayesinin sahih bir İslâm anlayışını müdafaadan başka bir şey olmadığını, samimi dualarından, yalvarışlarından ve coşturucu vaazlarından öğrenebiliyoruz.

O, özellikle fesahat, belagat ve zekâsının keskinliğiyle ün yapmıştı. Râzî'yi muarız seçen herkes, kısa zamanda onun cedel ve belagat silahlarını kullanmada ne derece usta olduğunu anlayabiliyordu. **Münazarat** isimli kitabı bu özelliklerinin çarpıcı delillerini ihtiva eder.

Mu'tezile ile irade, insan fiillerinin yaratılması, kaza-kader, hayır-şer, Kur'ân'ın mahlûk olup olmaması, ru'yetullah, Allah'ın zat, sıfât ve fiilleri, va'd-vaîd ve hüsünkubuh gibi konuları tartıştı ve hemen her defasında galip geldi.[23]

Râzî'nin esas mücadeleleri, önce Müşebbihe ve Mücessime dediği Kerramiye ile oldu. Tefsirinde yeri geldikçe Kerramîlerin düşüncelerini çürütme yoluna gitti. Bu gayret ve mücadelesinden ötürü Sultan Gıyaseddîn'e şikâyet edildi ve neticede, bir rivayete göre, Kerramîler tarafından zehirlendi.[24] Şiî ve Karmatîlerin görüşlerini de çürütme yoluna giden Râzî'nin, zamanında çok kuvvetli olmakla beraber Tasavvuf akımı ve tasavvuf ehliyle herhangi bir şekilde ihtilafa düştüğü ve onlarla tartıştığı bilinmemektedir.

Râzî'nin Tefsirinden Bir İki Anekdot

İhlâsı Elde etme Yolu

"Cenab-ı Hak kullarına sanki şöyle sesleniyor: 'Kulum! Çok fazla ibadet edeceğim diye yorulma; **ihlâs**la yapmaya çalış. Ben sana elimden gelen her şeyi vermedim ki, senin elinden gelen her şeyi isteyeyim. Mesela, ticaret malının zekâtında kırkta bir, kırk koyundan bir koyun istiyorum. Ancak sana verdiğim nimetlerde sadece seni kastettim. Sen de ibadetlerinde kimseye ve her hangi bir şeye pay çıkarma. İhlâsla sadece benim için yap.' İşte ihlâsı kazanmanın yolu…"[25]

Takva'nın Anlamı

"Takva kelimesi şu anlamlara gelir: 1. Kulun, yaptığı ibadetlerde kusur edeceği endişesine düşerek, elinden geldiği kadarıyla eksikliklerden sakınması, 2. Kulun, yaptığı ibadetleri Allah'ın rızasını istemenin dışında, her hangi bir maksat için yapmaktan şiddetle kaçınması, 3. Kulun, ibadetlerine şirk şaibesinden şiddetle uzak durması demektir."[26]

Allah'ın Rahmetinden Ümit Kesilmez

"Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, ancak kişinin, Allah'ın her şeye kadir olmadığına ya da her şeyi bilmediğine veya O'nun cömert değil de cimri olduğuna inanması durumunda söz konusu olur. Bu üç durumun hepsi de küfürdür. Öyle ise, ümitsizlik, bu üç durumdan biriyle olduğuna göre, ümitsizlik kâfirin sıfatı olur."[27]

* Y. Y. Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
ayuce@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Hasan İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, 4/271.
2. İ. A. Harzemşahlar, F. Köprülü, 5/250.
3. Sübkî, Tabakatu'ş-Şafiiyye, 5/33.
4. İbn Hallikan, Vefeyat, 4/250.
5. İbnu'l-Kıftî, İhbaru'l-Ulemâ, 190.
6. İbn Hallikan, Vefeyat, 4/250.
7. İbn Kıftî, İhbaru'l-Ulemâ, 191.
8. İbn Ebu Useybiya, Uyûnu'l-Hikme, 462.
9. İbn Kesir, el-Bidâye, 13/55.
10. İ. Subkî, Tabakatu'ş-Şafiiyye,5/33.
11. İbn Hallikan, Vefeyat, 4/250.
12. İbn Teymiyye, Mecmeu'l-Fetâva,5/106.
13. Taşköprîzâde, Mevzuatu'l-Ulûm, 566.
14. İbn Haldun, Mukaddime, 3/1020.
15. Şerif, M. M., İslam Düşüncesi Tarihi, 2/272.
16. İbn Haldun, Mukaddime, 3/1082.
17. Şerif, M. M., İslam Düşüncesi Tarihi, 2/227.
18. Razî, İtikadu'l-Fıraki'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn, 33.
19. Zehebî, Mizânu'l-İ'tidal, 3/340.
20. İbn Ebi Useybiya, Uyûnu'l-Enba, 2/27.
21. Razî, Mefatih, 1/2.
22. Uludağ, S., Fahrettin Razî, 112.
23. Subkî, Tabakat, 5/34.
24. İbn Kesir, el-Bidaye, 13/19.
25. Razî, Mefatih, 27/45.
26. Razî, Mefatih, 11/205.
27. Razî, Mefatih, 18/199.

Prof. Dr. İbrahim EMİROĞLU *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

KUR'ÂN'DA **AHLAK** ESASLARI

Arapça bir kelime olan ahlakın konusunu insanın karakteri, iyi ve kötünün tespiti, iyiyi alıp kötüden kaçınma yolları, insanın yapması gereken vazifeler oluşturur. Kur'ân-ı Kerim, bilinen ahlak kitaplarındaki sisteme göre değil de kendine mahsus sistematiği içerisinde eksiksiz bir ahlak sistemi oluşturacak zenginlikte nazari prensipler ve ameli kurallar getirmiştir. Kur'ân ahlakı sayesinde insan, davranışlarındaki güzel ve çirkin olanı anlarken *fazilet* ve *rezilet*leri de kavrar, ahlakı faziletlerle süslenme ve kötülüklerden yahut manevi hastalıklar (emradu'l-kalb)'dan kurtulma yollarını öğrenir. Zaten ahlakın gayesi de budur.

Kur'ân-ı Kerim'de "ahlak" kelimesi doğrudan geçmemekle birlikte iki yerde "hulk" kelimesi geçmektedir. Bununla birlikte Kur'ân'da ahlak ile ilgili pek çok kelime ve kavram yer almaktadır. *Mesela, birr (iyilik), takva (Allah'tan sakınma ve dini hassasiyetle yaşama), amel-i salih (iyi-hayırlı işler yapma), istikamet (doğruluk), hüsün (güzel düşünceli ve güzel davranışlı olma), hayr (iyi), ma'ruf (iyilik)* gibi iyi ahlaklı olma; *ism (günah), dalâl (sapkınlık), fahşâ (çirkin söz ve davranış), münker (kötü), bağy (isyankârlık), seyyie (günah iş), hevâ (nefsin boş arzularına uyma), fisk (günahkârlık), fücûr (günah işlemek), zulüm* gibi kötü ahlaklı olmayı ifade eden birçok kavram vardır. Ayrıca pek çok ayette "amel" teriminin alanı, ahlaki davranışları da içine alacak şekilde geniş tutulmuştur.

Kur'ân'da nazarî ve amelî ahlakla ilgili çok zengin bilgi ve prensipler bulunmaktadır. Bunları şöyle maddeleştirmek mümkündür.

1. Kur'ân'da **ahlak, iman ve ibadetle iç içe**dir. Kur'ân imanın yanı sıra ibadet etme ve güzel ahlaka sahip olma gereğine birçok ayette işaret eder. Bu ayetlerden birisi şöyledir:

"Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar; kızdıkları zaman da onlar, affederler. Rab'lerinin çağrısına gelirler, namazı kılarlar. İşleri, aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan hayır için harcarlar. Bir zulüm ve saldırıya uğradıkları zaman kendilerini savunurlar. Kötülüğün cezası, yine onun gibi bir kötülüktür. Kim affeder, barışırsa onun mükafatı Allah'a aittir. Doğrusu o, zalimleri sevmez. Kim zulme uğradıktan sonra kendini savunursa onlar kınanmaz ve cezalandırılmazlar. Kınanan ve cezalandırılacak olanlar, insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız yere saldıranlardır. İşte böylelerine acı bir azap vardır. Fakat kim sabreder, affederse, şüphesiz bu çok önemli işlerdendir." (Şûrâ sûresi, 37-43; ayrıca bkz.: Mü'minûn sûresi, 2-8)

Öyle anlaşılıyor ki, Kur'ân'da ahlaki vazifelerle dinî emirler bir arada zikredilmiştir. Hiçbir ahlakî emir yoktur ki, dini veya imanî bir emir olmasın. Örneğin namaz, oruç, hac ve zekat nasıl bir dini vazife ise, sağlığı koruma, aileyi yaşatma ve başkalarına yardım da birer dini görevdir. İnsan öldürme, içki içme ve zina yapma nasıl birer kötülük ise, sağlığını korumama, gıybet, dedikodu, insanların ayıplarını araştırma da haramdır.

2. Kur'ân-ı Kerim, insanın sorumluluğuna geniş yer vermiştir. **Sorumluluk** (*mes'uliyet*) insanın değerini ortaya koyan bir kavramdır. Sorumluluk ve sorumsuzluk, akıllı varlık olan insanla, akılsız varlıklar arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Kur'ân'ın emir ve nehiylerinin insanı merkeze aldığı görülmektedir.

İnsan önce **Allah'a karşı** sorumludur. Bu sorumluluk gereği insan, Allah'a ve O'nun vahyettiği gerçeklere inanmak, O'na şartsız olarak itaat etmek; O'nun kelamı, eserleri ve nimetleri üzerinde fikretmek, zikretmek ve şükretmek; O'nu her şeyden çok sevmek, O'na günlük ibadetini yapmak; O'na güvenmek, tövbe etmek ve rahmetinden ümit kesmemek zorundadır.

İnsan Allah'tan sonra **Peygamberine**, **değerlerine, kendisine**, **ailesine**, **çevresine** ve **tüm insanlara karşı** sorumludur. Ahlaki sorumluluğun en bariz ifadesini, *"Oku kitabını, bugün nefsin sana hesap görücü olarak yeter… Hiçbir*

günahkar başkasının günah yükünü yüklenemez." *(İsra sûresi, 14-15)* ayetlerinde buluyoruz. Ayrıca her nefsin kendi hazırladığını bileceği, içlerinden hiçbirinin bırakılmayacağı, davranışlarının her birinin tespit edilip yazılacağı, herkesin tek tek hesaba çekileceği; kulak, göz ve kalbin mesul tutulacağı, dünyada verilen nimetlerin hesabının sorulacağı belirtilerek, sorumluluk kesin çizgilerle pekiştirilmiştir. *(Bkz.: Tekvir, 81/14; İnfitar, 82/5; Kehf, 18/47,49; Bakara, 2284; İsra, 17/36; Tekasür, 102/8)*

Kur'ân'da sorumluluk için **hürriyete** (**meşru her isteğin, herhangi bir engelle karşılaşmadan gerçekleştirilmesi**) geniş yer verilmiştir. Nasihat ve öğütler verilmekle birlikte hürriyete müdahale edilmemiştir. Hürriyet içinde insan, ya nefsini temizleyip gerçek mutluluğa erecek ya da nefsini kötülükle karartıp ziyana uğrayacaktır. Bu yüzden sorumluluk-özgürlük ilişkisini ölçülü kuramayanlara şeytan *"O halde kusuru bana yüklemeyin, kendinizi kınayın!"* *(İbrahim sûresi, 22)* diyecektir. Ahlaki sorumluluk şuuru devam ettikçe, ahlak devamlılık arzeder. *"Bir millet kendilerinde bulunan (güzel meziyet)i değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez."* *(Enfal sûresi, 53)* Böylece ilahi adalet, nimetin değiştirilmesi ile insani sorumluluk arasında doğrudan ilişki kurmuştur.

3. Kur'ân, ahlakta mecburilik ve mutlaklığı birleştiren bir **vazife** ahlakı sunar. Vazife, Kur'ânî ifade ile *kulluk*, gerekli ve *zorunludur.* *(Hicr sûresi, 99)* Yine vazife, genel, evrensel ve değişmez bir kaidedir. Bu umumiliği Kur'ân'ın "Ey insanlar!" şeklindeki hitabından anlıyoruz. Onun emir ve nehiyleri her yerde bütün insanlar için aynıdır. Vazife *yapılabilir* türdendir. Zira Allah, kimseye gücünün üstünde bir şeyi yüklememiştir. Son olarak vazife *mutlaktır*, *lizatihi*dir. Yani vazife, vazife olduğu için yapılır, menfaati veya hazları sağladığı için yapılmaz. Kur'ân, vazifeye bu açıdan bakarak, görevlerini yapan insanların anlayışlarını kendi dillerinden şöyle nakleder: *"Biz size sırf Allah rızası için ikram ediyoruz, yoksa sizden karşılık istemediğimiz gibi bir teşekkür bile beklemiyoruz."* *(Dehr sûresi, 9)*

4. Kur'ân ahlakında **yükümlülük** (*mükellefiyet*)ün zaruriliği işlenir. Kur'ân'da bu durum, *emir*, *kitabe* ve *fariza* terimleriyle işlenir. Ameli ahlakta yükümlülük olmazsa, sorumluluk olmaz, sorumluluk ortadan kalkınca adaletin gerçekleşmesi mümkün olmaz. O zaman anarşi yaygınlaşır, düzen bozulur.

Kur'ân, ahlaki yükümlülüğü açığa kavuşturmak için ahlaki hareketin iki düşmanını zikreder. Bunlar, düşünmeksizin nefsin isteklerine uyma ve körü körüne bağlılıktır. Bu sonuncuda aklın bütünüyle faaliyet dışı kaldığı ve bunun akıl almaz ölçüde bir şaşkınlık olduğu kaydedilmiştir. *(Bkz.: Sad sûresi, 26; Zuhruf sûresi, 22-23, Bakara sûresi, 170)*

Kur'ân, ahlaki yükümlülükleri koyarken işin *yapılabilirliği*ne önem vermiş *(Talak sûresi, 7; En'âm sûresi, 52; Bakara sûresi, 286)*, *kolaylık prensibi* getirmiş (Bakara sûresi, 185), *hayatın gerçekleri*ni gözetmiş *(Enfal sûresi, 65-66; Fetih sûresi, 17; Nisa sûresi, 98, 101)* ve *tedrici* olarak hayır yarışına zemin hazırlamıştır. *(Bakara sûresi, 184, 237, 280…; Furkan sûresi, 67)*

5. Kur'ân'da ahlaki yükümlülükler bazı **yaptırım** (*müeyyide*)lar ile takviye edilmiştir. Bunlar *ahlaki*, *kanuni* ve *ilâhî* yaptırımlardır. Kişinin kendi nefsine uyguladığı ahlaki yaptırımları tövbe, hatayı düzeltme ve kaza etme, günah ihtimali olan yollardan uzaklaşma şeklinde sayabiliriz. Kur'ân, insanların can, mal ve namuslarının korunmasını, insanın şeref ve haysiyetine uygun bir sosyal düzenin kurulmasını ahlaki bir zaruret saymıştır. Uyulmasını istediği kaideler yerine getirilmediği zamanlarda had, tazir gibi kanuni yaptırımları uygulama yoluna gitmiştir. Kur'ân, bu ceza uygulamalarıyla ahlaki hayat için en etkili yaptırımları getirerek, ahlakla hukuku birleştirmiştir. İlahi yaptırımlar ise, ahlakî ölçülere uyan yahut onları ihlal edenlerin dünyada ve öte dünyada (uhrevî) karşılaşacakları mükafat yahut cezayı içermektedir. Bu ilâhî yaptırım ahlaka, laik ahlakta bulunmayan bir kudsiyet ve derinlik kazandırır.

6. Kur'ân'da, "**hayır**" ahlakı işlenir. O, bütünüyle hikmeti, rahmeti ve genel faydayı gözetmiştir. Böylece kötülük, fesat, bozulma ve nefsin hevasına uyma önlenebilecektir. Gözetilen ilkeler yerine nefsin heva ve hevesleri seçilirse, yeryüzünün mutlaka bozulacağı belirtilmiştir. *(Bkz.: Mü'minûn sûresi, 71; A'raf sûresi, 33; Kasas sûresi, 47)*

Kur'ân'da hayır, davranışların iç ve dış yönünü kapsayan, en güzel gayeleri içine alan anahtar kavramlardan biridir. Hayır, insanın Rabb'ine karşı ibadetinden, insanlarla olan ilişkilerine kadar her güzel tutum ve tavrı içeren kapsamlı bir kavramdır. Kur'ân'da hayır, iman ve ibadet kavramlarıyla bir arada zikredilerek, hayır-ibadet ve hayır-iman ilişkisine geniş yer verilmiştir. Bu ilişki, ferdin ve toplumun bütün hayatını çevreleyen zengin bir içeriğe sahiptir. Kısacası hayır, Kur'ân toplumunun yolu ve ölçüsüdür.

Körle gören, mü'minle fasık, karanlıkla aydınlık, doğruyla eğri, cennetlikle cehennemlik bir olmadığı gibi hayırla şer de bir olamaz. Kur'ân *şerr*i, genel manada yasaklanan davranışlar olarak saymış, şirk koşma, nefse zulmetme, tembellik, tefrika, haksız yere yeme içme, kibir ve haset gibi hareketlerin hepsi şer kapsamına alınmıştır. Öyleyse bize düşen, Kur'ân'ın hayır kapsamına aldığı güzellikleri yaşamak, şer olarak nitelediği kötü düşünce ve davranışlardan da kaçınmak olacaktır.

* Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
iemiroglu@yeniumit.com.tr

Yrd. Doç. Dr. Yunus EKİN *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

Gıybetin öyle bir çeşidi vardır ki, o, diğerleriyle kıyaslanmayacak kadar tehlikeli ve kahredici bir günahtır. Evet, bir topluluğu, bir hareketi ya da bir cemaati temsil eden bir zatın gıybetini yapmak bu türden bir cürümdür. Çünkü o insanın kaderi, temsil ettiği cemaatle bütünleşmiştir; dolayısıyla onun hakkında yapılan bir gıybet bütün cemaatin gıybetini yapmak gibidir.

EN MÜNAFIKÇA GÜNAH: GIYBET

İnsan güzel ahlak ile âlâ-yi illiyyîne yükseldiği gibi, kötü ahlak ile de esfel-i safiline düşer. İşte insanı aşağıların aşağısına düşüren günahlardan birisi de *gıybet etmek*tir. Kitap ve Sünnetin ona karşı onca tahşidatı, dinî, millî ve içtimaî onca zararlarına rağmen, âlim olsun cahil olsun, hemen hemen her kültür seviyesindeki Müslüman'ın müptela olduğu bir hastalıktır. Bu sebeple bir münafık gibi, en has daireden en ücra köşeye, en hassas ve duyarlı mü'minden, fasık bir mü'mine kadar hemen hemen herkesin ağzına ve ameline sirayet eder.

Gıybetin tarifini Efendimiz (s.a.s.) şöyle yapmıştır: Hz. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: 'Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz?' 'Allah ve Resûlü daha iyi bilir!' dediler. Bunun üzerine: *'Birinizin, kardeşini hoşlanmayacağı şeyle anmasıdır!'* açıklamasını yaptı. Orada bulunan bir adam: 'Ya benim söylediğim o kişide varsa, (Bu da mı gıybettir?)' dedi. Aleyhissalatu vesselam: 'Eğer söylediğin onda varsa gıybetini yapmış olursun. Eğer söylediğin onda yoksa bir de bühtanda (iftirada) bulundun demektir.'[1] şeklinde mukabelede bulunarak gıybeti tarif etmiştir

Kur'ân-ı Kerim'de, gıybet, ölmüş kardeşinin etini yemeğe benzetilerek haram kılınmıştır. *"Ey iman edenler zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevvabdır, rahimdir"* (Hucurat sûresi, 12). Klasik tefsirlerde ayetteki temsil (benzetme)in unsurları hakkında bazı nüktelere yer verilmiştir. Bediüzzaman Said Nursî ise enfes tefsirinde söz konusu temsili bütün yönleriyle değerlendirmiş ve âyet-i kerimede, gıybetin, aklen, kalben, insaniyeten, vicdanen, fıtraten ve milliyeten mezmum olduğu îcazkârâne altı mertebede zımnen ve işâreten ortaya koymuştur. Şöyle ki; أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا ayetinin başındaki *hemze* ile muhataplara şu sual yöneltilmektedir: Sual ve cevap mahalli olan aklınız yok mu ki, bu derece çirkin bir şeyi anlamıyorsunuz? Yine ayetteki *"yuhıbbu"* lâfzıyla; "sevmek ve nefret etmek mahalli olan kalbiniz bozulmuş mu ki, en menfur bir işi seversiniz" denilir. Ayetteki *"ehaduküm"* kelimesiyle de "Cemaatten hayatını alan hayat-ı içtimaiye ve medeniyetiniz ne olmuş ki, böyle hayatınızı zehirleyen bir ameli kabul eder?" sorusu sorulur. Dördüncü olarak *"en ye'kule lahme"* kelâmıyla ise, "İnsaniyetiniz ne olmuş

ki, böyle canavarcasına arkadaşınızı dişle parçalamayı yapıyorsunuz?" denilirken *beşinci kelime "ehîhi"* lafzıyla da "Hiç rikkat-i cinsiyeniz, hiç sıla-i rahminiz yok mu ki, böyle çok cihetlerle kardeşiniz olan bir mazlumun şahs-ı mânevîsini insafsızca dişliyorsunuz? Ve hiç aklınız yok mu ki, kendi âzânızı kendi dişinizle divane gibi ısırıyorsunuz?" denilir. Ayetteki son "*meyten*" ifadesiyle de "Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en muhterem bir halde bir kardeşinize karşı, etini yemek gibi en müstekreh bir işi yapıyorsunuz?"[2] soruları yöneltilir ve böylece gıybetin haram oluşundaki hikmetlere işaret edilir.

Osmanlı döneminde yetişmiş büyük Müfessirlerden Âlusî tefsirinde ilgili ayetin tefsirinde İslâm'ın emânı altında olan sulh halindeki gayrimüslimlerin (zimmîlerin) gıybetinin de haram olduğundan bahseder. Zira onların da malı, canı ve namusu dinen ve hukuken koruma altındadır. Ancak İslâm ile savaş halindekilerin (harbîler) gıybetinin caiz olduğunu belirtir. Yine Âlusî, İbn Hibban'ın Sahih'inden, bir Hıristiyan veya Yahudi'ye ona eziyet etmek maksadıyla Yahudi veya Hıristiyan demenin vebali olduğu hakkında bir hadis nakleder.[3] Evet, mü'minlerin iman sahibi olmayanlara karşı üslubu birbirlerine karşı olan üslup ve tutumları kadar önemlidir.[4]

Gıybet, özellikle toplumdaki, güven sadakat vefa ve kardeşlik bağlarını hedef alır. Zararları uzun vadede kendini gösterir, çoğu zaman sohbet ortamı içinde kendini gizler, zaman zaman tenkit elbisesine bürünür ve hatta nefse bir rahatlama hissi de verir. Bundan dolayı insanlar, gıybete düştüklerinin farkına varmazlar. Hâlbuki İbn Abbas ve Zeynelabidin Hazretleri'nin de belirttiği gibi gıybet, köpek fıtratlı insanların katığıdır.[5]

İletişim vasıtalarının çok hızlı geliştiği, dünyanın bir köy haline geldiği çağımızda, gıybet de küresel bir boyut kazanmıştır. Artık hem hayra hem de şerre vesile olan televizyon, internet gibi basın yayın organlarıyla insanların ayıp ve kusurları milyonlara mal edilmekte, milyonlar o ayıplara ve gıybete şahit tutulmaktadır. İnsanlar bu küresel günahtan nasıl tövbe edeceklerini, bu cürmün vebalini nasıl taşıyacaklarını düşünmeli ve kendilerine gelmelidirler.

Gıybeti içinden çıkılmaz bir kuyuya çeviren bir çeşidi vardır ki gıybetin bu çeşidi, diğerleriyle kıyaslanmayacak kadar tehlikeli ve kahredici bir günahtır. Bir topluluğun, bir hareketin veya onu temsil eden zatın gıybetini yapmak bu türden bir cürümdür. Çünkü, o insanın kaderi temsil ettiği cemaatle bütünleşmiştir; dolayısıyla, onun hakkında yapılan bir gıybet bütün cemaatin gıybetini yapmak gibi sayılır.[6]

Gıybetin ne kadar sinsice ve zaman zaman masum bir görünüşle karşımıza çıktığı, Peygamberimiz (s.a.s)'in Hz. Aişe Validemiz'i ikazından anlaşılmaktadır: Hz. Âişe Validemiz (r.anha) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, sana Safiyye'deki şu şu hal yeter!" demiştim. (Bundan memnun kalmadı ve:) "Öyle bir kelime sarfettin ki, eğer o denize karıştırılsaydı (denizin suyuna galebe çalıp) ifsad edecekti." buyurdu. Hz. Âişe ilaveten der ki: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir insanın (tahkir maksadıyla) taklidini yapmıştım. Bana hemen şunu söyledi: "Bana, şu şu kadar dünyalık verilse bile Ben bir başkasının, kusurunu söz veya fiille nakletmem, onun taklidini yapmam!"[7]

Gıybetin bu yönüyle ilgili olarak M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin şu açıklamaları dikkat çekicidir: "Bazıları sözde gıybetten kaçınıyor görünerek, arkadaşları hakkında 'Daha neleri var neleri. Ama gıybet olur diye korkuyor ve hepsini söylemiyorum.' derler. Bu söz, o kastettiği şeyleri söylemekten çok daha büyük bir gıybettir. Çünkü *müphem bir isnad, sarih bin iftiradan daha büyüktür.* Zira muhatabın aklına her türlü günah gelir…"[8]

Gıybetin Yol Arkadaşları

Öncelikle gıybet bir mü'mine saygı ve medh ü sena değil; onun mahremiyetine, namusuna ve şerefine saygısızlıkla yapılabilecek bir günahtır. Bu nedenle bir *mü'mini aşağılamak, küçümsemek* gıybeti hazırlayan amillerdendir.[9] Hâlbuki Peygamber Efendimiz (s.a.s.) "Müslüman'ın, Müslüman'a malı, ırzı ve kanı haramdır. Kişiye Müslüman kardeşini hakir görmesi (mahremiyetine saygısızlık etmesi) günah olarak yeter."[10] buyurmuştur.

Kardeşine *dil uzatma ve karalama* ise, ters tepen bir silaha benzer. Kişi ekseriyetle bu davranışın ya hemen, ya da ölmeden önce cezasını görür. Benzer bir şeyle imtihan edilir. Kardeşini ayıplama ve karalama (lemz) günahı sözlü olabileceği gibi, beden diliyle; jest ve mimiklerle de olur. Her halükarda bir bedenin uzuvları gibi olan mü'minler kardeşlerini ayıplamakla ve kınamakla aslında bizzat kendilerini ayıplamış olmaktadırlar. Yine gıybet ile aynı kefede değerlendirilmesi gereken fısk u fücûrdan bir diğeri de, din kardeşini kızdıracak ve *onurunu kırıcı bir lakapla anmak ve çağırmaktır.* Müslüman olmuş birine Yahudi, Nasrani, fasık, münafık demek yahut da hınzır, eşek gibi lakaplar takmak gibi… Ancak Hz. Ömer'e Faruk, Hz. Ali'ye Ebu Türâb, Hz. Halid'e Seyfullah denilmesi gibi, kişileri ayıplamaktan uzak ve kızdırmayan lakap ve künyeleri kullanmak ise bilindiği üzere asla yasak değildir.

Gıybet çoğu zaman kendisini *sû-i zan*la besler ve insanlar, sû-i zan besledikleri kişileri gıyabında çekiştirirler. Ger-

çekten gıybeti tetikleyen veya hazırlayan günahların başında, mü'min kardeşinin davranış motifleri hakkında temelsiz kuşkulara dayanan kötü düşünce ve tahminden ibaret olan sû-i zan gelir. Neticede bir fasid daire meydana gelir ki, bazen sû-i zan gıybeti, bazen de gıybet sû-i zannı doğurur. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s.) "Sû-i zandan sakınınız. Zira sû-i zan sözlerin en yalanıdır…"[11] buyurmuştur.

Gıybete zemin hazırlayan bir diğer günah ise, *tecessüs*, yani başkalarının ayıp ve kusurlarını araştırmaktır. Hucurat sûresi, 12. ayette önce sû-i zan sonra tecessüs sonra da gıybet haram kılınmıştır. Ayetteki yasakların tertibi, günaha giden yoldaki adımların tespiti dikkat çekicidir. Nitekim müfessirler de bu sürece dikkat çekmişlerdir.[12] Kim kardeşinin kusurunu araştırıp ifşa ederse, aynısıyla cezalandırılır. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.s.) *"Müslümanların mahremlerini ayıplarını araştırmayın. Her kim mü'minlerin ayıplarını araştırıp ifşa ederse, Allah da onun ayıplarını ortaya döker, evinde bile olsa onu rezil eder."*[13] buyurmuştur. Yine Efendimiz sık sık *"Bana kimse, ashabımın birinden (canımı sıkacak bir) şey getirmesin. Zira ben, sizin karşınıza, içimde hiçbir şey olmadığı halde çıkmak istiyorum."*[14] der ve mü'min bir kardeşi aleyhine bir şey söylemek isteyenleri böyle ikaz ederdi. O'nda bizim için her hususta üsve-i hasene (en güzel örnek) vardır. Bu mevzuda da rehberimiz, yine Resûlullah'tır. İnsanız ve zayıf taraflarımız var. Söylenen söz içimizde bir ukde ve yara olarak kalabilir. İnsanın Cenab-ı Hakk'ın huzuruna, içinde mü'min kardeşine karşı, herhangi bir ukde varken gitmesi ise büyük bir talihsizliktir.[15]

Gıybetten Korunma Çareleri

"Gıybete karşı alınacak tavır nedir?" diye sorulduğunda her halde ilk akla gelenler gıybetin yol arkadaşı diyebileceğimiz günahlardan uzak durmaktır. Evet hüsn-ü zan, esas olmalıdır. Mü'minin ayıp ve kusurlarını ifşa etmek yerine hadis-i şerifin ifadesiyle bu günahı işleyen münafığa karşı mü'mine sahip çıkılmalıdır ki, Allah da kıyamet günü mü'mine sahip çıkanı cehennem ateşine karşı korusun.[16] İnsan nefsine karşı savcı, başkasına karşı ise avukat gibi olmalıdır. Herkes başkasının kusurlarına, kendi kusurları adesesinden bakmalıdır. Her halde o zaman kendi kusurları onun gözünü dolduracak, o da hariçte kusur aramaya yol bulamayacaktır.

Gıybetten korunma adına öncelikle şu ayette ifade edilen *mesuliyet duygusu ve hassasiyete* sahip olunmalıdır. Herkes, her ne konuşur, her ne yaparsa bundan Allah'ın haberdar olduğunun ve bunların hesabını vereceğinin bilincinde olmalıdır. Zira Yüce Allah: *"Görmez misin ki Allah göklerde ne var, yerde ne varsa bilir! Bir araya gelip gizlice fısıldaşan üç kişinin dördüncüleri mutlaka Allah'tır. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları mutlaka Allah'tır. Bundan ister daha az, ister daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, mutlaka O, kendileriyle beraberdir. O, ileride kıyamet gününde, yapmış oldukları işleri onlara tek tek bildirecek, dilerse karşılığını da verecektir. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir."* (Mücadile sûresi, 7) buyurmak suretiyle hep bizimle beraber olduğuna dikkatlerimizi çekmektedir. Evet, Cenab-ı Hak, bize şahdamarımızdan daha yakındır. Nefsimizin bize fısıldadıklarını bilir. Her şeyi bilmesine rağmen bizi gözetleyen ve her konuştuğumuzu ve yaptığımızı kaydeden şahitleri ve melekleri görevlendirmiştir. Kıyamet gününde her şeyin kaydedildiği defterler bize arz edilecek ve yaptıklarımızla, söylediklerimizle yüzleşecek ve hesabını vereceğiz. (Kâf sûresi, 17-18)

Sohbet ve toplantı adabına riayet edilmeli, özellikle mâlâyaniden uzak durulmalıdır. Diğer bir ifadeyle, müspet hareket edilmeli, birr, takva, insanların arasını ıslah, infak ve iyiliği emir, kötülükten nehiy gibi temel dini-ahlakî ilkeler ekseninde bir araya gelinmelidir. Tıpkı şu âyette beyan edildiği üzere: *"Onların kendi aralarında yaptıkları gizli görüşmelerin, fısıldaşmaların çoğunda hayır yoktur. Bu görüşmelerde hayır olması için onların muhtaçlara yardımı, güzel bir davranışı yahut dargın insanların arasını bulmayı gözetmeleri gerekir. Kim Allah'ın rızasını arzulayarak bunu yaparsa, Biz de ona çok büyük mükâfat veririz."* (Nisa sûresi, 114)

Gıybet ve benzeri Allah'ın razı olmadığı günahların işlendiği ortamlarla karşılaşıldığında, mümkünse insanlar, hikmet ve güzel öğütle ikaz edilip emr-i bi'l-maruf yapılmalıdır. Eğer bir mü'minin buna gücü yetmiyorsa derhal gıybet ortamını terk etmelidir. Aksi takdirde aynı günahı işlemiş olur. (Bkz.: Nisa suresi 140; En'âm, 68). Çirkin bir davranış ve söze şahit olduğumuzda eğer bunun günah olduğunu anlatmak istiyorsak, bâtılı tasvir etmeden gıybet eden kişi ya da kişileri tasrih etmeksizin genel bir ifade kullanmalıyız. Böylece gıybetin çirkinliğini anlatalım derken gıybete düşmüş olmayız. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.s) hoşlanmadığı bir şeye şahit olduğunda "Bazılarına ne oluyor ki şöyle şöyle yapıyorlar..."[17] demek suretiyle ilgili kişinin adını vermezdi.

İffetimize sahip çıktığımız gibi dilimize mukayyet olmalı tıpkı Hz. İsa (a.s.) gibi lisanımızı kötü söze alıştırmamalıyız. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve selem) şöyle buyurdu: "Meryem oğlu İsa, yolda bir domuza rastladı: "Haydi selâmet içinde geç." dedi. Kendisine, "Sen bunu domuza mı söylüyorsun?!" diye itiraz edilince: "Ben dilimi, kötü söze alıştırmaktan korkuyorum." diye cevap verdi."[18]

Gıybetin Caiz Olduğu Birkaç Husus

İslâm âlimleri gıybetin bazı durumlarda caiz olabileceğini, başka bir ifadeyle birileri hakkındaki konuşmaların bazı kayıtla gıybetin kapsamına girmeyeceğini söylemişlerdir: a) Yetkili ve görevli bir kişiye kendisine yardım etmesi, maruz kaldığı haksızlığı bertaraf etmesi için şikayette bulunmak, bir hâkime derdini anlatmak gıybet olmaz. b) Etrafına zararlı bir kişiye karşı, onunla ortak çalışmak isteyen ve sana danışan bir kardeşini uyarmak maksadıyla söylediğin 'Onunla teşrik-i mesai etme. Çünkü zarar göreceksin.' gibi sözler gıybet olmaz. c) Tahkir ve teşhir maksadıyla olmayıp sadece tarif ve tanıttırmak maksadıyla bir kişi hakkında "O topal adam filân yere gitti." gibi sözler de gıybet olmaz. d) Yine gıybet edilen adam fâsık-ı mütecahir ise, söz gelimi açıktan içki içer ve utanmazsa, fenalıktan sıkılmıyorsa, belki işlediği seyyiatla iftihar ediyorsa, zulmüyle telezzüz ediyorsa, bu kişi hakkında içki içiyor demek gıybet olmaz. Ancak açıktan içki içiyor, sıkılmıyor diye bu kişinin diğer kusurlarını ortaya dökmek gıybettir. İşte bu sayılan maddelerde art niyet olmaksızın ve sırf hak ve maslahat için gıybet caiz olabilir.[19]

Gıybetin Dünyevî ve Uhrevî Cezaları

Gıybetin uhrevî cezasına gelince, öncelikle gıybet kul hakkını ihlal etmektir. Kul hakkına riayet etmeyen bir mü'minin ahiret günü durumunu anlatırken Allah Resûlü ondan müflis diye bahseder. Şöyle ki, bir defasında Ashab-ı kiramla beraberken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Müflis kimdir?" diye sordu. Bunun üzerine sahabe efendilerimiz "Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimsedir." dediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekat sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina isnad ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun kanını döküp, şunu dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir." buyurdular.[20]

Peygamber Efendimiz bir başka hadislerinde, gıybet edenlerin akıbetini şöylece tasvir eder: "Mirac gecesinde, bakır tırnakları olan bir kavme uğradım. Bunlarla yüzlerini (ve göğüslerini) tırmalıyorlardı. 'Ey Cebrail! Bunlar da kim?' diye sordum. 'Bunlar, insanların etlerini yiyenler ve ırzlarını (şereflerini) payimal edenlerdir.' şeklinde cevap verdi."[21]

Gıybetin dünyadaki cezasına gelince öncelikle toplumda ve fertler arasında kardeşliği ortadan kaldırır ve böylece yardımlaşma gibi hayırları engeller. Ayette öldürmekten daha beter olarak anlatılan fitneye sebep olur. Fitne ise pek çok günahı beraberinde getirir. Ayrıca başkalarının kusurlarını araştırıp ortaya dökmek ters tepen bir silaha benzer. Böyle kişiler dünyada kimin ayıbını ve kusurunu ifşa etmişlerse Allah onları evlerinde bile olsa benzer bir şekilde rezil eder. Gıybet edenler kınayıp ayıpladıkları kusurlarla imtihan edilir, ekseriyetle benzer şeyler başlarına gelmeden dünyadan göç etmezler. Nitekim Allah Resûlü "Her kim, Müslüman kardeşini bir günah yüzünden ayıplarsa, onu kendisi de işleyinceye kadar ölmez."[22] buyurmuştur.

Hülasa-i Kelam

Gıybet eden kimse öncelikle tövbe etmeli ve Allah'tan mağfiret dilemelidir. Akabinde ise, gıybetini ettiği kişiyle, haksızlık ve zulüm ettiğinden dolayı, ayrıca helalleşmesi gerekir. Helallik istenen şahsa durum olduğu gibi anlatılmalıdır. Mesela: "Senden şu kadar haksız yere şunu aldım; seni gıybet ettim..." vs. gibi. Ne var ki, aynen anlatma karşı tarafta derin yaralar açacaksa, o zaman mesele şerh edilmeden, mutlak olarak helallik istenmelidir. Özetle belirtirsek Müslüman'a yakışan gıybet etmemek, gıybet ettiğinde yahut isteyerek gıybeti dinlediğinde ise, 'Rabbim beni ve gıybetini ettiğim kişiyi bağışla.' diye yakarmak ve gıybet edilen adama rastgeldiği zaman da onunla helalleşmektir. Zira gıybet, kardeşlik duygularını, birlik ve dirliği, ateşin odunu yakıp bitirdiği gibi yok eden, dinamitleyen bir münafık ameli ve münafıkça bir günahtır.

* Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
yekin@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Ebu Davud, Edeb 40; Tirmizi, Birr 23; Müslim, Birr 70.
2. Bediüzzaman Said Nursî, Mektubat, 22. Mektup s. 312.
3. Âlusî, Ruhu'l-Meânî, 26/241.
4. Geniş bilgi için bk. M. Fethullah Gülen, Fikir Atlası, "İnançsızlara Kâfir Denmemeli", s. 84.
5. Âlusî, Ruhu'l-Meânî, 26/242.
6. Fethullah Gülen, Diriliş Çağrısı, "Ne Korkunç Cinayet" s. 187.
7. Ebu Davud, Edeb 40; Tirmizi, Sıfatu'l-Kıyame 52.
8. M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla, İzmir 1995, 1/130.
9. Gıybetin mahiyeti ve sebepleri için bkz.: İmam Gazalî, İhyau Ulumi'd-din, (terc.: Ahmed Serdaraoğlu), 3/327.
10. Ebu Davud, Edeb 35; Tirmizî, Birr 18.
11. Buhari, Edeb 57, 58; Müslim, Birr 28-34; Ebu Davud, Edeb 40, 56; Tirmizi, Birr 18.
12. Ebû Hayyân, Bahru'l-muhît, Beyrut 1992, 9/521; Âlûsî, Rûhu'l-meânî, Beyrut 1997, 16/242.
13. Tirmizî, Birr, 83; Ebû Davud, Edeb 34.
14. Ebu Davud, Edeb 33.
15. M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla, 1/77.
16. Ebû Davud, Edeb 36; Ahmed b. Hanbel, 3/441.
17. Buharî, İ'tisam 5
18. İmam Malik, Muvatta, Kelam, 4.
19. Âlusî, Ruhu'l-Meânî, 26/242; Bediüzzaman Said Nursî, Mektubât, 22. Mektup, s. 313.
20. Müslim, Birr 59. Tirmizî, Kıyamet 2.
21. Ebu Davud, Edeb 40.
22. Tirmizî, kıyamet 53.

Prof. Dr. Davut YAYLALI *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

MÜ'MİN "GÜVENİLEN" İNSANDIR

Toplum olarak büyük ölçüde kaybettiğimiz değerlerden biri de "güvenilir olma" vasfıdır. Bugün, toplumumuzda var olan birçok sıkıntının temelinde, fertlerin birbirlerine güvenlerinin yok denecek kadar azalması bulunmaktadır. Hâlbuki yüce dinimizin bizden istediği vasıfların en başında "güvenilir insan olma" vasfı gelmektedir.

Her şeyden önce mü'min ismi, bu vasfı öne çıkarmaktadır. Bilindiği gibi mü'min, güvenen, güven veren insan demektir. Yani, Allah'a güvenen, diğer insanlara güven veren anlamına gelmektedir. Bir hadislerinde Allah Resûlü (s.a.s.), mü'mini tarif ederken *"Mü'min, insanların malları ve canları konusunda kendisine güvendiği kişidir."* *(Tirmizi, İman 13; Nesai, İman 8)* buyurarak mü'min olan bir kişinin, başkalarının mallarına, canlarına namuslarına zarar veremeyeceğini belirtmiştir. Başka bir hadislerinde de güvenilirlik vasfını, imanın gereği olarak bildirmiş ve "güvenilirlik" vasfı olmayanın imanının da olamayacağına dikkat çekmiştir. *(Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/154)*

Kur'ân-ı Kerim'de Rabbimiz tarafından bildirilen, kendisinin yüce isimlerinden/sıfatlarından biri de "el-Mü'min"dir. Genellikle sabah ve akşam namazlarından sonra okunan ve birçoğumuz tarafından bilinen Haşr sûresinin son ayetlerinde geçen "el-Mü'min" ismi/sıfatı, emniyet sağlayan, güven veren anlamındadır.

Diğer taraftan, bilindiği gibi, peygamberlerin sıfatlarından biri de "Emanet"tir. Allah'tan aldıkları vahyi, insanlara olduğu gibi aktarma görevi olan peygamberlerin bu vasfı, yani "güvenilirlik" vasfını taşımaları oldukça önem arz etmektedir. Hz. Peygambere "el-Emin: Kendisine güvenilen" sıfatı, peygamberliğinden önce verilmiş bir vasıftı. Toplumda herkes, O'nun doğru sözlü, kendisine güvenilen bir kişi olduğunda birleşmekteydi. O akrabalarını İslâm'a davet ederken, önce kendisine güvenip inandıklarını tespit etmek için "Size şu dağın arkasında bir düşman var, sizi yağmalamaya gelmiş desem, inanır mısınız?" diye sorar. Toplantıya katılan herkes, tereddütsüz "Evet inanırız." derler. Bu güveni sağladıktan sonra "Öyleyse sizi, önünüzdeki kıyamet günü azabıyla korkutmakla memurum. Bana iman ediniz." diyerek davetini açıklar.

Hz. Peygamber'e tam olarak güvenen ve inanan Hz. Ebu Bekir, miraç olayını duyan müşriklerin, onun bu güvenini sarsmak için "Senin peygamber olarak inanıp güvendiğin kişi, bu gece Mescid-i Aksa'ya gittiğini; oradan da miraca çıktığını söylüyor. Sen hâlâ ona inanacak mısın?" diye sorduklarında, "Bunları O dediyse mutlaka doğrudur." diyerek "Sıddîk: "Tereddütsüz tasdik eden" unvanını hak eder. O'nu örnek alan bizler de karşımızdakine "O dediyse doğrudur." sözünü söyletebilirsek o zaman "güvenilir kişi" sıfatını kazanmış oluruz.

Yüce dinimizin ismi olan "İslâm" kelimesi de kök olarak barış, esenlik, güven anlamlarını taşımaktadır. Bir hadislerinde Peygamber Efendimiz, bu mânâyı vurgulamak üzere "*Müslüman, diğer insanların elinden ve dilinden emin olduğu kişidir.*" *(Buhari, İman 4, 5; Müslim, İman 64, 65)* diye buyurmaktadır. Aynı kökten gelen "es-Selâm": "huzur sağlayan, güven veren" ismi de yine Yüce Rabbimizin sıfatlarından biridir. Birbirimizle karşılaştığımızda alıp verdiğimiz selamda da karşılıklı olarak güven duygusu vurgulanmaktadır. Selamlaşan iki kişi birbirine adeta "Bana güvenebilirsin, benden sana herhangi bir zarar gelmez." demektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de pek çok ayet-i kerimede özellikle peygamberlerin bu "Emîn: güvenilir kişi" vasıflarından bahsedilmekte, Allah'tan aldığı vahyi peygamberlerine getiren Cebrail'in (a.s) de bu vasıfta olduğu bildirilmekte, insanlar arasında güvenilirlik vasfının önemi vurgulanmakta, kendilerine güvenilen kişilerin, bu güveni sarsmamaları istenmektedir. Allah Resulü, güveni sarsan vasıfları münafıklık alameti olarak şöylece sıralar: "*Münafığın alameti üçtür: Konuşunca yalan söyler, söz verince sözünden cayar, kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder.*" *(Buhari, İman 24; Müslim, İman 107, 108)*. Gerçekten, kişiye karşı güveni sarsacak vasıflardan biri yalan söylemesi, diğeri sözünde durmaması, bir başkası da emanete riayet etmemesidir. Bunların zıddı olan vasıflar da insana güveni sağlayan, doğru sözlü olmak, sözünde durmak ve kendisine güvenilerek yanına bırakılan eşya, mal hususunda ve söylenen sözlerde güveni sarsmamak, emanete riayet etmektir.

Toplumsal hayatımızda işlerin düzgün gitmesi, birbirimize olan güven duygumuzla doğru orantılıdır. Bir toplumda fertleri birbirine güvenen kişiler çoğaldıkça o toplum, hem maddeten hem de manen ilerler. Tam aksine, fertleri birbirine güvenmeyen insanlar çoğaldıkça da toplumda huzur, mutluluk ve kalkınma sağlanamaz. Bugün maalesef toplumumuzda karşılaştığımız birçok olay, güven duygularımızı zedelemekte, hatta güven duygusunun tamamen ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Nerdeyse her şeyin "sahte" olabileceği kanaati topluma yerleşmektedir. Bu durum öyle bir hal almakta ki, inanmadıkları halde birtakım çıkarlar için dilleriyle inandıklarını söyleyen yalancılar, inançta sahtecilik yapanlar; verilen sözü tutmamak, yapılan sözleşmeye uymamak, yalan söylemek, gerçek dışı beyanda bulunmak, yalan haber yazmak, yalancı şahitlik yapmak gibi söz ve beyanlarında sahtecilik yapanlar; resmi evrak ve belgelerde sahtecilik yapanlar; evlilikte sahtecilik yapanlar; üretimde, meslekte, davranışlarında sahtecilik yapanlar, toplumda yaygın hale gelmektedir. Hâlbuki yüce dinimiz, bizim çeşitli görevlere getireceğimiz, kendileriyle iş birliği yapacağımız, birlikte iş yapacağımız kişilerde hep adaletli, güvenilir olma vasfını öne çıkarmamızı istemektedir. Bu vasıflara sahip olmanın gereği milletimize o kadar yerleşmiş ki, bir beldenin yönetimi kendisine emanet edilen kişiye "Şehremini: Şehrin Güvendiği Kişi" vasfi verilmiştir. Aynı şekilde kendisine bir malı, bir işi, bir insanı teslim edeceğimiz makama, kişiye "Yed-i Emin: Güvenilen El" denilmektedir. Aynı kökten türetilen "Müste'men" kelimesi de, İslâm devletler hukukunda "Kendisine Eman Verilen" kişiyi ifade etmektedir. Bu da eman verilen kişinin can ve mal güvenliğinin sağlanacağı anlamını taşımaktadır.

Diğer taraftan, insanlar arasında meydana gelen olayların, yapılan işlemlerin tespiti için çoğu kere tanıklıklara başvurulmaktadır. Şahidin sözünün doğruluğu, tamamen o kişinin güvenilir olmasına bağlıdır. Onun için, bu görevi yerine getireceklerde Kur'ân'ın öngördüğü "Adalet" vasfı yani güvenilir olmak önemlidir. Kişilerin sözlerine dayalı bir işlem yapabilmek için önce onların "güvenilir" olduğunun tespiti gereklidir. Klasik kaynaklarımızda bugünkü noterlik işlemlerini yapanlara "Kâtib-i Adl: Güvenilen Kâtip" ismi verilmekteydi. Bu da onların yaptıkları işlemlerde güvenin çok önemli bir yerinin olduğunu ifade etmektedir.

Şu halde, dininin adı İslâm, kendisi mü'min, yaratıcısı el-Mü'min ve es-Selam sıfatlarını taşıyan, Peygamberi el-Emin lakabıyla tanınan bizler, sözümüzde, işlerimizde, davranışlarımızda hep dürüst olma mecburiyetindeyiz. Kısaca, toplumsal hayatımızın her alanında, aile hayatında, iş hayatında, tahsil hayatında kişilerin "güvenilir olma" vasfı önem taşımaktadır. Sağlam toplum oluşabilmesi için babanın çocuğuna, çocuğun babasına, karının kocasına, kocanın karısına, amirin memuruna, memurun amirine, işverenin işçisine, işçinin işverenine, hocanın talebesine, öğrencinin öğretmenine güvenmesi lazımdır. Fertleri birbirine güvenen, sağlam, güçlü toplum oluşturabilmek için her birimizin kendi çapında gayret göstermesi gerekmektedir.

* Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
dyaylali@yeniumit.com.tr

Yrd. Doç. Dr. Muhitin AKGÜL *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

Zamanla bir kurtarıcının gelip, o dinin mensuplarını, yaşadıkları sıkıntılardan kurtaracağı inancı bütün dinlerde vardır. Öteden beri böyle bir kurtarıcı, bir halaskâr, hidayet edici bir insan, bir Mesîh ve bir Mehdî hep beklenmiştir. Bu bekleyiş, bir yönüyle de ehl-i imanda kuvve-i mâneviyeyi takviye etmek için değişik tecdid dönemlerinde insanların yenilenme azmini kamçılamıştır.

KUR'ÂN-I KERÎM'DE NÜZÛL-Ü İSA MESELESİ

İsrailoğullarına rehber ve peygamber olarak gönderilen Hz. İsa'nın hayatının en önemli kareleri harikülade kuşağında geçmiştir. Mesela daha doğmadan önce Yüce Yaratıcı onu, kendi kudret ve kuvvetine bir delil olması için babasız yaratmış, diğer insanlarda olduğu gibi bir erkeğin dahli olmaksızın anne rahminde teşekkülü başlamış, böylece bu, hakkındaki tartışmaların da başlangıcı olmuştur. Kur'ân onun babasız dünyaya gelişini, beşikteyken konuşmasını, çamurdan canlı bir kuş yapmasını, hastaları iyileştirmesini, ölüleri diriltmesini, İsrailoğullarının evlerinde sakladıkları yemekleri haber vermesini, semadan sofra indirmesini ve Cenâb-ı Hakk'ın onu İsrailoğullarına karşı korumasını bizlere birer mu'cize olarak takdim eder. Zira o, materyalist bir toplumu ta'dil etmek için gönderilmiştir.

Eskiden beri gerek Müslümanlar gerekse Hıristiyanlar arasında hakkında değişik mülahazalar ileri sürülen hususlardan birisi de Hz. İsa'nın kıyamete yakın bir zaman diliminde yeniden yeryüzüne ineceği konusudur. Bu makalede Hz. İsa'nın âhirzamanda yeniden dünyaya gelmesiyle ilgili olarak sadece Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetler üzerinde durulacaktır.

Bu âyetler şunlardır:

1. Âl-i İmrân Sûresi, 46.

إِذْ قَالَتِ الْمَلاَئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ

"Gün geldi, melekler ona: 'Meryem! Allah, Kendisi tarafından bir kelime vereceğini sana müjdeliyor. Adı İsa, lakabı Mesih, sıfatı Meryem oğludur. Dünyada da âhirette de itibarlı, Allah'a en yakın kullardan olacaktır. Beşiğinde de, yetişkinliğinde de insanlara hitap edip onlarla konuşacak, salih insanlardan olacaktır.' dediler."

2. Nisâ Sûresi, 158-159.

بَلْ رَفَعَهُ اللهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللهُ عَزِيزًا حَكِيمًا * وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

"Doğrusu Allah onu kendi katına yükseltti. Allah aziz ve hakimdir (mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir). Ehl-i Kitap'tan hiç kimse yoktur ki ölmeden ona inanacak olmasın. Kıyamet günü gelince de o, onların aleyhinde şahitlik edecektir."

3. Zuhruf Sûresi, 59-61.

إِنْ هُوَ إِلاَّ عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلاً لِبَنِي إِسْرَائِيلَ * وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلاَئِكَةً فِي الأَرْضِ يَخْلُفُونَ * وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلاَ تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

"Hayır, o bir tanrı değil, nimetimize mazhar ettiğimiz ve İsrailoğulları için bir örnek yaptığımız bir has kulumuzdu. Şayet yapmak isteseydik, sizin yerinize geçmek üzere melekler yaratırdık. Ama bu, Allah'ın hikmetine aykırıdır. Gerçekten o, kıyamet için bir beyandır. Artık siz, o saatin geleceğinden hiç şüphe etmeyin de Bana tâbi olun. Doğru yol budur."

Şimdi de yukarıdaki âyetler üzerinde tek tek durmaya çalışalım:

Birinci âyet şu şekildedir: "Gün geldi, melekler ona: 'Meryem! Allah, Kendisi tarafından bir kelime vereceğini sana müjdeliyor. Adı İsa, lakabı Mesih, sıfatı Meryem oğludur. Dünyada da âhirette de itibarlı, Allah'a en yakın kullardan olacaktır. Beşiğinde de, yetişkinliğinde de insanlara hitap edip onlarla konuşacak, salih insanlardan olacaktır.' dediler." *(Âl-i İmrân sûresi, 46)*

Âyetin baş tarafında Hz. İsa'nın Cenâb-ı Hak tarafından bir kelime, isminin İsa-Mesih, dünya ve ahirette itibarlı, Allah'a en yakın kimselerden olduğu, hem beşiğinde hem de yetişkinliğinde insanlara hitap edeceği yani gerçekleri konuşacağı vurgulanıyor. Hz. İsa'nın çocukluğunda konuşması, doğumdan sonra insanların annesi Meryem'e babasız bir çocuk dünyaya getirdiğinden dolayı attıkları iftiraları bertaraf etmek ve annesinin masumluğunu belirtmek içindir. Âyette asıl konumuzla ilgili olan kısım ise, yetişkinliğinde insanlarla konuşacağının haber verildiği cümledir. Bu cümlede onun konuşacağı yaş devresi **"kehl"** olarak nitelendiriliyor.

"Kehl"in değişik anlamlarının yanında özellikle müfessirlerin üzerinde durduğu bir husus, insanın olgunluk yaşını ifade etmesidir. Hz. İsa 33 yaş gibi oldukça erken bir yaşta ref edildiğinden, o henüz olgunluk döneminde konuşacağı şeyleri konuşmamıştır. Bu dönemdeki konuşacağı şeyleri ancak semadan indikten sonra konuşacaktır. Nitekim Kurtubî, "kehl" halinde insanlarla konuşmasını, semadan indirildiğinde konuşacağı şeklinde yorumlar ve der ki: "Hz. İsa 33 yaşındaki bir kıvamda indirilecek ve, 'Ey insanlar ben Allah'ın kuluyum!' diyecektir."[1] Büyük Müfessir Ebussuud Efendi de buradaki كَهْلاً kelimesinden maksat, Hz. İsa'nın yeryüzüne nüzûlünden sonra konuşacak olmasıdır,[2] demektedir.

Âyetten anlaşıldığı üzere Hz. İsa beşikteyken annesinin iffetini dile getirmiş, bununla hem bir peygamber olacağının işareti verilmiş, hem de insanların iftiralarından dolayı son derece zor bir durumda kalan ve zahiri sebeplerle ispat edilmesi oldukça zor görünen annesi Hz. Meryem kurtarılmıştır. İkinci konuşması da birinci kadar önemli olan bir konuşma olacaktır. İhtimaldir ki, kendisine yanlış bir şekilde inanan, onu ilah makamına yerleştiren büyük bir kesime işin gerçeğini anlatmak için konuşacak, bununla hem Muhammedî (s.a.s.) hakikatten uzak o gönülleri asıl mecrasına yönlendirmiş hem de mü'minlerin manevî yönlerini takviye etmiş olacaktır.

Konuyla ilgili yukarıya aldığımız ikinci ayette ise, "Doğrusu Allah onu kendi katına yükseltti. Allah aziz ve hakîmdir (mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir). Ehl-i Kitaptan hiç kimse yoktur ki ölmeden ona inanacak olmasın. Kıyamet günü gelince de o, onların aleyhinde şahitlik edecektir." *(Nisâ sûresi, 158-159)* buyurulmaktadır.

Bu âyette Yüce yaratıcı, Hz. İsa'yı öldürmek isteyen kimselerden kurtararak kendi katına yükselttiğini, zira böyle bir şeye gücünün yettiğini bildiriyor. Böyle bir icraatında değişik hikmetler olduğuna işaret etmek için de hikmetini ifade eden Hakîm ismini zikrediyor. Hemen arkasından da, semaya çekilmenin bir devamı niteliğinde olan, yeniden yeryüzüne dönüşünü, bu dönüşte Ehl-i Kitaptan kimselerin kendisine hakiki anlamda inanacaklarını bildiriyor. Âyetin sonunda da kıyamette onlara şahitlik

yapmasına vurgu yapılıyor. Görüldüğü üzere âyet üç farklı gerçeği belirtiyor ki, bunlar gökyüzüne çekilme, oradan yeniden yeryüzüne dönüş ve Ehl-i Kitabın inanması ve kıyamette şahitlikte bulunma.

İbn Abbas, Ebû Mâlik, Hasan Basrî ve Katâde'ye göre, Hz. İsa, Deccal'ı öldürmek için kıyamete yakın bir zamanda indiğinde, Ehl-i Kitap onu tasdik edecek, böylece bütün dinler tek bir din haline gelecek ve o da İbrahim dini olan İslâm olacaktır.[3]

Taberî âyetteki bu cümleyi şöyle tefsir etmektedir: "Hz. İsa ölmeden önce, Ehl-i Kitaptan olan herkes ona iman edecektir ve bu husus sadece onlara mahsustur. Bununla da Hz. İsa'dan sonraki zamanlar değil, yalnızca onunla aynı dönemde yaşayanlar kastedilmiştir. İşte bu da, Hz. İsa indikten sonra olacaktır." Daha sonra da Taberî, bu görüşünü şu hadisle desteklemektedir:

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: "Peygamberler anneleri ayrı, babaları bir kardeştirler; dinleri de birdir. Ben, Meryem oğlu İsa'ya insanların en yakınıyım. Zira benimle onun arasında başka bir peygamber yoktur. Şüphesiz o gelecektir. Onu gördüğünüzde tanıyın. O, beyaz-kırmızı arası bir renkte olup saçları kıvırcıktır. Başına ıslaklık değmese de saçlarından adeta damlalar akmaktadır. Üzerinde hafif kırmızıya çalar iki elbise vardır. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, mal çoğalacaktır. İnsanları İslâm'a çağırmak için savaşacak, Allah, onun zamanında İslâm hariç bütün dinleri ortadan kaldıracaktır. Yine Allah onun zamanında Deccal'ın dalaletini ve şerrini yok eder. Onun zamanında bütün bir yeryüzünde emniyet gelir. Aslanlarla develer, kaplanlarla sığırlar, kurtlarla koyunlar, çocuklarla yılanlar birlikte oynar, ancak birbirlerine zarar vermezler. Sonra da yeryüzünde kırk yıl yaşar. Vefat edince cenaze namazını Müslümanlar kılar."[4]

Tefsir sahasında bir otorite olarak kabul edilen İbn Ebî Hâtim de, bundan maksadın Hz. İsa ölmeden önce olduğunu, zira Cenâb-ı Hakk'ın onu kendi katına aldığını, kıyamet kopmadan önce tekrar göndereceğini ve herkesin ona inanacağını belirtir. Keza aynı zamanda Ebû Hureyre, Mücahid, Hasan Basrî ve Katâde'nin de bu görüşte olduklarını söyler.[5]

İmam Maturîdî de, bu âyette kastedilenin Hz. İsa semadan inip de henüz ölmeden, Ehl-i Kitaptan herkesin ona iman edeceğini söyleyerek, bu görüşün de Hasan Basrî'ye ait olduğunu belirtir. Daha sonra konuyla ilgili olarak şu rivayeti aktarır:

Cenâb-ı Hak, Deccal çıktığı zaman Hz. İsa'yı gönderdiğinde, Ehl-i Kitaptan arkada kalanlar ona iman eder. Öyle ki hiçbir Yahudi ve Hıristiyan kalmaz ki, Müslüman olmasın.[6]

Âyetteki: "Ehl-i Kitaptan herkes ölmeden önce ona inanacak" şeklindeki ifadeyi bazı müfessirlerin, Ehl-i Kitabın Resûlullah (s.a.s.)'e inanmaları şeklinde yorumladıklarını görsek de, böyle bir yorum âyetin siyak-sibakıyla uygunluk arzetmemektedir. Zira bu âyette Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bahsedilmeyip konunun merkezinde Hz. İsa ve Hz. Meryem vardır. Dolayısıyla buradaki zamirden maksat Hz. İsa'dır.

Buna göre Hıristiyanlar Hz. İsa'nın bir ilah olmayıp ancak Allah Teâlâ'nın bir kulu ve elçisi olduğuna inanacaklar; Yahudiler de Hz. İsa'nın peygamberliğini kabul edeceklerdir.

Konuyla ilgili olan üçüncü âyet ise şudur:

إِنْ هُوَ إِلاَّ عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلاً لِبَنِي إِسْرَائِيلَ *
وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلاَئِكَةً فِي الأَرْضِ يَخْلُفُونَ * وَإِنَّهُ
لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلاَ تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

"Hayır, o bir tanrı değil, nimetimize mazhar ettiğimiz ve İsrailoğulları için bir örnek yaptığımız bir has kulumuzdu. Şayet yapmak isteseydik, sizin yerinize geçmek üzere melekler yaratırdık. Ama bu, Allah'ın hikmetine aykırıdır. Gerçekten o, kıyamet için bir bilgidir. Artık siz, o saatin geleceğinden hiç şüphe etmeyin de Bana tâbi olun. Doğru yol budur." *(Zuhruf sûresi, 59-61)*

Bu âyette ise, Hz. İsa başka değil ancak bir kuldur. İsrailoğulları için her hususta bir örnektir. Onun âhirzamanda nüzûlü ise kıyametin alametlerinden biridir. Dolayısıyla onun hakkında yanlış birtakım inançlara gidilmemelidir, gibi hususlara vurgu yapılmıştır.

Buradaki meselelerden konumuzla ilgili olarak üzerinde duracağımız husus, onun nüzûlünün, kıyametin alametlerinden birisi olduğudur. Hemen şunu belirtelim ki, buradaki zamirden kastedilenin kimliğiyle ilgili farklı mütalaalar olmasına karşın, en fazla kabul edilen ve âyetin siyak-sibakıyla da uygunluk arzeden anlam, maksadın Hz. İsa olmasıdır. Evet, Hz. İsa'nın nüzûlü, kıyametin geldiğinin alametidir. Zira onun nüzûlü, kıyametin kopma şartlarındandır. Yeryüzüne nüzûlü, dünyanın bittiğinin ve kıyametin geldiğinin delilidir. Taberî; İbn Abbas, Mücâhid, Hasan Basrî, Dahhâk, Katâde ve İbn Zeyd'in de aynı görüşte olduklarını belirtir.[7]

Mâturîdî Ekolü'nün kurucusu büyük İmam Ebû Mansûr el-Mâturîdî de, "Bu konuda değişik görüşler vardır." dedikten sonra, ilk görüş olarak, maksadın Hz. İsa olduğunu, buna göre de Hz. İsa'nın semadan ineceğini, inmesinin kıyametin alameti olacağını belirtir ve der ki: "Buna göre âyetin kendinden önceki âyetlerle irtibatı vardır. Bu âyetin öncesinde وَجَعَلْنَاهُ مَثَلاً لِبَنِي إِسْرَائِيلَ denmiştir. Dolayısıyla وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ âyetinin anlamı: "Onu insanlar için âyet ve delil kıldık." demektir.[8]

Dirayet tefsirinin imamlarından kabul edilen Râzî de, âyetteki zamirden maksadın Hz. İsa olduğunu belirttikten sonra, onun kıyamet için bir bilgi olduğunu, yani kendisiyle kıyametin bilindiği alametlerden bir alamet olduğunu vurgulamış, Hz. İsa'nın ilim olarak vasıflandırılmasını da, "Kendisiyle bilgi meydana geldiği için, bir şeye delalet eden şart, ilim olarak isimlendirilmiştir." şeklinde izah etmiştir.[9]

Râzî, "ilim" kelimesiyle ilgili farklı kıraatlerin de olduğunu bildirerek, Hz. İsa'nın nüzûlünün, kıyametin alametlerinden olduğunu hadisten de delil getirerek vurgulamıştır. Râzî'nin konuyu delillendirmek için zikrettiği hadisin meali şöyledir:

"Hz. İsa, elinde mızrağı olduğu halde, Kudüs'teki Efik adındaki tepeye iner. Kılıcı ile Deccal'ı öldürür. Sonra sabah namazında imamın namaz kıldırdığı bir vakitte Beyt-i Makdis'e gelir. Onun geldiğini gören ve namazda cemaate imam olan kimse geriye çekilir. Hz. İsa onu yine ileriye sürer ve o imamın arkasında Hz. Muhammed'in (s.a.s.) dinine göre namaz kılar. Daha sonra domuzları öldürür, haçı kırar, havra ve kiliseleri yıkar ve kendisine inananlar hariç Hıristiyanları da öldürür."[10]

Ülkemizde yetişen büyük sîmalardan biri olan Elmalılı Hamdi Yazır da, bu âyeti şöyle yorumlamaktadır: Muhakkak ki o, saat (kıyamet) için bir ilimdir de, saatin/kıyametin geleceğini, ölülerin dirilip ayağa kalkacağını bildiren bir delil, bir alâmettir. Çünkü İsa'nın gerek ortaya çıkışı gerek ölüleri diriltme mucizesi ve gerekse ölülerin ayağa kalkmasını haber vermesi itibarıyla, kıyametin meydana geleceğine bir delil olduğu gibi, hadiste haber verildiğine göre, nüzûlü de Kıyametin alametlerindendir.[11]

Ayrıca İbn Abbas, Dahhak ve Katade gibi tefsirde otorite şahsiyetler bu kelimedeki "ayın" harfini fethalı olarak "âlem" okumaktadırlar ki, bu da âyetten maksadın Hz. İsa'nın kıyametin bir alameti olduğunu açıkça göstermektedir.

Her üç âyetten de anlaşıldığı üzere Hz. İsa'nın kıyamete yakın bir zamanda yeniden yeryüzüne geleceği, Ehl-i Kitabın kendisine inanacağı ve onun kıyametin alametlerinden biri olacağı hususları açıkça belirtilmiştir. Ayrıca bu âyetlerin dışında mütevatir derecesine varan bir kuvvette hadisler de bu konuyu desteklemektedir. İlk dönemden itibaren de Müslümanlar arasında kabul görmüş bir konudur. Ayrıca İncillerde de onun yeryüzüne yeniden geleceği, hatta bir kısım kimselerin onun adını kullanarak kendilerinin Mesih olduklarını iddia edecekleri gibi hususlarla ilgili bol miktarda pasajlar bulunmaktadır. Bunlardan birisi şöyledir:

"Bazı kişiler tapınağın nasıl güzel taşlar ve adaklarla süslenmiş olduğundan söz edince İsa, 'Burada gördüklerinize gelince, öyle günler gelecek ki, taş üstünde taş kalmayacak, hepsi yıkılacak!' dedi. Onlar da, 'Peki, öğretmenimiz, bu dediklerin ne zaman olacak? Bunların gerçekleşmek üzere olduğunu gösteren belirti ne olacak?' diye sordular. İsa, 'Sakın sizi saptırmasınlar.' dedi. 'Birçokları, 'Ben oyum.' ve 'Zaman yaklaştı.' diyerek benim adımla gelecekler. Onların ardından gitmeyin. Savaş ve isyan haberleri duyunca telaşlanmayın. Önce bunların olması gerek, ama son hemen gelmeyecek.' Sonra onlara şöyle dedi: 'Ulus ulusa, devlet devlete savaş açacak. Şiddetli depremler, yer yer kıtlıklar ve salgın hastalıklar, korkunç olaylar ve gökte olağanüstü belirtiler olacak."[12]

Bu kadar delile rağmen bir kısım kimselerin bu konuya inanmaması ve sebep olarak da, "Resûlullah (s.a.s.) son peygamberdir, ondan sonra peygamber gelmeyecektir, bu inanç başka dinlerden geçmiştir ve böyle bir Hz. İsa beklentisi insanları tembelliğe iter." şeklindeki düşüncelerin haklı bir gerekçesi de yoktur. Zira Hz. İsa'nın nüzûlüne inanma, Resûlullâh'ın (s.a.s.) peygamberliğinden sonra yeni bir peygamber şeklinde gelmesi değil, aksine Hz. Muhammed'in (s.a.s.) diniyle amel etmesi şeklindedir. Zaten değişik hadislerde de Müslümanlara namaz kılarken imamlık bile yapmayacağı, onun da İslâm ümmetinden bir fert olarak Müslümanların o günkü emirine uyacağı bildirilmektedir.[13] Böyle bir inancın başka dinlerde de olduğu meselesine gelince bu da doğru bir yaklaşım değildir. Zira İslâm'daki bir konunun başka dinlerde olması, onun yanlışlığının değil, aksine doğruluğunun delilidir. Çünkü İslâm, kendinden önceki dinlerin bir anlamda özü, bir anlamda da tahrif edilen yönlerinin musahhihidir. Nice İslâmî prensip vardır ki, bunlar bütün dinlerde de vardır. Mesela namaz, oruç gibi İslâm'ın temel şartları bütün dinlerde vardır. Ama hiçbir zaman çıkıp da: "Bunlar başka dinlerde de vardır, dolayısıyla bunlar doğru değildir." demiyoruz. Böyle bir inancın insanları tembellik ve ümitsizliğe atması bahanesine gelince bu da doğru de-

ğildir. Tam aksine böyle bir düşünce, insanların ümitsizlik ve tembellik hasletinden uzaklaşmalarına vesile olur. Özellikle günümüzde ezilmiş, hor ve hakir görülmüş, ülkeleri işgale uğramış, dolayısıyla ümit ve azim adına hiçbir şeyi kalmamış toplumlar, hiç yıkılmayacak, azim ve ümidini kaybetmeyecek ve sürekli yükselme ve kazanmanın mücadelesini vereceklerdir.

Şimdi de, konuya temelde şimdiye kadarki İslâm âlimleriyle aynı paralelde bakan, ancak Hz. İsa'nın nüzul keyfiyetini farklı ve oldukça orijinal bir şekilde yorumlayan Bediüzzaman Hazretleri'nin ifadelerine bakalım. Bediüzzaman, eserlerinin değişik yerlerinde Hz. İsa'nın ahirzamanda geleceğini, kendisine ait fonksiyonu eda edeceğini, ancak bu gelişinin iki farklı şekilde olabileceğini ele alır. Ona göre bu geliş, maddî olarak bizzat vücuduyla gelmesi şeklinde olabileceği gibi, âyet ve hadislerde anlatılan ifadelerin yorumu olarak ahirzamanda Hıristiyanlığın tasaffisi şeklinde olabilecektir. Konuyu kendi ifadeleriyle ele alacak olursak, konunun farklı yerlerdeki ele alınışı şöyledir:

Âhirzamanda Hazreti İsa *(aleyhisselâm)* deccalı öldürdükten sonra, insanlar ekseriyetle din-i hakka girerler. Hâlbuki rivâyetlerde gelmiştir ki: "Yeryüzünde 'Allah Allah' diyenler bulundukça kıyâmet kopmaz." Böyle umumiyetle imana geldikten sonra nasıl umumiyetle küfre giderler?

Elcevap: Hadis-i sahihte rivâyet edilen: "Hazreti İsa'nın *(aleyhisselâm)* geleceğini ve Şeriat-ı İslâmiye ile amel edeceğini, deccalı öldüreceğini" imanı zayıf olanlar istib'ad ediyorlar. Onun hakikati izah edilse hiç istib'ad yeri kalmaz. Şöyle ki:

O hadisin ve Süfyan ve Mehdî hakkındaki hadislerin ifade ettikleri mana budur ki:

Âhirzamanda dinsizliğin iki cereyanı kuvvet bulacak:

Birisi: Nifak perdesi altında, Risalet-i Ahmediye'yi *(aleyhissalâtü vesselâm)* inkâr edecek Süfyan nâmında müthiş bir şahıs, ehl-i nifakın başına geçecek, Şeriat-ı İslâmiye'nin tahribine çalışacaktır. Ona karşı Âl-i Beyt-i Nebevî'nin silsile-i nuraniyesine bağlanan, ehl-i velâyet ve ehl-i kemâlin başına geçecek Âl-i Beyt'ten Muhammed Mehdî isminde bir zât-ı nurâni, o Süfyan'ın şahs-ı mânevîsi olan cereyan-ı münafıkâneyi öldürüp dağıtacaktır.

İkinci cereyan ise: Tabîiyyûn, maddiyyûn felsefesinden tevellüd eden bir cereyan-ı nemrudâne, gittikçe âhirzamanda felsefe-i maddiye vâsıtasıyla intişar ederek kuvvet bulup, ulûhiyeti inkâr edecek bir dereceye gelir. Nasıl bir padişahı tanımayan ve ordudaki zâbitan ve efrad onun askerleri olduğunu kabul etmeyen vahşi bir adam, herkese, her askere bir nevi padişahlık ve bir gûnâ hâkimiyet verir. Öyle de, Allah'ı inkâr eden o cereyan efradları, birer küçük Nemrud hükmünde nefislerine birer rubûbiyet verir. Ve onların başına geçen en büyükleri, ispirtizma ve manyetizmanın hâdisâtı nev'inden müthiş harikalara mazhar olan deccal ise; daha ileri gidip, cebbârâne sûrî hükûmetini bir nevi rubûbiyet tasavvur edip ulûhiyetini ilân eder. Bir sineğe mağlup olan ve bir sineğin kanadını bile îcad edemeyen âciz bir insanın ulûhiyet dâvâ etmesi, ne derece ahmakçasına bir maskaralık olduğu mâlûmdur.

İşte böyle bir sırada, o cereyan pek kuvvetli göründüğü bir zamanda, Hazreti İsa'nın (aleyhisselâm) şahsiyet-i mâneviyesinden ibaret olan hakikî Îsevîlik Dini zuhur edecek, yani rahmet-i ilâhiyenin semâsından nüzûl edecek.. hâl-i hazır Hıristiyanlık Dini o hakikate karşı tasaffî edecek, hurâfâttan ve tahrifâttan sıyrılacak.. hakâik-i İslâmiye ile birleşecek; mânen, Hıristiyanlık bir nevi İslâmiyet'e inkılâb edecektir. Ve Kur'ân'a iktida ederek, o Îsevîlik şahs-ı mânevîsi tâbi ve İslâmiyet, metbû makamında kalacak; din-i hak bu iltihak neticesinde azîm bir kuvvet bulacaktır.

Dinsizlik cereyanına karşı ayrı ayrı iken mağlup olan Îsevîlik ve İslâmiyet, ittihad neticesinde dinsizlik cereyanına galebe edip dağıtacak istidadında iken; âlem-i semâvâtta cism-i beşerîsiyle bulunan şahs-ı İsa *(aleyhisselâm)*, o din-i hak cereyanının başına geçeceğini, bir Muhbir-i Sâdık, bir Kadîr-i külli şey'in vaadine istinad ederek haber vermiştir. Madem haber vermiş, haktır.. madem Kadîr-i külli şey vaad etmiş, elbette yapacaktır.

Evet, her vakit semâvâttan melâikeleri yere gönderen ve bazı vakitte insan suretine vaz'eden (Hazreti Cibril'in "Dıhye" suretine girmesi gibi).. ve ruhanîleri âlem-i ervahtan gönderip beşer suretine temessül ettiren.. hatta ölmüş evliyaların çoklarının ervahlarını cesed-i misâliyle dünyaya gönderen bir Hakîm-i Zülcelâl, Hazreti İsa'yı (aleyhisselâm), İsa dinine ait en mühim bir hüsn-ü hâtimesi için, değil semâ-yı dünyada cesediyle bulunan ve hayatta olan Hazreti İsa, belki âlem-i âhiretin en uzak köşesine gitseydi ve hakikaten ölseydi, yine şöyle bir netice-i azîme için ona yeniden cesed giydirip dünyaya göndermek, o Hakîm'in hikmetinden uzak değil… Belki onun hikmeti öyle iktiza ettiği için vaad etmiş.. ve vaad ettiği için elbette gönderecek.

Hazreti İsa *(aleyhisselâm)* geldiği vakit, herkes onun hakikî İsa olduğunu bilmek lâzım değildir. Onun mukarreb ve havassı, nur-u iman ile onu tanır. Yoksa bedâhet derecesinde herkes onu tanımayacaktır…

İşte, Îsevîliğin din-i hakikîsi zuhur ile ve İslâmiyet'e inkılâb etmesiyle, çendan âlemde ekseriyet-i mutlakaya nurunu neşreder. Fakat yine kıyâmet kopmasına yakın, tekrar bir dinsizlik cereyanı başgösterir, galebe eder ve "el-hukmü lil-ekser" kaidesince, yeryüzünde "Allah, Allah" diyecek kalmayacak. Yani ehemmiyetli bir cemaat, küre-i arzda mühim bir mevkiye sahip olacak bir surette "Allah, Allah" denilmeyecek demektir. Yoksa ekalliyette kalan veyahut mağlup düşen ehl-i hak, kıyâmete kadar bâki kalacak. Yalnız, kıyâmetin kopacağı anında, kıyâmetin dehşetlerini görmemek için, bir eser-i rahmet olarak, ehl-i imanın ruhları daha evvel kabzedilecek, kıyâmet kâfirlerin başına kopacaktır.[14] Kesin ve sahih rivayette var ki, "İsa Aleyhisselâm Büyük Deccalı öldürür."[15]

Görüldüğü üzere Bediüzzaman Hazretleri, konuya farklı bir yorum getirmiş, meseleyi iki yönlü olarak ele almış ve Hz. İsa'nın nüzûl keyfiyetini iki şekilde olabileceğini belirtmiştir. Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi de bu meseleyi şu şekilde izah etmektedir:

"Aslında Hz. Mesih'in nüzûlü, Mesihiyet şeklinde değil, Mehdilik ve Muhammedîlik şeklinde olacaktır, denilebilir. Böyle bir gerçeğin tahakkuk keyfiyeti ne şekilde olursa olsun, bence mühim olan her Müslüman'ın Kur'ân'ın ruh ve mânâsını ârızasız temsil edip her zaman bu "menheli'l-azbi'l-mevrûd=tatlı su kaynağı"nın başında durup o temiz, o pak, o nezih kaynaktan yararlanıp ve başkalarını da yararlandırmaktır. Bir diğer önemli husus da, bütün bunları belli şahıslara bağlama yerine, konuyu bir şahs-ı mânevî konusu olarak değerlendirmektir. Yine de bu mesele, çok münakaşası yapılacak bir meseledir. Zira bu konuda öteden beri sevâd-ı azam'ın kabul ettiği esaslar var. Bu esaslar çiğnendiğinde, ciddî iftiraklar doğabilir. Zaten Üstad da, belki elli yerde bu nüzûl ve temsili anlatmış ve ancak onu nûr-u firâsetle bakanlar sezebilir demiştir. O halde, bütün bunları nazar-ı itibara alarak, ahirzamanda Hz. Mesih'in gökten inmesini intizar etmenin bizim vazifemiz olmadığını ifade edebiliriz.

Hıristiyan âleminin İslâm'a iktidâ etmesi meselesine gelince; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) âhirzamanda yeryüzünü işgal edecek insanların fizyonomilerini çizip resmederken, daha ziyade bazı Uzak Doğu insanlarını âdeta resm ve tarif etmektedir. Bu tariflerde daha çok ablak suratlı, kalkık çeneli, elmacık kemikleri dışarıya çıkık, burunları basık, gözleri çukur insanlar nazara çarpmaktadır. Ayrıca yine bu hadislerde Hz. Mesih ve Mehdi'nin ortaya çıkması ve Hıristiyanlarla Müslümanların bir bütün olarak hareket etmesi de, yeryüzünün bu insanlar tarafından işgal edildiği zamana rastlayacağı vurgulanmaktadır.

Bu hadisle ilgili yorumlarda, Hıristiyanlığın iktidâsının, tamamen İslâmiyet'e dehalet şeklinde olabileceği gibi, içinde bulundukları karışık, bulanık ve kaoslu bir ortamdan sıyrılıp, ıstıfâ (saflaşıp) edip tekrar Hz. Mesih çizgisine gelmeleri şeklinde de olabileceği akıldan uzak değildir. O halde onlar, ihtimal tam mânâsıyla Şeriat-ı İslâmiye'yi benimsemeyecekler ama başları sıkıştığı an Müslümanların vesâyetini kabul edecek ya da günümüzde bazı bölgelerde olduğu gibi, gelip toplu halde Müslümanlığa gireceklerdir. Dolayısıyla, bu birlik ve beraberliği sadece ahir zamanda dünyanın işgal edildiği âna has kılmak yanlış olur. Zira günümüzde de, aynı tür vifak ve ittifak, cüz'î ölçüde de olsa var sayılabilir. Nitekim biz bunu, Komünizm'in yıkılacağı âna kadar belli ölçüde yaşadık; Hıristiyanlıkta sabit kalanlarla bir araya gelerek, inkar-ı Ulûhiyet'e, ateizme karşı bir pakt kurduk. Gelecekte de daha değişik tehlikelere karşı, başka birleşmeler de söz konusu olabilir."[16]

* Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
makgul@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Kurtubî, el-Camiu liahkami'l-Kur'ân, 4/90-91.
2. Ebus'Suud, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, İrşâdu'l-Aklî's-Selîm, Dâr'ul-Mushaf, Kâhire ts. 2/37.
3. Taberî, Câmiu'l-Beyan, 6/24-31.
4. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/406, 437; Hâkim, Müstedrek, 2/595.
5. İbn Ebî Hâtim, Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm, 4/1112-1114.
6. Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, Te'vîlâtu Ehli's-Sünne, Tire Necip Paşa Kütüphanesi, 1/Varak 231.
7. Taberî, a.g.e., 25/117.
8. Mâturîdî, a.g.e., 3/Varak 971-972.
9. Râzî, Mefatihu'l-ğayb, 27/191.
10. Râzî, a.g.e., 27/191.
11. Elmalılı, Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, Azim Dağıtım, İstanbul ts. 7/57-58.
12. Luka 21/6-10. Ayrıca bkz.: Matta 24/3-51, 25/31-46; Markos 13/3-36...
13. Bkz.: Müslim, İman 71.
14. Mektubat, 15. Mektup, Şahdamar Yay., s.57-60. Bu makalede sadece Kur'ân-ı Kerîm'de meselenin ele alınışı işlenmiştir. Daha geniş bilgi için bkz: Kuzu, Selman, Mehdi, Deccal, Mesih, Merkür Yay., İstanbul 2001; Sarıtoprak, Zeki, İslâm İnancında Nüzûl-u İsa Meselesi, Nil Yay., İzmir 1996.
15. Tirmizi, Fiten 62; Ebû Dâvud, Melâhim 14; Müsned, 3/420, 4:226; el-Hâkim, el-Müstedrek, 4/529-530.
16. Gülen, M. Fethullah, Prizma 4/198-199.

YENİ ÜMİT

Yrd. Doç. Dr. Murtaza KÖSE *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

ALLAH RESÛLÜ (s.a.s.)'e Saygıda Sabit b. Kays Örneği

İnsanlar bildikleri ve hissettikleri ölçüde çevrelerindeki hadiselere karşı hassasiyet kesbeder ve onları anlamaya çalışır. Zannederim insan olmanın gereği de bu olsa gerektir. Şu dünya zeminine gönderilen insanların başıboş bırakılmadığı ve bırakılamayacağı Yüce Yaratıcı tarafından bildirilmektedir. Bu gerçekten hareketle sorumluluk taşıyan fertlerin Allah (c.c) ve O'nun en son peygamberi Efendimiz (s.a.s.)'i tanıma ve bu konudaki marifetlerini artırmaları için insanlık tarihine örnek olmuş nice yiğitleri tanımaları, düşünce ufuklarının gelişmesi adına faydalı olacaktır. Özellikle sahabe-i kiramın, Efendimiz'in huzurunda edep, ahlak, nezaket ve O'na bağlılıklarını bu hususlardaki kendi hareketlerimiz ve düşünce dünyamızla karşılaştırdığımızda "Bizler olması gereken tutum ve davranışın neresindeyiz?" sorusunu sormadan geçemeyeceğiz.

Rabbimizi tanımada ve O'nu daha iyi anlamaya vesile olmada Allah Resûlü (s.a.s.) en güzel örnektir. Efendimiz (s.a.s.) Allah'ın kâinatı şereflendirdiği, insanlık âleminin en güzel bir örneğidir. Bu rehberin talim ve terbiyesiyle insanlar insan olduklarını, yaratanın birer nazenin kulu olduklarını anlarlar. Yine Efendimiz (s.a.s.)'in rehberliğinden insanlar edep, haya, hilm, şefkat, re'fet, sadakat, saygı, sevgi ve daha nice konuyu öğrenirler.

Merhum Mehmet Âkif'in "Medyundur O masuma bütün bir beşeriyet" ifadesi insanların Efendimiz (s.a.s.)'in muallimliğine olan ihtiyacını çok veciz bir şekilde ifade etmektedir. Allah Resûlü'ne itaat, saygı ve sevgi onu, her şeyden aziz tutma inanan insanlar için bir vecibedir. Kur'ân ve Sünnet'te bu konuyla ilgili birçok âyet ve hadis mevcuttur. Bazılarını örnek olarak vermemiz gerekirse; *"Allah'a itaat edin, Resûlullah'a itaat edin ve onlara karşı gelmekten sakının…"* *(Maide sûresi, 92)* " Kim Resûlullah'a itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur." *(Nisa sûresi, 80)* "Resûlüm de ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah gafurdur, rahimdir! (çok affedicidir, engin merhamet ve ihsan sahibidir)" *(Al-i İmran sûresi, 31)* Hz. Enes'ten rivayet göre Efendimiz (s.a.s.) "Sizden biri, beni, babasından, evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş sayılmaz."[1] buyurmaktadır. Bu nasslar Efendimiz (s.a.s.)'e olan itaat ve bağlılığın ne kadar önemli olduğunu anlatmada kafidir.

Allah Resûlü (s.a.s.)'nü incitecek davranışlardan kaçınma ve hatta kendisinin yaptığını zannettiği bir saygısızlık yüzünden cehenneme gideceği düşüncesiyle kendini evine hapseden bir yiğit vardır: Sabit b. Kays.

Sabit b. Kays (r.a.) Hazrec kabilesinden, Allah Resûlü'nün hatibi olarak tanınan, gür sesli ve etkili hitabet özelliği olan, konuşmasıyla etrafındaki insanları etkileyen, hicretten evvel Müslüman olmuş bir sahabidir. İbn Hacer Askalanî'nin ifadesine göre o, Bedir'de bulunanlardan, Efendimiz (s.a.s.)'in cennetle müjdelediği sahabilerden biri.[2] Sabit (r.a.) Efendimiz (s.a.s.)'in Medine'ye hicretlerinde bir süvari grubuyla kendisini yolda karşılayarak beliğ bir konuşma yapmış ve şöyle demişti: "Ya Resulallah! Biz canlarımızı, çocuklarımız ve kadınlarımızı koruduğumuz gibi seni de koruyacağımıza söz veriyoruz. Buna karşılık ne var? Bize neyi vaat ediyorsunuz?" Efendimiz (s.a.s.) tek kelimeyle "Cennet" buyurdu. Orada bulunanlar memnuniyetle "Kabul ettik Ya Resûlallah, razıyız." diye sevinçlerini bildirdiler. Sabit bin Kays, Efendimiz'e sadakati çokça meşhur olan sahabilerden biriydi. Efendimiz rahatsızlıklarında, zaman zaman ziyarete gider, Efendimiz de Sabit bin Kays'ın rahatsızlandığını duydukça onu ziyaret ederdi. Bir gün Sabit bin Kays rahatsızlandığında, " Ey insanların Rabbi! Sabit bin Kays bin Şemmas'ın hastalığını izale et." diyerek ona dua etmişti. Ayrıca Resûl-ü Ekrem'in, Kays hakkında "Ne güzel bir insan" deyip onu övdüğü de rivayetler arasında mevcuttur.[3]

Hz Ebu Bekir Müslümanları Müseylimetü'l-Kezzab'a ve irtidat edenlere karşı savaşa çağırınca, savaş için ayağa

kalkanlarla birlikte Sabit de kalkıp harekete geçmiştir. Sabit b. Kays, Müseylime'ye karşı yapılan savaşta Ensar'ın komutanlığını yapmıştı. Hicretin 12. senesinde mürtedlere karşı yapılan Yemame Savaşı'nda şehit edilmiştir.

Sabit bin Kays'ın kızı Cemile, babası Sabit'i şehit olduktan sonra rüyasında gören bir Müslüman'ın kendisine o rüyada şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ben dün öldürüldüğüm zaman Müslümanlardan biri cesedimin yanına uğradı. Üzerimdeki nefis zırhımı çıkarıp götürdü. Onun evi garnizonun uç tarafındadır. Evinin yanında bir at vardır. Zırhın üzerine taştan bir kazanı koymuş, kazanın üzerine de yükleri bırakmıştır. Halid bin Velid'e git, zırhımı araştırıp bulsun ve alsın. Resûlullah'ın halifesinin yanına gittiğin zaman, üzerimde şu kadar borç bulunduğunu ve buna karşılık olarak da şu kadar malım olduğunu söyle. Falan kölem de hürdür. Sakın: Bu bir rüyadır." deyip de geçme." dedi.

Rüyayı gören adam, Halid Bin Velid'in yanına gitti. Durumu anlattı. Halid de zırhın bulunduğu yere gitti ve onu anlatıldığı yerde ve aynı şekilde buldu.

Sonra rüyayı gören adam, Hz. Ebu Bekir'in yanına giderek, Sabit'in rüyada kendisine söylediklerini anlattı. Bu olay üzerine Hz. Ebu Bekir de Sabit'in ölümünden sonra bu vasiyetini yerine getirdi. İslâm tarihçilerine göre Sabit bin Kays b. Şemmas'tan başka ölümünden sonra rüyada yaptığı vasiyetin yerine getirildiğine dair başka bir şahıs bilinmemektedir. Kaynaklarda bu rivayeti tasdik eden başka rivayetler de mevcuttur. [4]

Allah'ın kendilerinden, onların da Allah'tan razı oldukları Kur'ân âyetiyle sabit olan sahabiler, Resûlü Ekrem'e saygı ve bağlılıklarıyla yıldız insanlar olmuş ve O'nun hoşnutluğunu kazanmışlardır. Allah Resûlü (s.a.s.)'in, Sabit bin Kays'ı cennetle müjdelediği hadise şöyle olmuştur:

Buhârî ve Müslim'in Hz Enes'ten rivayetlerine göre "Hucurât sûresinin *'Ey İman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi O'nunla da öylece konuşmayın yoksa siz farkında olmadan bütün emekleriniz hiçe iniverir.'* *(Hucurât, sûresi, 2)* âyeti nâzil olunca bunu işiten Sabit bin Kays üzülerek evinde oturmuş, 'Amellerim boşa gitti, ben cehennemlik oldum.' diyerek kendisini eve hapsetmişti. Bir müddet ortalıkta görünmeyince Efendimiz (s.a.s.) Sa'd İbn Muaz'a, 'Yâ Ebâ Âmir, Sabit ne halde, rahatsız mı?' diye sormuş, Sa'd: 'O benim komşumdur, rahatsız olduğunu bilmiyorum.' diye cevap vermişti. Daha sonra da Sabit'in yanına gidip Resûlullah'ın kendisini sorduğunu söylemişti. Bunun üzerine Sabit, 'Resûlullah yanında en gür sesli konuşanlardan biri benim öyleyse amelim boşa gitti, (inen âyeti duymadın mı?) Ben cehennemliğim.' diyerek üzüntüsünü belirtti. Durum Allah Resûlü (s.a.s.)'e bildirince, Efendimiz, 'Hayır, aksine o cennetliklerdendir.' buyurmuştur."[5] Bu hadiseden sonra Sabit bin Kays Allah Resûlü'nün huzurunda bulunurken sesini O'nun sesinden fazla yükseltmedi. Bu hadisi nakleden Hz. Enes der ki: "Bizler Hz. Sabit'i aramızda yürürken görür ve onun cennetliklerden olduğunu bilir ve öyle kabul ederdik..."

Bu ayet, mü'minlere bilmeden, hissetmeden amellerinin boşa gitmesi sonucunu doğurabilecek davranışlardan kaçınılması gerektiğini ifade etmektedir. Her ne kadar Efendimiz (s.a.s.) bedenen aramızdan ayrılmış olsa bile O'nun rûhaniyeti ve sünneti canlıdır. Kur'ân bu hususu Enfal sûresi 33. ayette şu şekilde ifade etmektedir. "Halbuki sen onların aralarında bulunduğun müddetçe Allah onları azaba uğratmaz." Bu âyetin tefsirinde Elmalılı'nın ifadesine göre "Sen içlerinden çıksan bile." kaydı vardır.[6]

O'nun ruhaniyetine saygı ve sünnetine değer verip kıymetli bilmek O'nun bizzat kendisine değer vermek demektir. İnsanı mukadder olan kemalatını yakalamaya vesile olacak olan en güzel örnek Allah Resûlü (s.a.s.)'dir. Binaenaleyh araştırma okuma ve öğrenme insanlarda nelere ne kadar hassasiyet gösterilmesi ve nerede, ne zaman, nasıl davranılacağı gibi konularda bir strateji ortaya koymalıdır. Aksi takdirde faydasız ilimden Allah'a sığınmak gerekir. Onlarca ve hatta yüzlerce belki de binlerce kitap okumak insanlarda düşünce hayatında istikameti bulma adına fayda temin etmiyorsa o zaman da niyetleri gözden geçirmek gerekir. Okumak, okumuş olmak için değil, uygulamak içindir. İmam Şafiî'nin ifadesiyle ilim yaşanandır, yani pratiğe uygulanabiliyorsa bir anlam kazanır, yoksa satırlarda yazılı olması çok bir şey ifade etmemektedir.

Cenâb-ı Hak bütün insanlara gerçek anlamda Kendini ve değer verdiği şeyleri hakkıyla idrak etmeyi nasip etsin. (Âmin)

Sende insan ve toplum, sende temel ve bina;
Ne getirdin, götürdün, bildirdinse âmenna!..
Necip FAZIL

* Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
mkose@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Buhârî, Kitabu'l-İman, 8
2. Tehzîbu't-Tehzîb, 2/12; İbn Kesir, es-Siretü'n-Nebeviyye, 3/673.
3. Müslim, Tıb 18
4. İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 6/335
5. Buhârî, Kitabu Tefsîri'l-Kur'ân 49; Müslim, Kitabu'l-İman 52
6. Elmalılı, Hamdi Yazır, IV, 2398

Dr. Hasan YENİBAŞ *

Ocak / Şubat / Mart - 2008 / 79

Dinin yarısını teşkil eden Sünnet, şek ve şüpheye mahal bırakmayacak ölçüde, en mevsûk kanallardan, olabildiğine hassas ve kılı kırk yaran muhakkik zatlar tarafından, hem de ta sahabe, tâbiûn ve tebe-i tâbiîn döneminden başlayarak kaydedilmiş, ezberlenmiş, muhafazaya alınmış ve sonra da harfi harfine nakledilmiş, kitaplara geçmiş ve bu günlere gelip ulaşmıştır.

SÜNNET'İN KORUNMUŞLUĞU

Sünnet; Kur'ân'dan sonra İslâm'ın ikinci kaynağı olması itibariyle Müslümanlar nezdinde çok önemli bir konuma sahiptir. İlk dönemlerden itibaren Sünnet'e "din" nazarıyla bakılmış, Sünnet'in muhafazası ve yaşanması için her türlü takdiri aşan gayret ve çalışmalar ortaya konmuştur. Kur'ân'ın kaynağı vahiy olduğu gibi, Sünnet'in kaynağı da vahiydir. Ancak aralarında şöyle bir fark vardır: Kur'ân *vahy-i metluv,*[1] Sünnet ise *vahy-i gayri metluv*dur.[2] Doğduğu andan itibaren ilahî gözetim ve muhafaza altında yaşayan Peygamberimiz'in, bizzat Kur'ân tarafından *"O'nun konuşması vahiydir. O, asla kendi hevasından konuşmaz."* *(Necm sûresi, 3)* denilerek sözlerinin ilâhî te'yide mazhar olduğu belirtilmiştir.

Sünnet'in Korunmuşluğunun Zaruri Oluşu

Dini hükümlerin oluşmasında Kur'ân–Sünnet bütünlüğü bilinen bir gerçektir. Fıkıh kitapları sathî bir bakışla bile gözden geçirilse, dini ahkâmın Kur'ân ve Sünnet'in birlikte değerlendirilmesiyle şekillendiği anlaşılacaktır. Sünnet olmadan Kur'ân'ın pratiğe aktarılması mümkün değildir. Bu yönüyle Sünnet, Kur'ân'ın pratize edilmiş şeklidir.

Kur'ân'ın yanında müstakil bir teşrî kaynağı olan Sünnet, Kur'ân'ın mücmelini tafsil, müphemini tefsir, umumunu tahsis ve mutlağını takyid fonksiyonuna sahiptir. Bu çerçevede Sünnet, Kur'ân tefsirinin birinci kaynağı olmuştur. Kur'ân'da emredilen namaz ve hac gibi ibadetlerin keyfiyeti ve yapılış şekilleriyle ilgili tafsilatta bulunmuştur.[3] Miras hukukuyla ilgili umumî hüküm ifade eden âyeti[4], Peygamberlerin miras bırakmayacağını söyleyerek[5] tahsis etmenin yanında, *"Mallarınızı aranızda batıl bir surette yemeyin; ancak anlaşma ve karşılıklı rızaya dayalı ticârî mübadeleyle yiyin."* *(Nisâ sûresi, 29)* âyetini de, *"Meyveler, tam belirli hale gelinceye kadar satmayın."*[6] buyurarak Hz. Peygamber (s.a.s.) takyîd etmiştir. Bu misalleri çoğaltmak elbette mümkündür. Ancak biz sadece işaret sadedinde bu meseleye temas ettik.

Kur'ân' inmeye başladığı andan itibaren Sünnet, Kur'ân'la içli dışlı olarak fonksiyonunu icraya başlamış ve dinin ikinci kaynağı olmuştur. Bu durum bizi, İslâm'ın hakkıyla muhafazasının Sünnet'in de muhafaza edilmiş olduğu sonucuna götürmektedir. Eğer Sünnet korunmamışsa din eksik demektir. Oysa Kur'ân'da Allah (c.c.), *"Bugün dininizi kemâle erdirdim, size olan nimetimi tamamladım ve din olarak sizin için İslâm'a razı oldum"* *(Mâide sûresi, 3)* buyurarak İslâm'ın tamama erdirildiği söylemektedir.

Korunmuşluğun İlâhî Unsurları

a. Hz. Peygamber'in Masum Oluşu

Peygamberlerin sıfatlarından biri de ismettir. İsmet, peygamberlerin küçük-büyük bütün günahlardan, Allah'ın inayetiyle, korunmuş olmaları demektir. Yani Allah (c.c.), peygamber göndereceği kuluna günaha giden yolları kapamıştır. Çünkü onlar özel donanımlı insanlardır.

Peygamberler, dinin muhafazası için günahsız olmalıdırlar. Mantıken de böyle olması gerekir. Çünkü peygam-

Kur'ân'ın korunması, Sünnet'in korunmasını da içine alır. Çünkü Sünnet, Kur'ân'ın açıklayıcısı, güvenilir bekçisidir; keyfi yorumlara tâbi tutulmasını önler. O halde Sünnet'in korunması, Kur'ân'ın korunması için gerekli önlemlerden biridir. Bu sebeple de Kur'ân'ın korunması, Sünnet'in de korunması demektir.

berler, aramızda tebliğ vazifesiyle bulunurlar. Onların varlık gayesi sadece tebliğdir. Cenab-ı Hakk'ın emir ve buyruklarına ilk muhatap onlardır. Aldıkları emirleri de insanlara olduğu gibi aktarırlar. Eğer peygamberler, böyle dupduru bir ruh yapısına sahip olmasalardı, gelen ilâhî mesajları, geldiği gibi intikâle muvaffak olamazlardı. Hem de ilâhî vahiy onların saydam olmayan mahiyetlerine, duru olmayan gönüllerine, saf olmayan vicdanlarına çarpar, adeta ışık gibi kırılır ve ışığın kırılıp başkalaşması gibi, bu mat satıh ve bünyeler her şeyi kendi his, duygu ve düşüncelerinin alaca karanlığında değerlendirir, isteyerek veya istemeyerek çarpıtırlardı. Bundan dolayı bu aynanın temiz olması gerekir ki, vicdanlara aksettirdiği hakikatler yanıltıcı olmasın.

İnsan; iman, itikat ve amele ait bütün dini hükümleri peygamberler vasıtasıyla öğrenir. İnsan, onlardan dini en kâmil ve mükemmel halde görmelidir ki, onlara ittiba ile dünya ve ahiret saadetini elde edebilsin.[7]

Bizler, herhangi bir vazifeye birisini tayin edeceğimiz insanlar için güvenlik araştırması yaptırırız. Bir de o şahsa tevdi edilecek vazife peygamberlik gibi önemli bir vazifeyse, herhalde güvenlik araştırması yedi göbek ötesine kadar uzatılmalıdır. Tamamen dünya ile ilgili ve basit meselelerle alakalı insan seçiminde hassas davranılır da, en önemli vazife olan ve aynı zamanda dünya ve ahireti kuşatan bir vazife için liyakat aranmaması düşünülemez. Cenab-ı Hakk'ın, böyle kudsî bir vazifeyi sıradan ve kusurlu insanlara temsil ettirmeyeceği açıktır.[8]

Bütün peygamberler gibi Efendimiz (s.a.s.)'de masumdur. Allah O'nu hata yapmaktan korumuştur. Hz. Peygamber'in unutması (unutturulması) veya Kur'ân'da yer alan ikazlar, değişik hikmetlere bağlı olup kendisinden sâdır olan bir hatadan dolayı olmamıştır[9] Unutma meselesini de bizzat kendisi, *"Ben unutur veya unutturulurum, ta ki Sünnet koyayım."*[10] buyurarak, İslâmî teşriata vesile olması için böyle bir durumun vâkî olduğunu beyan buyurmuşlardır. Kaldı ki, unutmak dinde bir hata olarak değerlendirilmemiştir.

Allah Resûlü'nün masum oluşu, Sünnet'in kaynak itibariyle, Allah tarafından hata ve yanlışlardan muhafaza edildiğini göstermektedir.

b. Kur'ân Ayetlerinin Delaletleri

Kur'ân'daki bazı ayetler, dolaylı olarak Sünnet'in korunmuşluğuna delalet etmektedir. Yukarıda temas ettiğimiz, *"Bugün dininizi kemâle erdirdim, size olan nimetimi tamamladım ve din olarak sizin için* ***İslâm****'a razı oldum."* *(Mâide sûresi, 3)* âyeti bu çerçevede değerlendirilebilir. Yine *"Şüphesiz Zikri biz indirdik, onu koruyacak olan da biziz."* *(Hicr sûresi, 9)* ayetinde geçen "Zikr" kelimesi **Sünnet'i de ihtiva etmektedir.** Her ne kadar ilk bakışta, "zikr"den maksat **Kur'ân** gibi anlaşılıyorsa da, **Kur'ân**'ın yerine "zikr" denilmesi, daha geniş anlamda bir kavramla karşı karşıya bulunduğumuzu göstermektedir. Allah'ın, "zikr"in korunmasıyla ilgili teminatı, sadece Kur'ân'la sınırlı olmayıp Peygamberimiz vasıtasıyla gönderilen dinin tamamını, dolayısıyla Sünnet'i de kapsamaktadır. Cenab-ı Hak, Kur'ân'ı koruduğu gibi Sünnet'i de korumuştur. Bunun için de ümmetin âlimlerini Sünnet'i ezberlemek, öğrenmek, öğretmek gibi hususlara yönlendirmiştir. Efendimiz'den itibaren, binlerce âlim, hayatını bu yola vakfetmiştir.[11] Nitekim başta İmam Şafiî olmak üzere İslâm âlimleri, Sünnet'in tamamının âlimler tarafından bilindiğini belirtmişlerdir. Yani, âlimlerin tamamı bir araya getirilse, Sünnet'in tamamı ortaya çıkmış olacaktır.[12] İmam Şafiî'nin yaklaşımından da, namaz, zekat, hac, oruç, muamelat ve feraizden hiçbir şeyin kaybolmadığı sonucunu çıkarabiliriz. Peygamberimiz'in söz, fiil ve takrirleri, geliş yolları ve seviyeleri farklı bile olsa, derlenip toplanmıştır. Ayrıca, Kur'ân'da, Peygamberimiz'e hitaben: "*Sana da ey Resulüm bu zikri indirdik ki kendilerine indirileni insanlara açıklayasın.*" *(Nahl sûresi, 44)* denilmektedir ki, eğer Sünnet bizim için güvenilir bir kaynak değilse, Kur'ân'da yer alan namaz, oruç, zekat gibi emirlerin yapılış keyfiyetlerini bilmemiz, dolayısıyla da buna benzer nasslardan istifade etmemiz mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla bize farz kılınan hükümler bâtıl olacaktı. Oysaki Kur'ân, "*Bir anlaşmazlığa düştüğünüz zaman onu Allah ve Resulüne götürün...*" *(Nisa sûresi, 59)* ayetiyle, bütün meselelerin Efendimiz'in söz, fiil ve takrirleri ışığında çözülmesi gerektiğine işaret ederken, Peygamberimiz de, "*Dikkat ediniz, bana Kur'ân ve onun bir benzeri verildi.*"[13] buyurarak, Sünnet'e müracaat etmeden dini yaşamanın

mümkün olmadığını ihtar etmişlerdir. Kur'ân'ın korunması nasıl ilahi teminat altındaysa, Sünnet'in korunması da böyledir ve bir zorunluluktur. Zira, bir usul prensibinde de ifade edildiği gibi, "Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir."

c. Sahabenin Allah Tarafından Seçilmiş Bir Topluluk Olması

Sahabenin pek çok faziletinden biri de, İbn Mes'ud'dan nakledilen bir hadiste şöyle belirtilmektedir: *"Allah kulların kalbine baktı ve Hz. Muhammed'i seçti ve mahlukatına nebi olarak gönderdi. Sonra insanların kalblerine baktı ve O'nun ashabını seçti. Onları dinin yardımcıları ve peygamberinin vezirleri yaptı."*[14] Sünnet'in ilk muhatapları olan sahabe, seçilmiş bir topluluktur. Sahabenin Sünnet'in anlaşılması ve muhafazası hususundaki gayretleri takdire şayandır. Onların bu konudaki muvaffakiyetlerinin, ilâhî bir tercih ve takdirin neticesi olduğu görülmektedir.

Korunmuşluğun Beşerî Unsurları

a. Hz. Peygamberin Teşvik ve Tedbirleri

Hz. Peygamber (s.a.s.), Sünnet'in muhafazasına teşvikte bulunduğu gibi, bazı tedbirler de almıştır. Mübelliği olduğu dinin sürekliliğinin Sünnet'in korunması, anlaşılması ve yaşanmasıyla mümkün olacağını çok iyi bilen Peygamberimiz, Sünnet'in öğrenilmesini ve öğretilmesini teşvik etmiş ve bunu yapanlara duacı olmuştur: *"Allah bizden bir söz işitip onu muhafaza edenin ve sonra da bir başkasına tebliğ edenin yüzünü ak etsin ve güldürsün."*[15] *"Allah, benim sözümü işitip, belledikten sonra, onu tebliğ edenin yüzünü ak etsin ve güldürsün."* [16]

Mekke'nin fethinden az bir zaman önce, Rabîa Kabilesi'nden Abdü'l-kays heyeti Resûlullah'a gelerek: *"Ey Allah'ın Resûlü, biz Sana çok uzak mesafelerden geliyoruz. Aramızda Mudar kâfirlerinden falan kabile var. Bu yüzden de haram ayların dışında Sana gelmemiz mümkün değil. Bize kısaca bir şeyler emret de, arkada bıraktıklarımıza haber verelim, verelim de o sebeple biz de cennete girelim."* dediler. Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara bazı şeyler emretti, bazı şeyleri de yasakladı ve sözlerini şöyle bağladı: *"Bunları hıfzedin ve arkanızdakilere de haber verin."*[17]

Yine Veda Hutbesi'nin sonunda: *"(Sözlerimi) burada bulunanlar, bulunmayana tebliğ etsin."*[18] buyurduğu gibi, hafızasından şikayet eden bir sahabîye *"Sağ elinden yardım iste."*[19] diyerek yazmasını tavsiye etmiş ve *"İlmi yazarak kaydedin."*[20] diyerek hadislerin tespit metotlarından biri olan yazıyı teşvik etmiştir.

Sünnet'in muhafazasını teşvik eden Peygamberimiz, kasıtlı yalan ve uydurmaların önüne geçmek için de, *"Kim benim adıma yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın."*[21] gibi sözleriyle kendisinden nakledilen her şeyin olduğu gibi aktarılması için gerekli uyarıları yapmıştır. Efendimiz (s.a.s.)'in bu gibi uyarıları, sahâbeyi temkinli olmaya sevketmiş ve hadis rivayetinde kılı kırk yaran bir hassasiyet oluşmasını sağlamıştır.

b. Sahabenin Sünnet'i Öğrenme ve Yaşama Konusundaki Gayretleri

Peygamberimiz'in, hadislerin muhafazası hususundaki teşviklerini çok iyi değerlendiren sahâbîler, hadis öğrenmek için ciddi bir gayret ortaya koymuşlardır. Sahâbe, Kur'ân ve hadisi sadece bilgilenmek için değil, öncelikle yaşamak ve hayata hayat kılmak için öğrenmişlerdir. Bu açıdan Sünnet'in, ilk muhatapları tarafından hayata aktarılması ve bütün yönleriyle yaşanması sonraki nesillere de misal teşkil etmiş, yazılı ve sözlü muhafaza ve naklin yanında, yaşanarak da nakledilmiştir. Şimdi, bir-iki misal vermek suretiyle konumuzu aydınlatmaya çalışalım.

Enes b. Mâlik şöyle demektedir: *"Biz, Resûlullah'ın (s.a.s) yanında otururken, O'ndan bir söz işitir, yanından ayrılınca da, onu aramızda anar ve müzâkere ederdik."*[22] İbn Abbas ve Ebû Saîd el-Hudrî de talebelerine şu tavsiyede bulunmuşlardır: "Bu hadisleri belleyin ve aranızda müzakere edin. Onların bazısı bazısını hatırlatacaktır."[23] Sahâbe, Peygamberimiz'den hadis dinlemekle kalmamış, öğrendikleri hadisleri iyice bellemek için aralarında müzakereler yapmışlardır.

Ebû Hüreyre'nin, kendisini çok rivayette bulunmakla tenkit edenlere verdiği cevap da konumuzu aydınlatıcı mahiyettedir: *"Muhâcir kardeşlerimiz çarşı pazarda ticaretle, Ensar kardeşlerimiz de işleriyle meşgulken, şu Ebû Hüreyre karın tokluğuna Resûlullah'la beraber olmuş ve onların görmediğini görmüş ve hıfzetmediklerini hıfzetmiştir."*[24] Bu hadisten, diğer sahâbîlerin hadis öğrenmeye vakit ayırmadıkları sonucu çıkmamalıdır. İdareci olmadan önce ilim öğrenmeyi tavsiye eden Hz. Ömer'in, ashabın yaşları ilerlemiş olmasına rağmen ilim öğrendiklerini söylemesi[25] ilim öğrenme cehd ve gayretinin hemen hemen ashabın tamamında olduğunu göstermektedir. Ama Ebû Hüreyre, hadis öğrenme hususunda bir adım önde yer almıştır.

Sahâbe, Sünnet'e uyma mevzuunda da çok hassas davranmış ve Sünnet'in her meselesine sahip çıkmıştır. Meselâ, Hz. Ali mestlerin üstüne meshedilmesi mevzuunda şöyle demiştir: *"Resûlullah'ı mestlerin üstünü meshederken görmemiş olsaydım, bana göre onların altını meshetmek daha uygun olurdu."*[26] Onun bu sözleri Sünnet'e teslim olmanın ve Sünnet'in olduğu yerde şahsî ictihada girilemeyeceğinin ifadesidir. Yine Hz. Ali, Kûfe'de bu-

lunurken ayakta su içmişti. Kendisini bu şekilde gören Meysere b. Yakub: *"Ayakta su mu içiyorsun?"* diye sorunca da şu cevabı verdi: *"Ayakta su içmişsem Rasûlullah'ı (s.a.s) ayakta içerken gördüğüm içindir; eğer otururken içiyorsam, Rasûlullah'ın oturarak içtiğini gördüğümden dolayıdır."*[27] Demek ki, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, suyu oturarak içmeyi tavsiye ettiği gibi, ayakta içtiği de olmuştur. Burada bizim dikkat çekmek istediğimiz husus, sahâbîlerin Sünnet'e uyma meselesindeki hassasiyetidir. Sahâbenin Sünnet'i yaşama konusundaki gayret ve ciddiyetleri, Sünnet'in muhafazası adına önemli bir vesile olmuştur. Şu hususu da belirtmek gerekir ki, sahabe İslâm'ın ilk muhatapları olması itibariyle, her şeyi orijinal olarak bulmuşlardı. Gerek ayet ve hadisleri ilk defa duymaları, gerekse onlarda şok tesiri yapan pek çok hadisenin olması Sünnet'in öğrenilmesine ve bu öğrenmenin kalıcı olmasına vesile olmuştur.

c. Sahabenin Hadis Rivayetindeki Hassasiyetleri

Hz. Peygamber'in kendi adına kasten yalan uyduranların cehennemlik olduklarını beyan etmesi, sahâbeyi hadis rivayetinde temkinli olmaya sevketmiştir. Mesela, Efendimiz'e yakınlığı herkesin malumu olan Zübeyr b. Avvam pek az hadis rivayet etmiştir. Bir gün oğlu kendisine: *"Baba, sen neden hadis rivayet etmiyorsun?"* diye sorduğunda: *"Bir kelimede bile Resûlullah'a muhalefet ederim diye ödüm kopuyor. Çünkü O, 'Benim adıma yalan söyleyen, cehennemdeki yerine hazırlansın.' buyurmuştur"*[28] şeklinde cevap vermiştir.

On yıl Peygamberimize hizmet eden Enes b. Mâlik (r.a.) de hadis rivayeti konusundaki endişesini şöyle ifade etmiştir: *"Eğer hata ederim endişesi ve korkusu olmasaydı, Resûl-i Ekrem'den (s.a.s) daha çok şeyler anlatırdım."*[29]

Hadis rivayetinde hassas davranan sahâbe, hadislerin lafzen rivayetine de çok dikkat etmiştir. Hadîslerin mana ile rivayeti belli şartlarla caiz olmakla birlikte, sahâbe lafzen rivayet konusunda titiz davranmıştır.

d. Tedvin ve Tasnif Dönemi Çalışmaları

Tedvin, değişik yazı malzemelerinde veya hafızalarda bulunan hadislerin, herhangi bir usul gözetilmeksizin bir kitap içinde toplanmasıdır. Tedvin dönemi, hicri birinci asrın sonları ile II. asrın ortalarına kadar olan zaman dilimini içine alır. Tasnif ise, tedvin edilen hadisleri belli bir usule göre sınıflandırarak eser meydana getirmektir.

Tedvin ve tasnif, bir ihtiyaç neticesi ortaya çıkmıştır. Nitekim, Ömer b. Abdülaziz'in Medine Valisi Ebû Bekir b. Hazm'a ve ülkenin her tarafına gönderdiği resmî yazı şudur: *"Hz. Peygamber'in hadislerini ve Sünnet'lerini araştır ve yaz; zira ben ilmin kaybolmasından ve âlimlerin yok olup gitmelerinden endişe ediyorum."*[30] İslâm tarihindeki, ilk sistemli ve resmî tedvin faaliyetleri, Ömer b. Abdülaziz'in gayretleriyle başlamış olup bu manada ilk resmî tedvin çalışması yapan da İbn Şihâb ez-Zührî (v. 124/742) olmuştur. Sadece, Zührî'nin yazdığı hadislerin kitaplar halinde hayvanlarla taşındığı düşünülecek olursa, tedvin faaliyetlerinin hayranlık uyandıracak seviyede olduğu görülecektir.[31]

Hadislerin tedvini için pek çok seyahatler (rihle) yapılmış, çok sayıda kişi hayatını bu işe vakfederek, ulaşabildikleri bütün sahabîlere veya onlardan hadis işiten tâbiîlere ulaşmaya çalışmışlardır.

Hicri II. asrın ilk çeyreğiyle birlikte tedvin dönemi sona ermiş ve tasnif dönemi başlamıştır. Tasnif döneminde, Musannef, Sünen, Müsned ve Sahih gibi adlarla pek çok eser ortaya koyulmuştur. Hadis tarihi açısından, hicri ilk üç asır *altın çağ* olarak kabul edilmektedir.

Bizim burada sadece bir işaret kabilinden yer verdiğimiz örnekler, Hadis tarihiyle ilgili kitaplarda çok daha geniş olarak yer almaktadır. Çok erken bir dönemde ortaya konan, sistemli ve günümüzün akademik zihniyetinin çok ötesinde ve günümüz ilmî araştırma usullerine de örnek olacak şekilde yapılan çalışmaların boyutuna ve derinliğine bakınca hayranlık duymamak mümkün değildir. Bu ümmet, dininin temel kaynaklarına hakkıyla sahip çıkmış ve hiç zayiat vermeden onları günümüze kadar ulaştırmıştır. Bilindiği gibi, hadislerin nakledilmesinde isnad sistemi kullanılmıştır. Yani, bir hadis, Peygamberimiz'e kadar kimler vasıtasıyla nakledilmişse tespit edilmiştir. İsnad sistemi bu ümmete has bir ilim harikasıdır. Tarihte başka bir örneğini göstermek de mümkün değildir.

Sünnet'in muhafazası adına yapılan çalışmalar, sadece tedvin ve tasnif dönemiyle sınırlı değildir. Hadis tarihi açısından, bu oluşum dönemlerine bağlı olarak pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlar içerisinde *mevzuat edebiyatı* diye isimlendirebileceğimiz hadis diye uydurulmuş sözleri inceleyen ve hadislere karıştırılmak istenen uydurma sözleri tespit eden ve ayıklayan çalışmalar yer almaktadır. Yine çok erken dönemde oluşmaya başlayan *cerh ve tadil* edebiyatı da hadis râvilerini tanıtmayı konu edinen ve ravilerin güvenilirlik durumlarıyla ilgili bilgi veren eserlerden oluşmaktadır. Ayrıca, genel olarak hadis usulü olarak bilinen, genel ve teorik kaideler vaz' ederek râvî, rivâyet ve mervî konularının tetkik ve tenkidine imkan veren *Dirâyetü'l-hadis ilmi* de Sünnet'in muhafazasına hizmet

Sünnet'in korunmuşluğu, nitelik olarak Kur'ân'dan farklıdır. Kur'ân lafız ve mana olarak korunmuştur. Sünnet'in korunmuşluğu ise, belli ölçüde lafız olarak olsa da, azımsanamayacak miktarda mana ile olmuştur.

eden temel ilmî disiplinler arasında yer almıştır. Bu sahada yazılan eserlerin listesi bile insanın hafızasında tutmakta zorlanacağı miktardadır. Kaldı ki biz konuyla ilgili bazı ilmî disiplinlere sadece anahatlarıyla işaret edebildik. İlimler tarihinin yüz akı sayılan ve insaf ehlinde hayranlık uyandıran bunca çalışmayı görmezden gelerek, hadislere şüpheyle bakmak, ilmî bir bakış açısı olmayıp maksatlı ve art niyetli veya ilmî zihniyetten uzak bir anlayıştır.

Sonuç

Sünnet'in korunmuşluğu, nitelik olarak Kur'ân'dan farklıdır. Kur'ân lafiz ve mana olarak korunmuştur. Sünnet'in korunmuşluğu ise, belli ölçüde lafiz olarak olsa da, azımsanamayacak miktarda mana ile olmuştur. Yani, hadislerin bir kısmı Hz. Peygamber'in söylediği şekliyle muhafaza edilmiş; bir kısmı da, mana ile rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber'in söylediği ama daha sonraki nesillere intikal etmemiş hadisler de olabilir. Ancak, Sünnet uygulama olarak yaşanmış, korunmuş ve sonraki nesillere intikal ettirilmiştir. Mesela, namazla ilgili bütün hadislerin sahabe sonrasına intikal etmediğini düşünelim. Ancak, namazla ilgili bütün meseleler için, yeterli miktarda hadis/bilgi/uygulama intikal ettirilmiş olup bu anlamda Sünnet uygulama noktasında bir eksikliğe sahip değildir. Bir konudaki, aynı anlama gelen hadislerin çoğunluğunun nakledilmiş olması, dinin yaşanması için yeterli olur. Bazılarının nakledilmemiş olması ise bir eksiklik ortaya çıkarmaz.

Kur'ân'ın korunması, Sünnet'in korunmasını da içine alır. Çünkü Sünnet, Kur'ân'ın açıklayıcısı, güvenilir bekçisidir; keyfi yorumlara tâbi tutulmasını önler. O halde Sünnet'in korunması, Kur'ân'ın korunması için gerekli önlemlerden biridir. Bu sebeple de Kur'ân'ın korunması, Sünnet'in de korunması demektir.

Sünnet'in korunması ümmete, ümmetin âlimlerine havale edilmiştir. Yani sadece Kur'ân ile Sünnet'in korunma şekillerinde farklılık vardır. Bu da İslâm âlimlerinin hadis ilimlerinin bütün branşlarında gerçekleştirdikleri her türlü takdirin üstünde değer arzeden ilmî mesailer ile gözler önüne serilmiş bir gerçektir.

Sünnet'in tamamı ümmet tarafından korunmuştur. Tek tek fertler ele alındığı zaman, elbette onların bütün Sünnet'i ihata edemedikleri görülürse de, ümmetin bütünü ele alındığı zaman Sünnet'ten hiçbir şeyin kayıp olmadığı anlaşılacaktır. Tıpkı herhangi bir dili, bir dil âliminin bütünüyle bilmesi mümkün olmasa bile, o dili konuşan milletin o dilin bütün kelimelerini bilmesinin pek normal olduğu gibi. Hatta İmam Malik'e, devrin halifesi, Muvatta'ı yegane hadis kitabı olarak ilan etme teklifini iletince, büyük imam "Bizim muttali olmadığımıza başkaları muttali olmuş olabilir." diyerek karşı çıkmış, Sünnet'i, ümmetin bütünü çerçevesinde düşünmek gerektiğini hatırlatmıştır. Yani fert olarak bilgileri sınırlı da olsa âlimlerin tümü, Sünnet'in tümünü ihata etmişlerdir. Bu da Sünnet'in korunmuşluğunu gösterir.[32]

* Araştırmacı - Yazar
hyenibas@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Vahy-i metluv: Allah Teala'nın doğrudan doğruya vahyetmesi. Kur'ân-ı Kerim, böyle bir vahiydir.
2. Vahy-i gayri metluv: Allah Teala tarafından peygamberlerin kalblerine bildirilen vahyi, peygamberlerin kendilerine âit kelimelerle yanındakilere bildirmesi.
3. Bkz.: Buhârî, Ezân 18.
4. Nisâ sûresi, 11.
5. Buhârî, İ'tisâm 5; Müslim, Cihâd 51.
6. Buhârî, Buyû' 82; Müslim, Buyû' 51.
7. Gülen, M. Fethullah, Sonsuz Nur, 2/142, İst. 1994.
8. Gülen, Fethullah, Sonsuz Nur, 2/145-146.
9. Kur'ân'da Efendimiz'le ilgili ikaz görünümlü iltifatların izahı için bkz.: Gülen, Fethullah, Sonsuz Nur, 2/198-228.
10. Muvatta, Sehiv 2
11. Mustafa Sibai, İslam Hukukunda Sünnet 146.
12. Şafiî, Risale, 20-22.
13. Ebû Dâvûd, Sünnet 5.
14. Ebû Nuaym, Hilye, 1/375.
15. Tirmizî, İlim 7.
16. İbn Mâce, Mukaddime 18.
17. Buhârî, İman 40.
18. Tirmizî, İlim 9.
19. Tirmizî, İlim 12.
20. Dârimî, Mukaddime 43.
21. Buhârî, İlim 38.
22. Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmî li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmî, 46, Mısır, ts.
23. Dârimî, Mukaddime 51.
24. Buhârî, İlim 42.
25. Buhârî, İlim 15.
26. Ebû Dâvûd, Tahâre 63.
27. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/134.
28. Buhârî, İlim 38.
29. Dârimî, Mukaddime 25.
30. Buhârî, İlim 34.
31. Bkz.: Çakan, Lüfti, Hadis Edebiyatı, 18-19.
32. Kandemir, Yaşar; Çakan, İsmail; Küçük, Raşit, Riyazü's-sâlihîn Terceme ve Şerhi, 1/33, İstanbul, 2004.

YENİ ÜMİT
Ocak - Şubat - Mart - 2008 / 79

IŞIK EĞT. TİC. LTD. ŞTİ. ADINA SAHİBİ
Fehmi ÇALIŞKAN

GENEL KOORDİNATÖR
Dr. Ergün ÇAPAN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Osman KARYAĞDI

İDARİ MERKEZ
İstanbul

YAYIN TÜRÜ
Yaygın Süreli

GÖRSEL YÖNETMEN
Engin ÇİFTÇİ

GRAFİK - TASARIM
Sinan ÖZDEMİR

YAYIN VE İLETİŞİM ADRESİ
Emniyet Mah. Huzur Sk. No: 5 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: 0 (216) 318 10 00 - Faks: 0 (216) 422 41 40

MÜŞTERİ HİZMETLERİ
444 0 361

Tüm GSM operatörlerinden dakikası 1 SMS/kontör
Sabit telefondan 0216 alan kodu eklenerek aranabilir.

BÖLGE TEMSİLCİLİKLERİ
Ankara: 312 232 42 74
Antalya: 242 244 90 60
Bursa: 224 223 00 31
Diyarbakır: 412 228 80 09
Erzurum: 442 234 39 14
Gaziantep: 342 215 10 24
İstanbul Anadolu: 216 492 85 41
İstanbul Avrupa: 212 639 92 21
İstanbul Boğaziçi: 212 272 01 11
İstanbul Suriçi: 212 272 01 11
İzmir: 232 483 90 38
Kayseri: 352 222 20 31
Konya: 332 353 39 63
Samsun: 362 432 71 78

Bir yıllık yurtiçi abone bedeli KDV dahil 20 YTL'dir.
Yurtdışı abone bedeli,
1. Grup Ülkeler (Avrupa, Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri) 12 €
2. Grup Ülkeler (Uzak Doğu, Amerika, Güney Afrika ve Pasifik ülkeleri) 18 $
3. Grup Ülkeler (Avusturalya ve Yeni Zelenda) ise 20 $'dır.

Abone olmak isteyenlerin abone bedelini; Işık Özel Eğitim Yay. Ltd. Şti. adına, her PTT şubesinden; 556 8324 nolu Posta çeki hesabına veya Bank Asya Anadolu Kurumsal Şubesi'nin; YTL olarak, 54053-40 numaralı, $ olarak, 54053-41 numaralı, € olarak 54053-42 numaralı hesabına yatırıp, dekontun fotokopisini, açık isim, adres ve telefon bilgileri ile hangi sayıdan itibaren abone olacaklarını belirten bir yazı ile abone merkezimize posta veya faks ile bildirmeleri yeterlidir.

ABONE VE DAĞITIM MÜDÜRLÜĞÜ
Emniyet Mah. Huzur Sok. No: 5 Üsküdar / İSTANBUL
P.K. 95 Üsküdar / İSTANBUL Tel: (0 216) 318 60 11
Faks: (0 216) 318 20 34

BASILDIĞI YER
Çağlayan A.Ş. Gaziemir/İZMİR
Tel: 0 232 252 20 97 Faks: 0 232 252 21 00

BAYİ DAĞITIM
DPP A.Ş.

BASIM TARİHİ
Ocak 2008

E-MAIL - WEB
www.yeniumit.com.tr • info@yeniumit.com.tr
Fiyatı: KDV Dahil 5,00 YTL

YAYIN İLKELERİ
- Gönderilen yazıların yayınlanmasına Yayın Kurulu karar verir.
- Yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yazılar 2500 kelimeyi geçmemelidir.
- Türkçeyi kullanmada itina gösterilmelidir.
- Faydalanılan kaynaklar, metin içerisinde.. meselâ, (Yazır 1983, 2: 560) gibi, yazarın soy ismi, kitabın yayın tarihi, varsa cilt ve sayfa numarası ile kısaca verilmeli, daha sonra, yazının sonunda liste hâlinde açık olarak belirtilmelidir. Kitap isimleri italik yazılmalıdır.
- Yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.
- Dergimizdeki yazılar, başka yerlerde kaynak gösterilerek yayınlanabilir.
- Yayınlanan yazılar için te'lif ücreti ödenir.

İÇİNDEKİLER

Dini İlimler ve Kültür Dergisi

Yeni Ümit

Bir mumla olmaz deyip sakın kendini salma,
Bir mumdu ilk mebdei o ışıktan zamanın;
Zinhar, ye'se kapılıp da karanlıkta kalma,
Mum yakıver nurlansın gelip geçen her anın...

YAYSAT NO: 2008/1
ISSN 1300 - 2554

79
9 771300 255001
FİYATI: 5.00 YTL